

ธรรมสังฆจรที่กัมพูชา

โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

Dhamma Study and Support Foundation

เลขที่ 174/1 ซ. เจริญนคร 78 บุคคโล ธนบุรี กทม 10600

โทร 02-4680239 ปณ. บางคอแหลม

บ้านธัมมะ <http://www.dhammadhome.com>

สนทนาธรรมระหว่างเดินทางไปธรรมสังฆจรที่ราชอาณาจักรกัมพูชา

วันที่ ๔-๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

คณะศึกษาธรรมโดยการนำของท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ และคณะรวมทั้งสิ้น ๕๑ ท่านได้เดินทางไปธรรมสังฆจร ที่ราชอาณาจักรกัมพูชา โดยการจัดของชาวกัมพูชา นำโดยท่านอาจารย์บุตร สวางษ์ และคณะชาวพุทธที่ได้ฟังรายการธรรมของท่านอาจารย์ทั้งสอง มีคุณฟองจันทร์ นันดา เป็นผู้ประสานงานฝ่ายไทย ความร่วมมือร่วมใจกันของทุกฝ่ายทำให้การเดินทางครั้งนี้มีคุณค่ามาก ได้ทั้งกุศล ความเพลิดเพลินจากการได้ชมสถานที่สวยงาม และสิ่งมหัศจรรย์ของโลกในกัมพูชา

คณะศึกษาธรรมออกเดินทางจากสนามบินดอนเมืองเวลา ๑๑.๕๐ น. ของวันจันทร์ที่ ๔ ธ.ค. ๔๓ ถึงสนามบินกรุงเทพมหานครเวลา ๑๓.๐๐ น. หลังจากรับประทานอาหารกลางวันแล้วไปที่พัก ที่โรงแรมโซฟิเทล พนมเปญ โรงแรมนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นที่ซึ่งแม่น้ำ ๔ สายมาบรรจบกัน ชื่อว่า จดุมข คือ แม่น้ำโขงจากจีน ผ่านลาวมา กัมพูชาสายหนึ่ง อีกสายหนึ่งไปทางทะเลสาบเขมร ชื่อ ทอนเลสาป อีกสายหนึ่งไหลไปประเทศเวียดนาม และอีกสายหนึ่งชื่อทะเลน้อย เป็นแม่น้ำภายในประเทศ อีกด้านหนึ่งจะเห็นยอดปราสาทของพระราชวังเขมรินทร์ ก่อนสงครามกับเขมรแดง สถานที่ตั้งของโรงแรมนี้เป็นบ่อนกาสิโนใหญ่ติดกับรัฐสภามีชื่อว่า กัมโบชฌานา โรงแรมนี้เป็นสถานที่สวยงามแห่งหนึ่งในกรุงพนมเปญ หลังจากนั้นอาจารย์บุตร สวางษ์ พาคณะศึกษาธรรมไปที่วัดอุณาโลม ในกรุงพนมเปญ ไม่ไกลจากโรงแรมที่พักมากนัก วัดนี้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชกัมพูชา ฝ่ายมหานิกาย เมื่อพวกราลงจากรถได้พบความประทับใจที่ไม่มีวันลืม คือคณะชาวพุทธกัมพูชาแต่งขาวทั้งชุดบ้าง เสื้อขาว ชันคำบั้ง นับเป็นจำนวนร้อยมาขึ้นเข้าแถวพนมมือสองข้างทางที่ปูลาดด้วยเสื่อ มอบดอกไม้และพวงมาลัยดอกมะลิพวงใหญ่สวยงามต้อนรับท่านอาจารย์สุจินต์ และอาจารย์บุตร สวางษ์ พร้อมทั้งเมื่อผ่านถึงคณะของพวกเราทุกคน เห็นศรัทธาที่พวกท่านเหล่านั้นมีต่อผู้แสดงธรรมอย่างมาก แสดงถึงความเข้าใจในธรรม จนเห็นคุณค่าของพระธรรมและผู้แสดงธรรม นานูโมทนาอย่างยิ่ง พวกเราเข้าไปนั่งอยู่ก่อนแล้ว และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก รวมทั้งสมเด็จพระสังฆราชประทับนั่งอยู่ด้วย และร่วมฟังการสนทนาธรรมโดยตลอด เมื่อสนทนาธรรมที่วัดอุณาโลมแล้ว ก็ไปรับประทานอาหารเย็น และไปสนทนาธรรมที่วัดดวลดุมปง เวลา ๑๙.๐๐ น. วัดนี้อยู่ในกรุงพนมเปญ ใกล้ๆ กับโรงแรมที่พัก ท่านอาจารย์สนทนาธรรมที่วัดนี้ทั้งหมด ๓ คืน ตั้งแต่คืนวันที่ ๔ ธ.ค. ๔๓ ถึง คืนวันที่ ๖ ธ.ค. ๔๓

วันรุ่งขึ้นคือวันอังคารที่ ๕ ธ.ค. ๔๓ ตอนเช้า คณะได้ไปชมวัดพนม (คล้ายศาลหลักเมืองของกรุงเทพมหานคร) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก ๔ องค์ รอบเสาในพระอุโบสถ เป็นตำนานในการสร้างกรุงพนมเปญ ที่มีนางเดือนเพ็ญพบพระพุทธรูป ๔ องค์ ลอยน้ำมากับต้นไม้ในแม่น้ำโขง ตรงกรุงพนมเปญ จึงนำมาสร้างวัดที่เขาเตียฯ แห่งนี้ เขา ภาษาเขมร คือ พนม นครนี้จึงมีชื่อว่า พนมเปญ หลังจากนั้นได้ชมพระราชวังเขมรินทร์ที่มองเห็นยอดปราสาทจากโรงแรม ลักษณะก็เหมือนพระบรมมหาราชวัง มีวัดพระแก้วมรกต จุดเด่นของพระราชวังนี้คือมีต้นไม้ใหญ่ๆ สวยงามร่มรื่น แต่ไม่ได้รับการดูแลอย่างดี เหมือนวัดพระแก้วของไทย และได้ชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ถึงไม่ใหญ่โต แต่ก็มีความโบราณมากมาย ขณะที่พวกเราไปชมพระราชวัง ท่านอาจารย์และคณะที่สนใจธรรมกลุ่มหนึ่งก็อยู่สนทนาธรรมเป็นภาษาอังกฤษ หลังจากรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันแล้ว

ท่านอาจารย์ไปสนทนาธรรมที่วัดอาศรมธุรงค์ ไกลออกไปจากกรุงเทพมหานคร โดยใช้เวลานั่งรถบนถนนที่ขรุขระเป็นเวลา ๓๐ นาที วัดนี้มีอุบาสกอุบาสิกา พระภิกษุสงฆ์มาฟังมากมายเช่นเคย ที่พิเศษมีการจัดประรำประดับธงทิวมากมายได้ถามแม่ชีว่าจะมีงานอะไรหรือ แม่ชีบอกว่า คนที่นี้เคารพพระธรรมเห็นคุณค่าของพระธรรม ธงทิวที่ประดับประดาเพื่อต้อนรับท่านอาจารย์ ที่จะมาแสดงธรรมในวันนี้นั่นเอง ฟังแล้วน่าอนุโมทนาจริงๆ

วันสุดท้ายที่กรุงเทพมหานคร พวกเราไปเที่ยวชมตลาด ๒ แห่ง คือ ตลาดรัสเซีย และตลาดใหม่ ของที่ขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าพื้นเมืองกัมพูชา เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เครื่องเงิน ของอื่นๆ ก็มาจากเมืองไทย ราคาพอสมควรสามารถต่อลงมาได้มาก ขณะที่พวกเราไปตลาด กลุ่มหนึ่งก็สนทนาธรรมเป็นภาษาอังกฤษกับท่านอาจารย์ หลังรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันแล้ว ท่านอาจารย์ได้สนทนาธรรมที่วัดสำเภาทอง เป็นวัดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร รายการของคณะในกรุงเทพมหานครจึงเต็มเหยียดด้วยกุศลสำหรับบางท่าน และมีกุศลประกอบเป็นส่วนมากสำหรับบางท่าน ต่อไปนี้เป็นการถอดเทปการสนทนาธรรมตามสถานที่ต่างๆ ที่กล่าวไว้แล้ว

สนทนาธรรมที่วัดอโศกนาถาราม กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๓

สุจินต์ เนื่องจากเวลานี้น้อย ขอเชิญสนทนาธรรม ถ้ามีปัญหาธรรมได้ทราบที่กัมพูชาที่มีความสนใจเรื่องสติปัญญา ก็ขอพูดถึงเรื่องประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะเหตุว่าถ้าเพียงแต่ศึกษาพระธรรมโดยไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้จักธรรมที่เราได้ศึกษาจริงๆ ก็เป็นเพียงการศึกษาเรื่องราวของสภาพธรรมเท่านั้น

สภาพธรรมมีอยู่ตลอดเวลา ในขณะนี้ก็มี ขณะที่ศึกษาพระธรรมก็ศึกษาเรื่องสภาพธรรมที่มีจริงๆ แต่เป็นเพียงการศึกษาเรื่องราวของสภาพธรรมเท่านั้น ธรรมเป็นสิ่งที่จริง แต่ถ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงตรัสรู้ ก็ไม่มีใครที่จะรู้ได้เลยว่า แท้จริงแล้วที่เคยเข้าใจว่าเป็นเรา เป็นโลก เป็นสิ่งต่างๆ นั้น ก็เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างเท่านั้น

ขอนุโมทนาในกุศลของทุกท่านที่ได้สะสมมาแล้ว ที่ได้มาร่วมประชุมกันอยู่ที่นี่ เพราะถ้าไม่มีการสะสมกุศลกุศลอันเป็นเหตุในอดีต ก็จะไม่ได้ฟังเรื่องพระธรรม

ธรรมเป็นสิ่งที่จริงแต่รู้ยาก เพราะไม่ว่าจะเกิดมาเป็นคน เป็นสัตว์ ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิด แต่ก็คนจะเข้าใจได้จริงๆ จากการฟังพระธรรมว่า ทุกอย่างเป็นธรรมเท่านั้น

ธรรมที่มีจริงนั้น ดูเหมือนว่าเป็นของธรรมดาๆ แต่ก็รู้ได้ยากเพราะเป็นอริยสัจธรรม ขณะหลับสนิท ไม่มีอะไรปรากฏเลย แต่ทำไมเมื่อลืมตาแล้วมีสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งทุกคนก็ดูเหมือนว่าเป็นของธรรมดา แต่ความจริงควรจะรู้จริงๆ ว่าขณะหลับไม่มีอะไรปรากฏ แต่เมื่อลืมตาดูขึ้นมีสิ่งที่ปรากฏได้อย่างไร ถ้าไม่มีนามธรรม สภาพใดๆ ก็ปรากฏไม่ได้ ถ้าไม่เห็น สิ่งต่างๆ ขณะนี้ก็ปรากฏไม่ได้ ถ้าไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก โลกก็ไม่ปรากฏ ขณะนี้ทุกคนกำลังเห็น เมื่อเห็นแล้วก็มีความสุข มีทุกข์ที่เกิดจากการเห็น เมื่อได้ยินก็มีความสุขทุกข์ที่เกิดจากการได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

นี่คือชีวิตประจำวันธรรมดาของทุกคน ทุกวันก็เห็น ได้ยิน สุข ทุกข์ อย่างนี้ตลอดมา ทุกคนคิดข้องในสิ่งที่เห็น มีใครยอมรับไหมว่า คิดทุกครั้งที่เห็น นี่ก็สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและเป็นไปไม่มีใครหยุดยั้งได้เลย เมื่อชีวิตเกิดขึ้น ก็ต้องเป็นไปทุกขณะซึ่งแล้วแต่ว่าใครจะมีสุขมีทุกข์มากน้อยเท่าไร ก็ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้

แต่มีใครคิดอย่างพระโพธิสัตว์บ้าง ที่ท่านคิดว่า การเกิดเป็นของธรรมดา เพราะเหตุว่าไม่มีใครยับยั้ง แม้ไม่มีใครต้องการแม่เมื่อมีเหตุปัจจัยก็ต้องเกิด แต่พระโพธิสัตว์คิดว่าสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับ เปลี่ยนแปลงเหล่านี้เมื่อไรจะสิ้นสุด เมื่อไรจะดับแล้วไม่มีอีกเลย

เพราะฉะนั้นผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม และไม่สนใจในธรรมเลยก็ไม่พ้นจากการเห็น การได้ยิน ตลอดไปทุกภพ ทุกชาติ จนกว่าจะเริ่มมีความเห็นว่า ประโยชน์สูงสุดก็คือ ได้ศึกษาได้ฟังธรรมของผู้ที่ตรัสรู้ ผู้สามารถดับการเกิดขึ้นของสภาพธรรมได้

ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ต้องเป็นสาวก คือผู้ฟังพระธรรมด้วยความละเอียดด้วยความรอบคอบ เพราะรู้ว่าธรรมที่ทรงตรัสรู้ เป็นสภาพที่ลึกซึ้งไม่ใช่ใครจะรู้โดยไม่ได้อะไรเลย

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้อริยสัจธรรม คือ สภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญา จนกระทั่งรู้สภาพธรรมนั้นเป็นอริยบุคคล คือเป็นผู้ที่อบรมจิตใจเจริญปัญญาจนถึงระดับสามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมได้

เพราะถึงแม้ว่าเราจะมีความรู้วิชาการทางโลกมากมาย มีความเจริญทางด้านวัตถุมากมาย มีความเจริญทางด้านวัตถุมากมาย แต่ก็ยังเป็นทุกข์ ทุกคนมีทุกข์หลายอย่าง ขอให้ทุกคนพิจารณาความจริงในชีวิตประจำวันเมื่อมีร่างกายแล้วก็มีโรคภัย มีทุกข์ แม้แต่เพียงทุกข์ประจำวันคือความหิวก็เป็นทุกข์ คงจะไม่มีใครไม่เคยเจ็บป่วย แม้ในขณะที่กำลังนั่งเดี๋ยวนี้ ก็อาจจะปวดเมื่อย

นอกจากทุกข์กายที่มีเป็นประจำแล้วเมื่อทุกข์กายเกิด ก็ทุกข์ใจด้วย เป็นของที่แน่นอน ทุกข์ทั้งสองอย่างนี้เห็นได้ คือทุกข์กายก็เห็นได้ว่ามีจริงๆ ทุกข์ใจซึ่งเป็นความเดือดร้อนใจก็เป็นทุกข์ด้วย ทุกข์ทั้งสองนี้เป็นทุกข์ที่เห็นได้ว่า เป็นทุกข์จริงๆ จึงเป็นทุกข์ทุกข

ทุกข์มี ๓ อย่าง คือ ทุกขทุกข ๑ วิปริณามทุกข์ ๑ สังขารทุกข์ ๑ ทุกขทุกข คือทุกข์กายทุกข์ใจซึ่งทุกคนรู้ แต่ไม่ใช่ว่า เมื่อรู้อย่างนี้แล้วจะเป็นพระอริยบุคคล เพราะเป็นชีวิตประจำวันซึ่งทุกคนรู้จักทุกข์ประเภทนี้ แต่ทุกข์อีกประการหนึ่งคือ วิปริณาม ทุกข์นั้นคือเมื่อความสุขเปลี่ยนไปแปรปรวนไป เพราะทุกคนแสวงหาความสุข อยากได้ความสุข แต่เมื่อได้แล้วก็เปลี่ยนไปอีกแล้ว สิ่งที่เคยเป็นสุขแล้วก็เปลี่ยนไปหาสุขใหม่ต่อไปอีก เช่นคนที่อยากได้สิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อได้แล้วก็สุขชั่วครู่แล้วก็อยากได้สิ่งอื่นซึ่งเป็นสุขใหม่ต่อไปอีก เพราะฉะนั้นความสุขที่เปลี่ยนไป ไม่คงที่ สุขจากสิ่งหนึ่งหมดไปก็หาสุขใหม่ต่อไปอีก ความสุขซึ่งไม่ถาวรเปลี่ยนแปลงไป ก็เป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง

ทุกคนอยู่กับทุกข์ทุกวัน แต่ไม่รู้สึกละเลยว่าเป็นทุกข์ เพราะทุกอย่างเกิดขึ้นแล้วดับไป เปลี่ยนแปลงไปเร็วมาก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยลักษณะของทุกข์ ๓ อย่าง ตามลักษณะของเวทนา คือ ทุกข

ทุกข์ ได้แก่ทุกข์กายและโทมนัสเวทนาซึ่งเป็นทุกข์ใจ และความรู้สึกที่ทุกข์กายกับโทมนัสนั้นๆ เป็นทุกข์ทุกข์ ความสุขที่เกิดขึ้นแปรปรวนไปหาสุขอื่น เป็นวิปริณามทุกข์ ความรู้สึกเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ และสภาพธรรมอื่นทั้งหมด ซึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป ไม่เที่ยงเป็นสังขารทุกข์ เพราะฉะนั้นถึงแม้จะรู้จักทุกข์กายและทุกข์ใจ และรู้ว่าแม้ความรู้สึกเป็นสุขซึ่งเปลี่ยนไป หาสุขใหม่ว่าเป็นทุกข์ แต่ก็ยังเป็นพระอริยบุคคลไม่ได้ จนกว่าจะรู้ทุกข์ซึ่งเป็นสังขารทุกข์

ขณะที่กำลังนั่งอยู่ มีใครบ้างที่รู้ว่าทุกข์มากมาย ทุกอย่างเกิดแล้วดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด ผู้ที่ศึกษาว่า ขณะเห็นเป็นขณะหนึ่งไม่ใช่ขณะที่ได้อิน เพราะฉะนั้นเห็นต้องดับไปก่อน แล้วสภาพได้อินจึงเกิดขึ้นได้ นี่ก็คือความรู้ความเข้าใจขั้นปริยัติ ซึ่งทุกคนรู้ได้โดยการศึกษาว่าเป็นทุกข์ แต่ไม่เคยเห็นจริงๆ ว่าสภาพธรรมเกิดขึ้นแล้วดับไปจึงเป็นทุกข์ ข้อความในพระไตรปิฎกมีว่าพวกเดียรถีย์ถามพระภิกษุว่า บวชในพระธรรมวินัยนี้เพื่ออะไร ท่านพระภิกษุเหล่านั้นก็ตอบว่า เพื่อปฏิบัติให้เห็นทุกข์ เพราะฉะนั้นปัญญาที่จะรู้ทุกข์ก็มีหลายระดับ ไม่ใช่เพียงขั้นฟังเท่านั้น

ผู้ที่ยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญา เพียงฟังว่าจิตเห็นดับ ก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์อะไรเลย เพราะว่าทันทีที่จิตประเภทหนึ่งดับ จิตประเภทอื่นก็เกิดสืบต่อ ธรรมชนิดหนึ่งเกิดแล้วดับ ธรรมชนิดอื่นก็เกิดดับสืบต่อ ไม่ทันที่จะเห็นทุกข์คือความไม่เที่ยงของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นดับ

ฉะนั้นการเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วที่สุดของสภาพธรรมซึ่งทำให้เห็นว่าเป็นเรา ที่ยังมีอยู่เรื่อยๆ จึงไม่เคียดร้อนกับการเกิดขึ้นแล้วดับไปของสภาพธรรมที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง จนกว่าจะรู้ความจริงคือ รู้ลักษณะที่เป็นธรรมที่ไม่ใช่เราอีกต่อไปเลย

เพราะฉะนั้นการอบรมปัญญาซึ่งเป็นการศึกษานั้นต้องเป็นไปตามลำดับจริงๆ ข้ามขั้นไม่ได้ ไม่ใช่ว่าจะประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรมได้ทันที แต่ต้องรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมซึ่งไม่ใช่เรา รู้ลักษณะของรูปธรรมซึ่งไม่ใช่เรา

เวลาเพียงเล็กน้อยที่สนทนากันนี้ คงไม่มีใครสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมรูปธรรมได้ คงต้องสนทนากันต่อไปอีกนาน แต่พระพุทธศาสนา ไม่ได้แสดงเรื่องของทุกข์อย่างเดียว แสดงเรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ และธรรมที่ดับทุกข์ และหนทางอบรมเจริญปัญญาที่สามารถดับทุกข์ได้ เป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย

การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น ต้องรู้จริงตามลำดับ เช่น ขณะนี้กำลังเห็น มีจริง เพราะฉะนั้นปัญญาไม่ใช่รู้อย่างอื่น แต่ปัญญารู้ลักษณะที่กำลังเห็น ว่าเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ และสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรม เพราะฉะนั้นเป็นการอบรมเจริญปัญญาในชีวิตประจำวัน แล้วแต่บุคคลนั้นๆ มีชีวิตประจำวันอย่างไร สภาพธรรมปรากฏกับบุคคลนั้นอย่างไรบุคคลนั้นเคยได้มานหรือไม่ได้มาน

เป็นชีวิตจริงๆ ของแต่ละคนเมื่อโลกุตตรจิตยังไม่เกิดก็จะพิจารณาโลกุตตรจิตเป็นทุกข์สงสัยไม่ได้ แต่พิจารณาจิตอื่นๆ ซึ่งเกิดขึ้นปรากฏในขณะนั้นๆ ได้

ฉะนั้นการศึกษารธรรมต้องสอดคล้องกับชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง จึงสามารถเข้าใจข้อความในพระไตรปิฎกได้ แม้ในเรื่องของอริยสัจธรรม ถ้าขณะที่กำลังเห็นแล้วสติปัญญานำไม่เกิดปัญญาไม่รู้ชัดในความต่างของนามธรรมและรูปธรรม ก็ไม่สามารถจะรู้ทุกข์สงสัยได้

ขณะนี้สภาพธรรมกำลังเกิดดับ แต่อวิชชาไม่สามารถจะประจักษ์ ไม่สามารถจะรู้ความจริงได้ แล้วยังมีความคิดข้องต้องการที่จะรู้ความคิดข้องต้องการทั้งหมดเป็นเครื่องกั้นไม่ให้ละความคิดข้องและทำให้ไม่ถึงสัจจะที่ ๓ คือนิโรธสัจจะ

ฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่ไปหวังรู้สิ่งซึ่งยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏ แต่เครื่องทดสอบว่ามีปัญญจริงหรือไม่ ก็คือขณะนี้สภาพธรรมใดกำลังปรากฏ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น โดยสภาพที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมหรือไม่ ไม่ใช่ต้องไปหวังว่าจะรู้สภาพธรรมอื่น แต่ต้องเป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ แต่ไม่มีปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง แล้วปัญญาจะเจริญขึ้นได้อย่างไร เพราะถ้าขณะนี้ไม่รู้ปัญญาไม่เกิดขณะต่อไปก็ไม่รู้ต่อเมื่อไรที่มีปัญญาเกิดพร้อมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ปัญญานั้นจึงสามารถที่จะค่อยๆ เจริญเติบโต พร้อมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมอื่นๆ เพิ่มขึ้น จนเข้าใจสภาพธรรมทั่วทั้งทางคาหุ จมูก ลิ้น กาย ใจได้

เมื่อเข้าใจถูกต้องแล้วว่า สภาพธรรมขณะนี้ เป็นสภาพธรรมที่ปัญญาจะต้องรู้ได้จริงๆ ก็จะเห็นได้ว่าเมื่อยังไม่รู้ ก็จะต้องศึกษาต่อไป ฟังต่อไป จนกว่าปัญญาจะเพิ่มขึ้น และสามารถเป็นปัจจัยให้สติปัญญานำเกิด มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีความหมายที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

ขณะที่กำลังฟังและเริ่มเข้าใจ ขณะนั้นก็คือเริ่มอบรมปัญญาที่ทำให้สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ นี่คือ จุดเริ่มต้นของวิปัสสนาภาวนา

บุตร มีคำถาม ขกเรื่องนกแก้วที่เจริญสติปัญญานำ โดยท่อนว่า อัฐิ อัฐิ จึงอยากถามว่าการเจริญสติปัญญานำนี้ มีการกำหนดรูปธรรม นามธรรม เป็นอย่างไรครับ

สุจินต์ นกแก้วไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม และไม่มีใครสามารถรู้ใจของนกแก้วได้

ถ้านกแก้วพูดคำว่า อ้อ และคนพูดคำว่าอ้อ ความสามารถของคนที่เข้าใจความหมายของคำนี้กับความสามารถของแก้วที่จะเข้าใจความหมายของคำนี้ ต่างกันหรือเหมือนกัน คนที่ฟังธรรมมานานแล้ว ได้ยินคำว่า อ้อ จะคิดอย่างไร กับนกแก้วคิดอย่างไร ต่างกันหรือเหมือนกัน

ความจริงนั้นความต่างกันของนกแก้วกับคนอยู่ที่รูปร่าง จักขุวิญญาณ จิตเห็นของนกแก้วกับจิตเห็นของคน ต่างกันหรือเหมือนกัน ฉะนั้นที่เราเห็นว่าเป็นนกแก้วหรือเป็นคนก็เพราะรูปร่าง แต่มารมธรรมไม่มีรูปร่างเลย จิตเกิดขึ้นเป็นกุศลหรืออกุศล และการเกิดเป็นนกหรือการเกิดเป็นคนเป็นผลของกุศลหรืออกุศล ฉะนั้นจึงต้องพิจารณาโดยละเอียด เพียงแต่ได้ยินพยัญชนะอย่างนี้ แล้วจะหลงคิดจริงๆ ว่า นกแก้วเจริญสติปัญญาหรือว่าถ้านกตัวนั้นมีการสะสมมาซึ่งเราไม่สามารถจะรู้ได้เลย เพราะผู้ที่อบรมเจริญปัญญาเป็นพระโพธิสัตว์ก็เคยเกิดเป็นนก ถ้าเราไม่สามารถจะรู้ได้ เราก็เพียงรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับเราและก็พอที่จะเทียบเคียงได้ว่า ถ้าวาสติปัญญาจะเกิดได้นั้น ไม่ง่ายเลย ต้องฟังธรรมนานจนกว่าจะมีปัจจัยซึ่งแม้ในขณะนี้สติก็ระลึกได้

ในที่นี้ไม่มีใครสามารถรู้จิตของคนอื่นได้เลย แล้วใครจะมีปัญญารู้จิตของนกแก้วได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่สามารถจะรู้ได้คือจิตของตนเองในขณะนี้ ซึ่งถ้ารู้ได้ก็เป็นประโยชน์ เพราะสามารถที่จะรู้จริงๆ ว่า แม้ในขณะที่คิดถึงนกแก้ว ก็เป็นช่วงขณะจิตหนึ่งที่คิดนึก ไม่ใช่จิตเห็น ไม่ใช่จิตได้ยิน จะเป็นหนทางที่จะอบรมจนเข้าใจถูกต้องว่า สภาพธรรมที่เป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้มีลักษณะที่สามารถจะรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้

เข้าใจว่าความสามารถของเราทุกคนที่นี้ก็เพียงพอที่จะรู้จิตของตนเองเท่านั้น เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะรู้จิตของตนเองมากกว่า

- บุตร** การอบรมเจริญสติปัญญานี้ในสัมปชัญญะบรรพ มีคำถาม ๒ อย่าง ว่าขณะนี้สติรู้การก้าวไปหรือระลึกจิตตชวาโยธาคุกรับ
- สุจินต์** ขณะนี้มีใครกำลังก้าวไปบ้าง ขณะนี้ไม่มี แต่ว่าขณะนี้สติสามารถจะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ ยังไม่ต้องคิดเรื่องก้าว ถ้าสามารถเข้าใจลักษณะของสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ จะไม่สงสัยเลย เพราะว่าสติเป็นอนัตตา เมื่อมีปัจจัยก็เกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมไม่ว่าจะนั่ง นอน ยืน เดิน พุด นิ่ง คิด ทุกขณะในชีวิต
- บุตร** ถ้ามองเรื่องสัมมาทิฐิ ถ้ามองการปฏิบัติในชีวิตประจำวันนี้ มีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นร่วมด้วย ในขณะนั้น อาจจะมีการพิจารณารูปธรรมนามธรรมได้หรือไม่ หรืออาจจะมีสหชาตธรรมอื่นอีกที่เกิดร่วมกับสัมมาทิฐินั้นที่อาจจะพิจารณาได้ (ฟังไม่ชัด)

สุจินต์ มรรคมียงค์ ๘ แต่ปรกติมี ๕ องค์ เว้นวิริยเจตสิก ๓ เพราะวิริยเจตสิก ๓ เกิดพร้อมกันไม่ได้ในจิตที่ไม่ใช่โลกุตตรจิต มรรคมียงค์ ๕ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา มะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ถ้าสัมมาสังกัปปะไม่ปรากฏ เพราะสติไม่ได้ระลึกลักษณะของสัมมาสังกัปปะก็ไม่สามารถปรากฏให้รู้ได้ เช่น จิตเห็นมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๒ ประการ แต่ถ้าสติไม่ระลึกลักษณะของเจตสิกใด ลักษณะของเจตสิกนั้นก็ไม่ได้ปรากฏ เมื่อไม่ปรากฏก็จะรู้ลักษณะของเจตสิกนั้นไม่ได้ เช่น ชีวิตินทริยเจตสิกไม่ปรากฏ เจตนาเจตสิกไม่ปรากฏในขณะที่เห็น ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ เพราะฉะนั้นจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมใดได้ก็ต่อเมื่อสติระลึกลักษณะของเจตสิกนั้น

ขณะที่กำลังนั่งมีจิตตชรูปใหม่ (มี) ขณะที่รู้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด จะรู้โดยไม่อาศัยทางหนึ่งทางใดได้ไหม เช่น คนตาบอดแล้วอยากจะได้รู้ความจริงของสีสนั้วรณะต่างๆ สามารถจะรู้ได้ไหม คนหูหนวกเสียงไม่ปรากฏ แล้วจะให้ปัญญารู้ลักษณะของเสียงได้ไหม

เพราะฉะนั้นขณะนี้ที่สภาพธรรมปรากฏก็ต้องมีทวาร คือทางที่สภาพธรรมนั้นจะปรากฏได้ ไม่ใช่ว่าไม่มีทวารซึ่งเป็นทางแล้วสภาพนั้นจะปรากฏได้

จิตตชรูปเกิดนอกตัวหรือในตัว (ในตัว) เพราะฉะนั้นถ้าจะรู้จิตตชรูปต้องมีทางที่จะรู้เข้าไหม

ถ้าไม่มีกายปสาท มีใครรู้รูปที่ปรากฏที่กายข้าง อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ดิ่งหรือไหว จะปรากฏได้ไหม

เมื่อกายปสาทกระทบกับเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งที่ตัว ก็ยึดถือว่าเย็น ร้อน อ่อน แข็งนั้นเป็นตัวของเรา เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ดิ่งหรือไหวที่เกิดขึ้นปรากฏที่กาย ก็ยังไม่รู้ว่าไม่ใช่เราแล้วจะรู้ถึงจิตตชรูปได้ไหม เพราะว่าเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ดิ่งหรือไหวที่ปรากฏที่กายนั้นไม่ใช่มีแต่จิตตชรูป ยังมีขารูป อคฺขรูป อาหารรูป ก็มีรวมกันอยู่ด้วย

เพราะฉะนั้นการศึกษาปริยัติธรรมก็คือการศึกษาเรื่องชื่อของสภาพธรรม แต่ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏกับปัญญาได้นั้น ปัญญาต้องอบรมเจริญตามลำดับจนกว่าจะรู้ความจริงของสภาพธรรมนั้นๆ ได้

บุตร พระคุณเจ้าถามในอรรถกถา ศรฺทธาสูตร ถามว่าการเจริญสติปัฏฐานนี้ ถ้าไม่จำเป็นต้องเลือกอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งเพื่อมาปฏิบัติ ทำไมในอรรถกถาที่มีการกำหนดอารมณ์ด้วยอำนาจทิจฺจจิตและตณฺหาจิต และแบ่งเป็นสมถยานิกและวิปัสสนาญานิก และอีกอย่างก็แสดงในอรรถกถาว่า มีบุคคลที่เข้ามาถึงนครทางประตูใดก็ได้ เป็นประตูละกษณานุสสนาสติปัฏฐานเป็นต้น เพราะฉะนั้นต้องทำความเข้าใจในข้อความนี้อย่างไรครับ

สุจินต์ โดยมากเมื่ออ่านข้อความในพระไตรปิฎก ก็อยากจะทำหรืออยากจะรู้ เช่น เมื่อกล่าวเรื่องจิต เช่น พุทธ จิต วิตกจิต โทสจิต เป็นต้น ก็เลยคิดว่าเรามีจิตใหม่ จะได้เลือกตามอัธยาศัยว่าเราจะเจริญอย่างนั้น เจริญอย่างนี้ แต่ตามความจริงพระธรรมที่ทรงแสดงนั้น เพื่อให้เกิดปัญญาจนกว่าจะรู้ความจริง เพราะฉะนั้นการที่จะรู้ว่าแต่ละท่านมีจิตอย่างไรนั้น รู้เพราะปัญญาเกิด เมื่ออบรมเจริญสติปัญญา หรือว่าก่อนเจริญสติปัญญาไม่รู้สภาพธรรมอะไรเลย ก็เดาเอาเองว่าจิตของเราเป็นอย่างไร จะเขาได้ อย่างไร โลกะก็มี โทสะก็มี โมหะก็มี ปัญญา ความรู้ ความเข้าใจในธรรมก็มี แล้วเรามีจิตอะไร นี่คือการคิดนึกเอาเองว่าเป็นบุคคลที่มีจิตอะไร แต่ว่าทุกคนมีสภาพธรรมทั้งหมด เพราะฉะนั้นการที่จะรู้ ได้ว่าแต่ละคนมีอัธยาศัยต่างกันก็ต่อเมื่อมีปัญญาเกิดเพราะสติเกิดระลึกจึงสามารถที่จะรู้ความจริงว่าการ สะสมที่ สะสมมาแล้วทำให้จิตของตนเองเป็นอย่างไร

การเขาจิตเพื่อหวังผลว่าจะต้องเจริญสติปัญญานั้นสติปัญญานี้ จะไม่เป็นเหตุให้รู้ความจริงของสภาพ ธรรมว่า สภาพธรรมเป็นอนัตตา เพราะไม่มีเหตุที่จะให้ระลึกรู้สภาพธรรมจนทั่ว ถ้าเลือกเขาจะจงว่าจะ เจริญสติปัญญานี้เพราะเข้าใจว่าเป็นจิตอย่างนี้ ในขณะที่นั้นก็จะเว้นไม่ระลึกสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา เพราะเวลาที่โลกะเกิดเป็นจิตอะไร เวลาที่โทสะเกิดเป็นจิตอะไร เวลาที่โมหะเกิดเป็นจิต อะไร ทั้งหมดไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้นการที่จะละคลายความเป็นตัวตนได้นั้น ไม่ใช่ด้วยการเลือกจิต อย่างสมถภาวนาที่เป็นไปเพื่อระงับอกุศลให้สงบขึ้น แต่การอบรมเจริญวิปัสสนาภาวนาเป็นการละ คลายความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมจึงทำให้เข้าใจผิดว่าสภาพธรรมเป็นเรา หรือเป็นตัวตน เพราะฉะนั้นสำหรับสติปัญญานี้จึงไม่มีการเลือกอารมณ์เลย ข้อความในปฏิสัมภิทามรรค แสดงว่าต้อง เป็นผู้รู้ทั่ว ไม่ใช่เว้น โนน เว้นนี้

บุตร สมเด็จพระสังฆราชได้พูดกับพุทธบริษัทชาวไทยว่า บุคคลที่มาในกัมพูชาในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ก็เป็นคณะผู้ใหญ่ที่คุณแม่ได้พามา สมเด็จพระสังฆราชได้อนุโมทนา มีปีติและ โสมนัสในการฟังธรรมเดี๋ยวนี้ครับ สมเด็จพระสังฆราชแสดงตนเป็นเจ้าของบ้านเพื่อที่จะรับแขกที่พา อริยสงฆ์มา ขาดเหลืออย่างไร ไม่สมควรทุกอย่างก็ขอกับด้วยครับ

พระพุทธศาสนาที่เริ่มต้นครั้งนี้เพิ่งได้ ๒๐ ปีเท่านั้น เพราะสมัยก่อนก็มีการหายไปหมดแล้ว เดียวนี้ กำลังเพิ่มเริ่มขึ้นใหม่เพียงประมาณ ๒๐ ปีเท่านั้น ในการศึกษาทางธรรม โดยมากก็มีการแสวงหา เพื่อให้เข้าใจเรื่องมหาสติปัญญา จึงมีคำถามในเรื่องสติปัญญานานหลายอย่าง เพราะทุกคนกำลังมีความ เข้าใจในเรื่องสติปัญญา แล้วก็กำลังแสวงหาเนื้อความในเรื่องสติปัญญานานจึงถามแล้วถามอีก ถ้าไม่ สมควรอย่างไรขอให้อุบาสิกาคือ คุณแม่นึกถึงไทยด้วยครับ

สังฆราชเป็นเจ้าของบ้าน ก็ขอเจริญพรให้คณะทุกคนในครั้งนี้นับรับทรงขอบคุณมากครับ

สนทนาธรรมวัดตลุมเป่ง
วันจันทร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๓
เวลาค่ำ

สุจินต์ ธรรมเป็นสิ่งที่จริงสามารถที่จะพิสูจน์ได้ทุกขณะ ลักษณะแข็งหรืออ่อนที่กำลังปรากฏที่ตัว ปรากฏตรงไหน ดับตรงนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่มีเราที่เหลืออยู่เลย เพราะฉะนั้นการรู้ความจริงของสภาพธรรมก็คือไม่เว้นการระลึกรู้ศึกษาพิจารณา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทางตากำลังเห็นก็รู้ลักษณะจริงๆ ว่าคืออะไร ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะนี้กำลังนั่ง อะไรปรากฏ เป็นสิ่งที่ปัญญาสามารถรู้ได้ว่าสิ่งนั้นเกิดจึงปรากฏ ถ้าไม่เกิดก็ไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญาจึงไม่เลือกอารมณ์ ปัญญาต้องเจริญมาก และต้องรู้ทั่วจริงๆ จึงสามารถที่จะละคลายความเป็นตัวตนได้ ไม่ว่าจะนั่ง นอน ยืน เดิน แล้วแต่สภาพธรรมปรากฏทางไหน ก็อบรมเจริญปัญญารู้สภาพธรรมนั้นที่กำลังปรากฏแต่ละทาง

บุตร พระศรีอริยเมตไตรยที่จะตรัสรู้ในอนาคตข้างหน้า เพราะเหตุอะไร บุคคลจึงจะพบพระศรีอริยเมตไตรยได้

สุจินต์ การเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้นั้นต้องเป็นกุศลวิบาก คือ เป็นผลของกุศลกรรม ประโยชน์ของการเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ว่าพระองค์หนึ่งพระองค์ใดคืออะไร ในสมัยก่อนที่ยังไม่ทรงดับขันธปรินิพพานก็มีผู้ที่เห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บางคนเห็นแล้วได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล บางคนก็เป็นผู้มีความเห็นผิด เพราะฉะนั้นการเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วมีความเห็นผิด ย่อมจะไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย

มีใครในที่นี้จะบอกได้ว่า เคยเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้มาก่อนหรือไม่ เราไม่ได้เกิดชาตินี้ชาติเดียวและชาติก่อนๆ นั้น ถ้าไม่เคยได้ฟังพระธรรมมาเลยก็คงไม่มีความสนใจในการที่จะได้ฟังอีก ไม่ว่าในสมัยก่อน หรือในสมัยนี้ก็ตาม ผู้ที่เพียงเห็นและไม่ได้เห็นพระธรรมเลย ก็ไม่สามารถที่จะเห็นความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

เพราะฉะนั้นการเห็นที่มีประโยชน์จริงๆ ที่จะได้เห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือเห็นด้วยปัญญาของเรา ที่สามารถรู้ว่าบุคคลใดทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” ทั้งที่ยังทรงพระชนม์อยู่ และในสมัยหลังจากที่ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมเลย ก็ไม่เห็นพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่รู้ว่าพระปัญญาคุณของพระองค์นั้นตรัสรู้อะไร พระมหากรุณาคุณทรงแสดงพระธรรมอะไร พระบริสุทธิคุณทรงแสดงพระธรรมเพื่ออนุเคราะห์โดยไม่ได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทนใดๆ เลยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นหนทางเดียวในยุคนี้ที่จะเห็นพระปัญญาคุณของพระองค์ก็คือด้วยการศึกษาพระธรรมให้เข้าใจ เมื่อมีปัญญารู้ได้เองว่า ผู้ที่

สามารถตรัสรู้สภาพธรรมจนทรงแสดงธรรมโดยละเอียด ลึกซึ่งให้ผู้ฟัง ผู้ศึกษา สามารถเข้าใจธรรมได้ถูกต้อง ก็ต้องเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น

เพราะฉะนั้นก็ควรเข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า การเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ควรจะเห็นด้วยความเข้าใจในพระคุณทั้ง ๓ ชาวพุทธมีอัธยาศัยต่างๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นพี่น้องเพื่อนฝูงมิตรสหาย ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด บางคนก็คิดว่าเมื่อเกิดมาแล้วก็เห็น ได้ยิน ชีวิตก็ดำเนินไปทุกวัน ทุกขณะ ไม่มีอะไรที่ควรเข้าใจมากกว่านี้ บางคนอาจจะคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องศึกษาพระธรรมทุกคนเกิดมาแล้วมีความสุข เด็ดขาดทุกข์ ไม่มีใครที่ไม่มีทุกข์เลย ไม่มีใครที่ไม่มีสุขเลย เป็นอย่างนี้มานานแสนนาน และก็จะเป็นอย่างนี้ไปอีกไม่รู้จักจบสิ้น มีใครคิดว่าเห็นพอแล้วบ้างไหม ได้ยินพอหรือยัง ได้กลิ่นพอหรือยัง คิดนึกพอหรือยัง ตายแล้วเกิดอีกพอหรือยัง เพราะทุกคนเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย แล้วเกิดอีก แก่อีก เจ็บอีก ตายอีก อย่างนี้เรื่อยไป

คนที่รู้สึกละยังไม่วางใจก็เกิดต่อไปอีก คนที่มีความทุกข์อาจจะไม่อยากมีชีวิตอยู่ แต่เพราะความไม่รู้ถึงแม้จะตายจากโลกนี้ไปแล้วก็เกิดอีก ในขณะนี้หลายคนอาจจะไม่อยากเกิด แต่นั่นคือความคิดของคนไม่มีปัญญา แต่ปัญญาที่รู้ความจริงว่าทุกอย่างเกิดแล้วก็ดับ เกิดแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้นหนทางดับไม่ให้สิ่งเหล่านี้เกิดอีกเลยก็ต้องมี คิดหาทางออกหรือหาทางจบสังสารวัฏด้วยตัวเองไม่ได้แน่นอน ที่พูดอย่างนี้ไม่ได้ชวนให้ทุกคนไม่เกิด เพราะชวนไม่สำเร็จ ต้องเป็นปัญญาของแต่ละคนที่ค่อยๆ เข้าใจธรรมขึ้น ไม่ใช่วิบัตินี้ที่จะตามไปโดยไม่เกิดปัญญาของตัวเอง ฉะนั้นที่เราจะมีชีวิตต่อไปในโลก ยังไม่ถึงการที่จะไปดับกิเลสหมดก็ควรใคร่ครวญ พิจารณาให้ทั่วว่าปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้เรามีความสงบ และมีความสุขขึ้น

ปัญญานี้เป็นรัตนะที่ประเสริฐสุด ไม่เคยนำความทุกข์มาให้เลย รัตนะอื่นแก้วแหวนเงินทองก็ยังนำความทุกข์มาให้ได้ เพียงแค่อยากได้แก้วแหวนเงินทองก็เป็นทุกข์แล้ว แต่ปัญญานั้นตรงกันข้าม ไม่นำความทุกข์มาให้เลย พอได้ยินอย่างนี้บางคนก็อยากได้ปัญญา แต่จะไปหาปัญญาได้ที่ไหน ต้องคิด ปัญญาจะมีแต่ว่าจะหาได้จากไหน จะเอาเงินไปซื้อไม่ได้แน่ มีหนทางเดียว คืออดทนที่จะฟังพระธรรมให้เข้าใจขึ้น นั่นคือปัญญา ในขณะนี้กำลังอดทนที่จะเกิดปัญญาที่ละเล็กทีละน้อย ขณะใดที่ฟังแล้วเข้าใจเพียงเล็กน้อยนั้นก็ปัญญากำลังจะเจริญเติบโตขึ้นเมื่อฟังมากขึ้น เพราะฉะนั้นการนั่งฟังวันนี้ก็ยังไม่เสียประโยชน์แต่แคว้นนี้ไม่พอ ต้องฟังต่อไปอีกเรื่อยๆ

บุตร ถ้ามองว่าสติปัญญาเป็นธรรมที่ปฏิบัติได้จริงๆ และพระพุทธรูปทรงแสดงเรื่องสติปัญญา ๔ ที่แคว้นกูรู ในชมพูทวีปเท่านั้น เพราะฉะนั้นคนที่อยู่ในทวีปอื่นๆ อีก ๓ ทวีป มีอุตตรทวีป เป็นต้น มีโอกาสที่จะเจริญสติปัญญาได้ไหม

สุจินต์ ไม่เคยเห็นคนที่อุตตรทวีป ไม่รู้จักด้วย เวลาอยู่ในโลกนี้ก็ขอพูดถึงเรื่องพวกเราในโลกนี้

บุตร พระคุณเจ้าเป็นเจ้าอาวาสในวัดนี้ไม่มีคำถามอะไร เพียงแค่ขออนุโมทนาในการตอบปัญหา เรื่องชมพูทวีปหรือทวีปอื่นก็ไม่จำเป็นต้องคิดถึง เพราะกำลังอยู่ในโลกนี้

สนทนธรรมที่วัดธาตุคงค์ กรุงเทพมหานคร

วันอังคารที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

เวลาบ่าย

บุตร ขอลาเรื่องโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีการนับจำนวนเป็นสติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อธิปไตย ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ทั้งหมดนี้ ถามว่าต้องเจริญในธรรมหมวดไหน ต้องเจริญอย่างไรจึงจะเป็นการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ครับ

สุจินต์ ก่อนอื่นต้องเข้าใจสติปัฏฐาน ว่าไม่ใช่สติที่เป็นไปในทาน ในศีลหรือในความสงบของจิต สติเกิดกับกุศลทุกประเภท เพราะฉะนั้นก็ต้องรู้ความต่างกันของสติที่เกิดขึ้นในขณะที่เป็นไปในทาน การให้ สติที่เป็นไปในทางวิริยอุตสาหะ ซึ่งขณะนั้นก็ไม่สามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมได้ หรือแม้ขณะที่ จิตใจสงบจากอกุศล ขณะนั้นก็ไม่สามารถจะรู้ว่าไม่ใช่เราที่สงบ เพราะฉะนั้นความต่างกันของสติที่เป็นไปในกุศลประเภทอื่นกับสติปัฏฐาน ก็คือผู้ที่จะมีสติปัฏฐานได้ต้องเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม มีความเข้าใจเรื่องสภาพธรรมในขณะนี้ว่า ไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมขณะนี้จริงๆ แล้วเป็นอะไร โพธิปักขิยธรรมเป็นธรรมที่เป็นฝ่ายของการตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ อริยสัจธรรม สติในขณะที่ กำลังให้ทาน หรือวิริยอุตสาหะเป็นไปในเรื่องของศีลไม่ใช่สตินทรีย์ ไม่ใช่โพธิปักขิยธรรม แต่ขณะใดที่ สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม สติขณะนั้นต้องเกิดร่วมกับสัมมาทิฐิ สัมมาสติขณะนั้นจึงเป็นสตินทรีย์ได้

เมื่อคืนนี้ได้รับดอกไม้และพวงมาลัยมาก จิตของผู้ให้และผู้รับเป็นกุศลจิต แต่ไม่ใช่สตินทรีย์ ถ้าสติไม่ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

ขอลาถึงเรื่องอินทรีย์และสติปัฏฐานก่อน เพราะจะทำให้เข้าใจเรื่องของโพธิปักขิยธรรมบางส่วน ได้ สภาพธรรมที่เป็นอินทรีย์คือสภาพธรรมที่เป็นใหญ่ได้แก่ สรทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ขณะใดที่ กุศลจิตเกิดแต่ยังไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็มีสรทธา มีวิริยะ มีสติ และมีสมาธิเกิดร่วมด้วย แต่ขณะใด ที่สติปัฏฐานเกิด ขณะนั้นสรทธาก็เป็นลัทธินทรีย์ วิริยะก็เป็นวิริยอินทรีย์ สติก็เป็นสตินทรีย์ สมาธิก็เป็นสมาธิอินทรีย์ ปัญญาก็เป็นปัญญินทรีย์ด้วย เพราะฉะนั้นสติปัฏฐานเกิดยาก แต่ไม่ใช่สุดท้ายที่จะเกิด แต่ ต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการอบรมเจริญปัญญา สติปัฏฐานในมรรคมีองค์ ๘ จึงจะเกิด ได้ ขณะนี้มีสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม รูปธรรมกำลังปรากฏ ขณะก่อนก็มี ขณะต่อไปก็มี เพราะฉะนั้นผู้นั้นก็จะรู้ด้วยตัวเองว่าขณะใดสติปัฏฐานเกิด หรือขณะใดสติปัฏฐานไม่เกิด เพราะฉะนั้น เมื่อมีความเข้าใจมันคงจริงๆ ในเรื่องของสติปัฏฐานจะเกิดไม่ได้ เป็นปกติธรรมดาอย่างนี้เอง ไม่ ผิดปกติเลยถ้าเกิดผิดปกติขณะนั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นปัญหาจริงๆ ก็ย่อมสามารถจะอบรมเจริญ จนรู้ความจริงของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ในขณะนี้ได้ ไม่ใช่รู้สิ่งที่ยังไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญสติปัญญานี้เป็นการอบรมเจริญ ปัญญา ซึ่งไม่ใช่เราตั้งใจจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งในขณะที่ตั้งใจจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นไม่ใช่สติที่ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีปัจจัยจึงเกิดปรากฏในขณะนี้ตามปกติ คนที่ไม่เข้าใจเรื่องสติปัญญานี้ เวลาที่กำลังเห็นตามปกติอย่างนี้ก็จะถามว่าทำอะไร ถ้ามีคนบอกให้ทำ ขณะนั้นผิด เพราะไม่มีใคร สามารถที่จะทำสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดให้เกิดขึ้นได้เลย แต่สามารถที่จะฟังและไตร่ตรอง พิจารณาเข้าใจจนกระทั่งรู้ว่าสภาพธรรมในขณะนี้ก็เป็นธรรมที่มีจริงแต่ละอย่างซึ่งปรากฏแต่ละทาง เพราะฉะนั้นก็ต้องเข้าใจจริงๆ ในเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละทางให้มากขึ้น เช่น ในขณะนี้ทาง ตามีสิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น แต่ถ้าไม่มีจิต ไม่มีสภาพรู้หรือธาตุรู้ คือ ลักษณะของสภาพที่กำลังเห็นสิ่ง ที่ปรากฏ สิ่งปรากฏก็ปรากฏไม่ได้ ถ้าในขณะที่กำลังเห็นปกติอย่างนี้ แล้วไม่สามารถรู้ลักษณะของสิ่ง ที่ปรากฏกับสภาพธรรมที่เห็น ขณะนั้นก็ไม่ใช่การอบรมเจริญวิปัสสนา เพราะฉะนั้นจะไปทำอะไรได้ที จะให้รู้ให้เข้าใจถูกว่าขณะนี้เห็นนี่ก็เป็นเพียงสภาพธรรม นอกจากขณะที่กำลังฟังอย่างนี้เอง ฟังแล้ว พิจารณา แล้วค่อยๆ เข้าใจขึ้นว่าเป็นสภาพธรรมจริงๆ ไม่ใช่เรา เพราะว่าเป็นสิ่งที่มีจริง บังคับบัญชา ไม่ได้ เกิดขึ้นตามปกติตามเหตุปัจจัย

ขณะฟังขณะนี้มันเกิดแล้ว แต่ว่ายังไม่ใช่อสติปัญญาน เป็นสติขั้นที่กำลังฟังแล้วพิจารณาค่อยๆ เข้าใจขึ้น ทุกคนเคยทราบแล้วว่าสติเป็นสังขารขั้น ไม่ใช่เรา สติไม่ใช่รูปขั้น สติไม่ใช่เวทนาขั้น สติไม่ใช่ สัญญาขั้น แต่สติเป็นสังขารขั้น ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่ง ไม่ใช่มีเราไปทำ แต่ขณะที่ฟังกำลัง ปรุงแต่งความเข้าใจเพิ่มขึ้น ขณะที่ฟังเข้าใจเรื่องนามธรรมและรูปธรรมในขณะที่กำลังเห็น ก็เป็นสังขาร ขั้นที่จะปรุงแต่งให้เกิดความเข้าใจในขณะที่กำลังเห็น ขณะใดที่กำลังเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมคือ ไม่ใช่เพียงเข้าใจเรื่องหรือเข้าใจชื่อของสภาพธรรม แต่เมื่อสภาพธรรมใดปรากฏแล้วก็กำลังค่อยๆ เข้าใจ ตรงลักษณะนั้น ว่าลักษณะที่เห็นก็เป็นสภาพรู้ เป็นเพียงธาตุหรือสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะ เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นสติปัญญาน ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อเพราะว่าโดยมากคนรู้จักชื่อ ก่อน แล้วก็สงสัยว่า สติปัญญาคืออะไร เมื่อไรจะเกิด แต่ถ้าไม่มีชื่อเลย ไม่ต้องใช้ชื่อ ขณะนี้มีสภาพ ธรรมกำลังปรากฏ แล้วก็ค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นเป็นสติปัญญาน

ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ ผู้ที่สติเกิดค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้น คนอื่นจะบอกว่า ไม่ใช่สติปัญญาน คนนั้นพูดผิดหรือพูดถูก เพราะฉะนั้นการที่จะรู้จักตัวจริงของสภาพธรรมที่เราเรียนกัน มานาน และเรียนเป็นคัมภีร์ต่างๆ นั้น จะรู้จริงก็ต่อเมื่อสติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้น เมื่อ ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ชื่อทั้งหมดในพระไตรปิฎกก็จะกระจ่างตามปัญญาของผู้ที่อบรม และเกิดความ เข้าใจถูกในสภาพธรรมนั้นๆ มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีทางเข้าใจตัวจริงของสภาพธรรมโดยลักษณะที่เป็นธาตุ เป็นอายตนะ เป็นชื่อต่างๆ ในพระไตรปิฎกได้ เพราะฉะนั้นพระธรรมที่ทรงแสดงทั้งหมดมาจากการ ตรัสรู้ความจริงของสภาพธรรมนั้นๆ ฉะนั้น ผู้ที่ศึกษาที่จะรู้จักตัวจริงของสภาพธรรมได้ก็ต้องอบรม เจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จึงสามารถที่จะเข้าถึงอรรถทั้งหมดที่ได้ทรงแสดงไว้ได้ ตามกำลังของปัญญาที่ได้ศึกษา

แม้แต่พญานาฬิกาสั้นๆ ที่ว่า “ไม่มี แล้วมี แล้วหายไป” เมื่อไม่มีเสียง แล้วมีเสียง แล้วเสียงก็หมดไป “ไม่มี แล้วมี แล้วหายไป” สภาพธรรมเกิดแล้วก็ดับไปเร็วมาก เพราะฉะนั้น เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ความทรงจำเรื่องราวของสิ่งนั้นก็ปกปิดไม่ให้เห็นการเกิดขึ้นแล้วดับไปของสภาพทั้งหมดตามความเป็นจริง ยังคงทรงจำว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง การฟังธรรมต้องไตร่ตรองให้ลึกลงไปอีก ไม่ใช่ฟังเรื่องใดแล้วก็ทิ้งไปเลย แต่ทุกคำที่ฟังเข้าใจต้องเก็บไว้ เพื่อที่จะได้เข้าใจสอดคล้องกับข้อความต่อไปอีก แม้แต่เพียงที่เรากล่าวถึงเมื่อนี้ “ไม่มี แล้วมี แล้วหายไป” ก็เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก คิดถึงในขณะที่เป็นภวังคจิต ไม่มีอะไรปรากฏ ถ้าจะไม่พูดตามคำเรา ก็จะไม่ใช้คำภาษาบาลี แต่ใช้คำที่เราสามารถเข้าใจได้ คือเมื่อไม่มี แล้วทำไมจึงมีสิ่งที่ปรากฏได้ นี่เป็นความน่าอัศจรรย์ของธาตุซึ่งไม่ใช่เรา ธาตุแข็งมี ธาตุเสียดมี ธาตุกลื่นมี ธาตุร้อนมี ธาตุเย็นมี ธาตุโกรธมี ธาตุโลภะมี ธาตุริษยา มี ทุกอย่างเป็นธาตุทั้งหมด เพราะคำว่าธรรมกับธาตุนั้นมีความหมายอย่างเดียวกัน เพราะเหตุที่ไม่มีเจ้าของ ไม่เป็นของใคร และไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่ละลักษณะของธาตุต่างๆ ก็เป็นสภาพลักษณะนั้นๆ นั้นเอง ธาตุเห็นก็ไม่ใช่ธาตุได้ยิน ธาตุแข็งก็ไม่ใช่ธาตุกลื่น เมื่อใดที่รู้ความจริงว่าทุกอย่างเป็นแต่ธาตุเท่านั้นเอง ทั้งหมดเป็นธาตุ ไม่มีใครเลย เมื่อนั้นก็เป็นปัญญาที่รู้ความจริงของสภาพธรรม

ถาม ในโพธิปักขิยธรรมมีโลกียะด้วยหรือไม่

สุจินต์ ที่เป็นโลกียธรรมก็มี เป็นโลกุตตรธรรมก็มี

ถาม ทุกข์มีการเกิดขึ้นแล้วดับไป ด้นหาที่มีการเกิดแล้วก็ดับเหมือนกัน ถามว่าทำไมพุทธบริษัทมีการอบรมเจริญสติปัญญากำหนดรู้ทุกข์ทำไม จำเป็นจะละด้นหาทำไม เพราะธรรมทั้งหมดมีการเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

สุจินต์ ไม่รู้ก็ได้ ไม่ใช่มีใครบังคับให้ต้องรู้ แต่พุทธบริษัทฟังพระธรรมเพราะว่ามีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระธรรม และมีพระอริยสงฆ์เป็นสรณะ คงไม่มีพุทธบริษัทที่ไม่มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ พุทธบริษัททั้งหมดมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เพราะฉะนั้นมีพระพุทธเจ้าเป็นสรณะอย่างไร มีพระธรรมเป็นสรณะอย่างไร มีพระอริยบุคคลเป็นสรณะอย่างไร ถ้าจะกล่าวว่ำนับถือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ไม่ศึกษา ไม่ฟังพระธรรมจะเป็นการนับถือที่แท้จริงหรือไม่ ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานนั้น ไม่ว่าจะไปประทับอยู่ที่ใด พุทธบริษัทก็ไปเฝ้า เพื่อที่จะได้ฟังพระธรรม เพราะเห็นคุณค่าความเป็นรัตนะของพระธรรมจึงได้ไปฟังพระธรรม เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดเพราะเหตุปัจจัย แล้วดับสิ่งต่างๆ เหล่านั้นเป็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง ถ้าฟังแล้วจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย จะสนใจหรือไม่สนใจที่จะรู้ก็แล้วแต่ แต่ละบุคคล แต่ต้องศึกษาก่อนจึงจะเข้าใจได้ว่าพระธรรมที่ทรงแสดงไว้เป็นความจริงทั้งหมด

ถาม สามเนรขณถามเรื่อง อธิบัติ ๔ และถามในพหุฐานะของอธิปัตกับอินทรีย์ที่แปลว่าเป็นใหญ่เหมือนกัน ธรรมทั้ง ๒ นี้ต่างกันอย่างไร และถามเรื่องอธิปัต ๔ และอธิบัติ ๔ องค์ธรรมก็เหมือนกัน คือ จันทะ วิริยะ จิต และวิมังสาคือปัญญา การเกิดของอธิปัตและอธิปัตนี้ต่างกันอย่างไร

สุจินต์ สภาพธรรมที่เป็นอินทรีย์ คือ สภาพธรรมที่เป็นใหญ่เฉพาะหน้าที่ของตนๆ เพราะฉะนั้นแม้แต่จักขุ ปสาทก็เป็นอินทรีย์ เป็นจักขุอินทรีย์เพราะว่าเป็นใหญ่ในการที่จะให้รูปปรากฏได้เมื่อกระทบกับจักขุ ปสาท เพราะฉะนั้นในบรรดาอินทรีย์ทั้งหลายนั้นรูปที่เป็นอินทรีย์ก็มี นามธรรมที่เป็นอินทรีย์ก็มี เพราะ อินทรีย์เป็นสภาพที่เป็นใหญ่เฉพาะหน้าที่ของตนๆ เช่น จักขุปสาทก็เป็นใหญ่เฉพาะกระทบกับสิ่งที่ ปรากฏทางตาได้ในขณะที่เห็น โสตปสาทก็เป็นใหญ่เฉพาะกระทบกับเสียงได้ในขณะที่ได้ยิน เป็นต้น สำหรับนามอินทรีย์ซึ่งเป็นใหญ่ก็มีหลายอย่าง แต่ที่แสดงไว้ ๕ เพราะเป็นฝ่ายการอบรมเจริญสติปัญ ฐานซึ่งเป็นโพธิปักขิยธรรม เป็นทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม อินทรีย์ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ ปัญญา สภาพธรรมที่เป็นนามอินทรีย์ ๕ นี้เกิดพร้อมกันได้ แต่สภาพธรรมที่เป็นอธิปัตนั้นสภาพธรรมใดเป็น ใหญ่ขณะใด สภาพธรรมอื่นจะเป็นใหญ่ในขณะนั้นพร้อมกันไม่ได้

ถาม อธิปัตต่างกันอธิปัต ๔ อย่างไร

สุจินต์ อธิปัต ๔ เป็นสภาพธรรมที่เป็นบาทของความสำเร็จ ซึ่งต้องเป็นไปในเรื่องของสมณะกับวิปัสสนา

ถาม ในการฟังธรรม ได้ยินว่าไม่มีตัวตน สัตว์บุคคล เพราะฉะนั้นในการทำกุศลอกุศลทั้งหมดใครเป็นคน ทำ เพราะว่ามีเราแล้ว

สุจินต์ ถ้าไม่มีสภาพธรรมในขณะนี้มีเราไหม เพราะฉะนั้น ความจริงเป็นเราหรือเป็นสภาพธรรม ถ้าอกุศล ธรรมไม่เกิดจะมีเราที่ไม่ได้ไหม

บุตร เข้าใจแล้ว ขอให้คุณแม่ยกอุทาหรณ์อีกในเรื่องมีเรา ไม่มีเรา

สุจินต์ ก็เหมือนกัน ถ้ากุศลธรรมไม่เกิดจะมีเราไหม เพราะฉะนั้นกุศลธรรมเป็นเราหรือเปล่า อกุศลธรรมเป็น เราหรือเปล่า กุศลธรรมก็เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรมก็เป็นอกุศลธรรม ใครจะรู้หรือไม่รู้ กุศลธรรมก็ เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรมก็เป็นอกุศลธรรม และถึงแม้ไม่มีความเห็นผิด ไม่ได้ยึดถือสภาพธรรมไม่ว่า กุศลหรืออกุศลว่าเป็นเรา แต่ก็ยังมีเหตุปัจจัยให้สภาพธรรมอื่นๆ เกิดขึ้น เพราะว่าพระโสดาบันบุคคลไม่ มีความเห็นผิดเลย แต่ก็ยังมีอกุศลธรรมเกิด เมื่อยังมีเหตุปัจจัยให้อกุศลธรรมนั้นๆ เกิด ซึ่งก็ต้องอบรม เจริญปัญญาต่อไปถึงความเป็นพระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล ถึงความเป็นพระอรหันต์ จึง จะดับปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมเกิดได้หมดสิ้น เมื่อพระอรหันต์ปรินิพพานแล้วก็ไม่มีปัจจัยที่จะให้สภาพ ธรรมใดๆ เกิดอีกเลย ซึ่งก็ต้องเป็นผลของการอบรมความเห็นถูกเข้าใจถูกต้องๆ ขึ้น เพราะเมื่อที่ทุก คนตอบว่า อกุศลธรรมไม่ใช่เรา และกุศลธรรมไม่ใช่เรา นี่เป็นคำตอบ เพราะฉะนั้นก็ต้องอบรม

เจริญปัญญาจนกว่าจะรู้อย่างนี้จริงๆ ความเห็นผิดมีจริง ฉะนั้นผู้ที่ฟังธรรมต้องเป็นผู้ที่ตรง และรู้ว่ามีความเห็นผิดมีจริง ฉะนั้นผู้ที่ฟังธรรมต้องเป็นผู้ที่ตรง และรู้ว่ามีความเห็นผิดอะไรบ้างซึ่งต้องอบรมเจริญปัญญาจึงจะดับกิเลสทั้งหลายได้ นอกจากปัญญาแล้วก็ไม่มีความสามารถใดอีกเลยที่จะดับกิเลสได้ โลกะมีจริง โทสะมีจริง โมหะมีจริง อกุศลทั้งหลายมีจริง อกุศลดับหมดได้ แต่ไม่ใช่ด้วยความไม่รู้

ถาม ถ้าสภาพธรรมเกิดแล้วก็ดับไป สภาพธรรมใหม่ก็เกิดต่อ ทำไมรูปร่างของเราทุกคนเป็นแต่เพียงแก่ไปตามลำดับๆ ถ้ามีสภาพธรรมที่เกิดต่อใหม่ๆ ทำไมไม่อยู่เป็นเด็กตลอด ทำไมจึงมีรูปแก่ รูปแก่ด้วยอำนาจอะไร

สุจินต์ ไฟร้อนไหม

บุตร ร้อนครับ

สุจินต์ ร้อนมากไหมหรืออุ่นๆ

บุตร ร้อนมากครับ

สุจินต์ ถ้าเพียงอุ่นๆ น้อยมาก เผาอะไรได้ไหม ตอนที่เกิดมาใหม่ๆ ธาตุไฟก็ไม่มาก เพราะไม่มีกลาปมาก ยิ่งเจริญขึ้นก็ถึงวัยซึ่งไฟกำลังพอดี น้ำดู แต่ต่อจากนั้นมีธาตุไฟมากขึ้น ก็ยิ่งเผาผลาญทำลาย ทำให้เป็นสภาพซึ่งไม่น่าดู ปรากฏเป็นความแก่ในภพภูมิซึ่งไม่ใช่ผลของกุศลกรรมที่ประณีต อย่างสวรรค์และพรหมภูมิ

ถาม ปัญญาที่เห็นการเกิดดับนี้ คือตามอายุของสภาพธรรม เช่น อายุของรูปธรรมเท่านั้น ๑๑ ขณะของจิตจะเห็นอย่างไร

สุจินต์ สภาพรูปมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๑ ขณะ รูปๆ หนึ่งก็ดับไป

ถาม ปัญญาที่เห็นสภาพธรรมที่ดับของรูป เห็น ๑๑ ขณะนั้นหรืออย่างไร

สุจินต์ เวลาที่กำลังเห็นกับที่กำลังได้ยินพร้อมกันหรือเปล่า

บุตร ไม่พร้อมกัน

สุจินต์ ในระหว่างที่เห็นกับได้ยินมีรูปเกิดดับแล้ว เพราะว่าจิตเห็นและจิตได้ยินห่างเกินกว่า ๑๑ ขณะ เพราะฉะนั้นปัญญานี้ไม่ใช่เป็นการนับขณะ แต่ปัญญาที่ต้องอบรมเป็นขั้นแรกก็คือ สามารถที่จะรู้ความ

ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมแยกขาดจากกัน คือ รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ใดๆ เลยทั้งสิ้น และนามธรรมก็ไม่มีรูปใดๆ เจือปนในนามธรรมแต่อย่างใดเลย

สุจินต์ คำถามของคนไทยขอให้คุณบุตร สวางษ์เป็นคนตอบค่ะ ถามว่าจะพูดได้ไหมว่า ธาตุไฟเป็นธาตุที่สำคัญที่สุด สำคัญกว่าธาตุอื่นๆ

บุตร เมื่อที่คุณแม่พูดเรื่องธาตุไฟเกี่ยวข้องกับรูปที่แก่ช้า แก่เร็ว รูปมนุษย์ รูปของเทพก็เกี่ยวข้องกับธาตุไฟ เรื่องของธาตุทั้ง ๔ นี้มีความเกี่ยวข้องกัน ธาตุไฟนี้เกี่ยวข้องกับธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุลมด้วย ถ้าไม่มี ๓ ธาตุนี้เป็นปทัฏฐาน เป็นเหตุใกล้ให้เกิดธาตุไฟนี้ก็เกิดไม่ได้ แต่เฉพาะเรื่องรูปแก่เร็วหรือไม่เร็ว ก็ต้องเกี่ยวข้องกับธาตุไฟ ธาตุไฟที่เกิดจากกรรมนี้มีหน้าที่ย่อยอาหารด้วย เพราะฉะนั้นธาตุไฟมีหน้าที่ทำกิจเกี่ยวข้องกับรูป ทำให้มีโอชะอาหารเพื่ออุปถัมภ์แก่รูปนี้ด้วย มีการทำให้รูปนี้แก่ช้าไป ทำหน้าที่ย่อยอาหาร จะบอกว่าสำคัญตามหน้าที่ได้ไหมครับ

สุจินต์ ได้ค่ะ

ถาม อีสากับมัจฉริยะเป็นธรรมทำให้มีเวรต่อกันของมนุษย์และเทวดาด้วย มัจฉริยะความตระหนี่ทำให้มีเวรต่อกันอย่างไร เพราะเป็นแต่ตระหนี่ของตนเท่านั้นเอง

สุจินต์ มีใครชอบคนที่มัจฉริยะบ้าง เรายกคือความโกรธหรือความผูกโกรธซึ่งไม่หาย คนที่มีมัจฉริยะมากขึ้นๆ คนอื่นก็ไม่ชอบมากขึ้นๆ ความไม่ชอบที่เกิดขึ้นก็อาจทำให้มีการกระทำทางกาย ทางวาจา ที่เป็นเวรต่อกันได้

ถาม ในการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จำเป็นต้องมีกุศลขั้นศีลเป็นพื้นฐานก่อนหรือไม่

สุจินต์ ถึงแม้จะมีศีลมาก แต่ไม่เข้าใจเรื่องของสภาพธรรม สติปัฏฐานก็เกิดไม่ได้ ศีลเป็นเรื่องความประพฤติทางกาย ทางวาจาและศีลก็มีหลายอย่าง เช่น ศีล ๕ เป็นการวิริยเหตุที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนทางกาย ทางวาจา บางครั้งมีเจตนาที่จะวิริยเหตุ อย่างบางคนก็ตั้งใจจะไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติทุจริตต่างๆ แต่พอถึงเวลาจริงๆ หรือบางทีก็เข้าใจว่าเป็นความจำเป็น ก็เป็นเหตุให้กระทำทุจริตกรรมนั้นไป ไม่ว่าจะเป็นศีล ๕ ศีล ๘ หรือปาฏิโมกขสังวรศีล ก็เป็นความประพฤติทางกาย ทางวาจาเท่านั้น แต่ขณะใดที่เป็นการอบรมเจริญปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง ขณะนั้นเป็นอนริยสังวร เพราะเหตุว่าสภาพธรรมที่ปรากฏได้นั้นก็ต้องปรากฏทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ใจบ้าง ขณะนั้นเป็นอธิศีลสิกขา เพราะเมื่อกุศลจิตอกุศลจิตเกิดเพียงเล็กน้อย ยังไม่ได้กระทำแม้เพียงจะไหวกายไป ก็สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมขณะนั้นได้ด้วยสติสัมปชัญญะ เพราะฉะนั้นอนริยสังวร คือขณะที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น

ทางกาย ทางใจ จึงเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาถึงความจริงของสภาพธรรม และเมื่ออบรมคุณธรรมเป็น พระโสดาบันแล้วก็จะ ไม่มีการล่วงศีล ๕ เลย

ถาม การเจริญสติปัญญามีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ แต่ถามเรื่องสิกขาบทของพระภิกษุ มีปาฏิโมกข์วรรคศีล ส่วนมีบัญญัติเป็นอารมณ์ทั้งหมด การปฏิบัติตามปาฏิโมกข์วรรคศีลจะรู้ชัดพระนิพพานได้ไหม

สุจินต์ ชีวิตของบรรพชิตกับชีวิตของคฤหัสถ์ต่างกัน เพราะคฤหัสถ์ไม่มีการอาศัยอย่างบรรพชิต คฤหัสถ์ไม่ ต้องรักษาปาฏิโมกข์วรรคศีล เมื่อชีวิตของพระภิกษุต่างกับคฤหัสถ์ ท่านจึงต้องประพฤติตามปาฏิโมกข์ ซึ่งก็เป็นชีวิตจริงๆ ขณะที่ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติ ขณะนั้นก็มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นปรมัตถธรรม ซึ่งขณะนั้นเมื่อมีปัจจัยสัมมาสติก็เกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้

ถามเรื่องรูปกับนาม รูปนี้ก็ไม่รู้นาม นามก็ไม่รู้รูป ในนามรูปปริจเฉทญาณ มีการยกอุทาหรณ์ใน วิสุทธิ มรรค นามธรรม และรูปธรรมเหมือนคนตาบอดอาศัยกันและกัน สรุปถามว่าเมื่อไม่รู้กัน และ กัน จะแยกรูปกับนามได้อย่างไร

สุจินต์ ต้องรู้ว่ารูปเป็นสภาพธรรมที่มีจริงแต่ไม่สามารถที่จะรู้อะไรได้เลย แต่นามธรรมที่เกิดขึ้นนั้นสามารถจะ รู้ได้ทุกอย่าง ขณะที่เห็นขณะนี้ จักษุสภาพไม่เห็น รูปที่ปรากฏก็ไม่เห็น แต่ว่าสภาพเห็นเป็นธาตุรู้ เป็น นามธรรมซึ่งเกิดขึ้นเห็น นามธรรมใดๆ ที่เกิดต้องรู้อะไรหนึ่งสิ่งใด นามธรรมรู้ได้ทุกอย่าง ขณะนี้ถ้ามีแต่ รูปธรรมเท่านั้น ไม่มีการเห็น สิ่งต่างๆ ในที่นี้ก็ปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้นขณะที่เห็นนี้เอง สภาพเห็น เป็นธาตุรู้ เป็นนามธรรม

ถาม พระคุณเจ้าถามเรื่องอนุสติ ๖ ในวิสุทธิมรรค และเฉพาะพระอรินทบุคคลเท่านั้นที่เจริญอนุสติ ๖ ได้ อย่างลึกซึ้งจนได้อุปจารสมาธิ คนธรรมดาเจริญได้ไหม

สุจินต์ ต้องเจริญได้ จึงมีข้อความว่าเฉพาะพระอรินทบุคคลเท่านั้นที่เจริญถึงอุปจารสมาธิ ซึ่งก็แสดงแล้วว่า ปุถุชนก็เจริญได้ แต่ไม่ถึงอุปจารสมาธิ

บุตร ก็ต้องศึกษาพระธรรมด้วย จึงจะรู้ว่าพระพุทธเจ้ามีคุณอย่างไร ใช่ไหมครับ

สุจินต์ ค่ะ ทุกคนพูด นโม ตัสสะ ขอนอบน้อมแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ว่าขณะนั้นความนอบน้อม มีมากน้อยแค่ไหน ถ้าไม่รู้พระคุณเลย เมื่อไม่รู้พระคุณเพราะไม่ได้ศึกษาพระธรรม ความนอบน้อมก็ น้อย แต่ถ้าศึกษาพระธรรม มีความเข้าใจในพระปัญญาคุณ พระมหากรุณาคุณ พระบริสุทธิคุณ แม้เพียง คำสั้นๆ ที่น้อมสการ ถิ่นน้อมสการด้วยความนอบน้อมยิ่งกว่าผู้ที่ไม่ได้ศึกษา

ถาม ศรัทธาของพระโศดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ในพระรัตนตรัย เหมือนกันหรือต่างกัน

สุจินต์ ศรัทธาเป็นศรัทธา แต่เมื่อกิเลสลดน้อยลง ศรัทธาก็ต้องเพิ่มขึ้น

อาจารย์บุตร สวางษ์ เชิญท่านอาจารย์สุจินต์กล่าวอุทิศส่วนกุศล

สุจินต์ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วในวันนี้ แต่บุพการี มีมารดาบิดาเป็นต้น แก่ญาติและมิตรสหายผู้ล่วงลับไปแล้วตลอดจนเทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ของจะมีจิตโสมนัสยินดีอนุโมทนาด้วยเทอญ

ต่อไปพระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา ทั้งหมด สวดชยันโตให้พรแก่คณะฯ

สนทนาธรรมที่วัดตลุมพอง กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

บุตร ในคัมภีร์มหาสติปัฏฐานสูตร ทุกคนอ่านแล้วเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม พระพุทธองค์ทรงแสดงกายในกายเป็นต้นนี้ อาจจะเข้าใจได้อย่างไร ในพยานะนี้

สุจินต์ ถ้าไม่มีกายจะเห็นว่ากายเป็นกายได้ไหม เพราะฉะนั้นเมื่อมีกายแล้วไม่เห็นว่าเป็นกาย จึงต้องอบรมเจริญปัญญาให้รู้ว่าเป็นกาย เห็นกายในกาย ไม่ใช่เห็นกายในเวทนา ไม่ใช่เห็นกายในจิต เพราะเหตุว่ามีกาย แล้วไม่เคยรู้ว่าไม่มีกาย เพราะฉะนั้นจึงต้อง อบรมเจริญปัญญาให้รู้ว่าเป็นกาย เป็นอนัตตา เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนาที่โดยนัยเดียวกัน เพราะเมื่อมีความรู้สึก แล้วไม่เคยรู้เลยว่าความรู้สึกนั้นไม่ใช่เรา ฉะนั้นจึงต้องอบรมเจริญปัญญาารู้ความรู้สึกนั้นว่าเป็นสภาพที่รู้สึก ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน คือเป็นเวทนาในเวทนา ไม่ใช่ไปเห็นเวทนาในจิตหรือในกาย เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าพยานะจะกล่าวอย่างนี้ แต่ความจริงก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้องตรงว่า ไม่ว่าจะกล่าวอย่างไร ก็ต้องให้รู้ว่าเป็นกาย ไม่ใช่เรา เวทนาเป็นเวทนาไม่ใช่เรา จิตเป็นจิตไม่ใช่เรา ธรรมแต่ละอย่างก็เป็นธรรมซึ่งไม่ใช่เรา จิตเป็นจิตไม่ใช่เรา ธรรมแต่ละอย่างก็เป็นธรรมซึ่งไม่ใช่เรา เมื่อฟังแล้วก็ต้องพิจารณาด้วยว่า คำที่พูดนี้ถูกหรือผิด

บุตร เพราะฉะนั้น ความหมายของกายในกายคือ ไม่ใช่เวทนา จิต

สุจินต์ เห็นกายว่าเป็นกาย ไม่ใช่เรา

บุตร ทุกคนได้ฟังคำว่าสติปัญญา บางครั้งได้ฟังคำว่าวิปัสสนา จึงสงสัยว่า สติปัญญาและวิปัสสนา ต่างกันอย่างไร เพราะพระในพระพุทธศาสนามีพระ ๒ คือ คณฤชระ คือการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ และวิปัสสนาธุระคือการเจริญวิปัสสนา

สุจินต์ วิปัสสนาเป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมชัดเจนถูกต้องตามความเป็นจริง ในขณะที่กำลังฟังเรื่องลักษณะของสภาพธรรม เช่น ฟังเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป ในขณะที่ฟังไม่ประจักษ์แจ้งลักษณะของจิต เจตสิก รูป เพราะเป็นแต่เพียงการได้ยินได้ฟังเรื่องของสภาพซึ่งต่างกัน เป็นจิต เป็นเจตสิก เป็นรูป อยู่ดีๆ ก็จะมีปัญญาเห็นแจ้งชัดลักษณะของจิต เจตสิก รูปไม่ได้ ต้องมีเหตุคือการอบรมเจริญปัญญาจนสามารถประจักษ์ลักษณะของจิต เจตสิก รูปได้ และปัญญาก็เกิดขึ้นทันทีโดยไม่ต้องอบรมไม่ได้ ต้องค่อยๆ อบรม ปัญญา ค่อยๆ เจริญขึ้น ถ้ามีคนบอกว่าไม่ต้องอบรมเจริญอะไรเลย รู้นิดๆ หน่อยๆ ก็สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมได้จะเชื่อไหม ถ้าอย่างนั้นปัญญาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์ก็ไม่มีประโยชน์ ไม่มีความหมายอะไรเลย แต่ที่ทรงแสดงพระธรรมไว้ถึง ๔๕ พรรษา ก็เพื่อพวกเราในยุคนี้สมัยนี้

ถ้าเป็นผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญามากแล้วมาก ก็คงจะไม่ต้องมาถึงสมัยนี้แน่ ผู้ที่เรียนวิชาทางโลกมามากเท่าไรก็ตาม แต่พอสมัยนี้แน่ ผู้ที่เรียนวิชาทางโลกมามากเท่าไรก็ตาม แต่พอมาถึงวิชาทางธรรม คือคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นการที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมได้นั้น ก็ต้องมีการเริ่มต้น แล้วมีการอบรมเจริญ แต่เจริญอะไร ก็ต้องอบรมเจริญความรู้ รู้อะไรก็ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ตามที่ได้ยินได้ฟังแต่ด้วยสติสัมปชัญญะที่เริ่มระลึกลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม ซึ่งก็คือสติปัญญานั้นเอง ไม่อย่างนั้นก็พูดไป คิดไป ว่าจิต เจตสิก รูป ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป การเข้าใจธรรมเพียงขั้นการฟังไม่พอ เพราะเหตุว่าไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพียงด้วยการเรียนเรื่องราวของสภาพธรรม พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มี ๓ ชั้น คือ ชั้นปริยัติซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องราวของสภาพธรรม เมื่อมีความเห็นถูกต้องมีความเข้าใจถูกต้องอย่างมั่นคงในเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเกิดดับ ก็จะเป็นปัจจัยให้มีสติเกิดระลึกศึกษา คือ ค่อยๆ เริ่มเข้าใจลักษณะตัวจริงๆ ของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นสติปัญญาหรือที่ใช้คำว่า ปฏิบัติ ปัตติ คือ ถึง ปฏิ คือ เฉพาะขณะที่สติเกิดนั้นเป็นการถึงเฉพาะลักษณะของสภาพปรมาัตถธรรมหนึ่ง ปรมาัตถธรรมใดที่กำลังปรากฏ

ขณะใดที่สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ในขณะนี้ ขณะนั้นก็เป็นมรรค คือเป็นหนทางมีองค์ ๘ แต่ปกติมีองค์ ๕ เป็นทางดำเนินไปสู่การรู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นทางที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดำเนินไปแล้ว และเป็นทางที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดำเนินไปแล้ว และเป็นทางที่พระอริยสาวกทั้งหลายก็ดำเนินตามทางเดียวกันเอง เมื่อสติปัญญาเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะมากจะน้อยไม่สำคัญเลย สำคัญที่ความรู้ความเข้าใจที่จะค่อยๆ เข้าใจถูก ในลักษณะของสภาพธรรมนั้นจนกว่าวันหนึ่งก็สามารที่จะรู้ความจริง คือ การประจักษ์แจ้งลักษณะการเกิดดับไปของสภาพธรรมได้

ขณะนี้สภาพธรรมมีจริงๆ กำลังปรากฏ กำลังเกิด กำลังดับ ราวกับจะรอว่าเมื่อไรปัญญะจะสมบูรณ์ที่จะ
ประจักษ์แจ้ง แต่ความจริงไม่ต้องคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เพราะว่าสภาพธรรมเกิดดับเร็วมาก และไม่
ต้องคิดถึงสิ่งที่ยังไม่เกิดว่าจะรู้แจ้งเมื่อไร แต่สภาพธรรมที่มีนี้แหละที่มีลักษณะอย่างนี้ เป็นปกติอย่างนี้
เมื่อปัญญะอบรมแล้วก็ถึงกาลที่จะประจักษ์แจ้งความจริงของสภาพธรรมนั้นได้ เป็นการรอที่ยาวนาน
มาก รอไหวไหม ไม่ใช่วันนี้แน่ พรุ่งนี้ก็ไม่ใช่ ชาตินี้เป็นไปได้ไหม ใครจะตอบ ต้องตัวเอง ถ้าเป็นผู้
ตรง ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ รู้ไหมสติระลึกหรือเปล่า ถ้ายังก็ถือว่า ฟังธรรมต่อไปอีก เพราะว่า
ไม่มีหนทางอื่น และไม่ใช่อื่น ต้องรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ค้ำมีดข้อมสีกได้เพราะการจับคันคด สภาพ
ธรรมที่มีจริงๆ ที่กำลังปรากฏปัญญาก็สามารถจะอบรมจนกว่าจะรู้ความจริงของสภาพธรรมนั้นได้

ถ้าสมมติ ย้อนขณะนี้ไปสี่สงไขยแสนกัป ในสมัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ที่
ปิงกร ทรงพยากรณ์สุเมธดาบสว่า อีกสี่สงไขยแสนกัป จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรง
พระนามว่า พระสมณโคดม คนฟังในครั้งนั้นที่ได้ฟังคำพยากรณ์ ปลายทางปลื้มดีใจว่า ถึงแม้เขาไม่
สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมในสมัยพระที่ปิงกรสัมมาสัมพุทธเจ้า เขายังมีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรมจาก
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณคคคม ในระหว่างสี่สงไขยแสนกัปก็มีพระอรหันตสัมมาสัม
พุทธเจ้าหลังจากพระที่ปิงกรอีก ๒๓ พระองค์ แต่ว่าผู้ที่บำเพ็ญบารมีมาพร้อมๆ กับพระองค์ บางท่านก็
ได้เป็นสาวกมีนามต่างๆ แต่ว่าคฤหัสถ์ท่านหนึ่งที่ได้ฟังธรรมในสมัยนั้น แต่ก็ยังคงเป็นคฤหัสถ์ใน
สมัยที่พระสมณโคดมตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นปัญญาของแต่ละคนไม่
เหมือนกัน แต่ละคนไม่สามารถรู้ได้ว่า ไม่บรรลุนั้นแล้วจะบรรลุเมื่อไร เพราะว่าถ้าย้อนถอยกลับไป
สี่สงไขยแสนกัปคฤหัสถ์ที่เคยเป็นคฤหัสถ์ในครั้งนั้นก็ยังคงเป็นคฤหัสถ์ซึ่งยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมก็มี
เพราะฉะนั้นก็พากันล่องหนไปอีกสี่สงไขยแสนกัป ไม่ทราบว่าจะได้บรรลุในสมัยไหน แต่ถ้าไม่เคย
ได้ยินได้ฟังมาเลย วันนี้อย่างนั้นก็คงจะไม่มี เพราะฉะนั้นกาลข้างหน้าไม่ต้องคำนึงถึง เพราะว่าจิตเกิดขึ้น
ทีละหนึ่งขณะเมื่อเกิดแล้วก็ดับไป แล้วก็ปึงจยให้ขณะต่อไปเกิด เพราะฉะนั้นถ้าขณะนี้มีความ
เข้าใจถูกต้องในการฟังพระธรรม ก็รู้ว่หนทางปฏิบัติมีหนทางเดียวคือเมื่อสติปัญญาเกิด อบรมไป
จนกว่าจะรู้ลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้นไม่ต้องกังวลว่าปัญญะจะสมบูรณ์เมื่อไร ในกาลไหน
เพราะเหตุว่าความจริง คือขณะนี้ปัญญะเท่าไร ก็คือเท่านั้น แล้วก็อบรมเจริญให้มากขึ้น

เมื่อรู้เหตุรู้ผลอย่างนี้แล้ว ก็คงจะเบาใจ ทุกอย่างต้องเป็นไปตามเหตุผลที่สมควรจะเกิดขึ้นได้ ถ้าใคร
หนักใจค้นหาทางอื่น ขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา เพราะว่าขณะนั้นเป็นโลภะ เป็นความติดข้องในความ
เป็นเรา ในความเป็นตัวตน บางคนหาทางลัด ซึ่งมักจะถามว่ามีทางลัดไหม ให้ทราบทันทีว่าใครที่
หาทางลัด คือหาทางไม่รู้ โลภะก็ทำให้หลงไปอีก แทนที่จะถึงโดยเร็วก็เลยช้า เพราะฉะนั้นข้อสำคัญ
ที่สุดคือต้องมีความมั่นคงในการรู้ว่อริยสัจทั้ง ๔ ลึกซึ้ง จึงเห็นยาก เข้าใจยาก รวมทั้งการเจริญปัญญา
ซึ่งคือมรรคมงคล ๘ นั้น ก็ไม่ใช่หนทางง่ายๆ ไม่ใช่เวลาเมื่อไม่รู้อะไรก็สามารถที่จะอบรมเจริญได้
ไม่ใช่อย่างนั้นเลย เพราะสติปัญญาเป็นหนทางเดียวที่จะอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ว่าทัน โลภะทุกอย่าง
จึงจะละโลภะได้

บุตร มีคำถามในอรรถกถา มหาสติปัฏฐานสูตร ชาวกรูฬิงสติปัฏฐานสูตรแล้ว มีการทำงานตามปกติ มีโอกาสพบกันแล้วถามกันว่าใครสนใจในการเจริญสติปัฏฐานข้อไหน แต่ไม่ถามเรื่องระลึกรูปภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เหมือนการเจริญสติปัฏฐานในสมัยนั้นจะเป็นข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้นที่ชอบเจริญ

สุจินต์ มีอะไรบ้างที่ไม่ใช่สติปัฏฐาน มีอะไรบ้างในขณะนี้ที่เป็นสภาพที่มีจริงแล้วไม่ใช่สติปัฏฐาน

บุตร ไม่มีสภาพธรรมใดที่ไม่ใช่สติปัฏฐานเลย

สุจินต์ สติเป็นอนัตตาหรือเป็นอัตตา

บุตร สติเป็นอนัตตา

สุจินต์ เพราะฉะนั้นสติจะเกิดเมื่อไรก็ได้ ใช่ไหม เมื่อสติเป็นอนัตตาจะเกิดเมื่อไรก็ได้ สติก็จะระลึกลักษณะของสภาพที่มีจริงในขณะนี้ อะไรก็ได้ ใช่ไหม สภาพธรรมใดที่สติไม่ระลึกรูปภาพธรรมนั้นก็เกิดแล้วก็ดับไปเลย แต่ก็ยังมีปัจจัยให้สภาพธรรมเกิดปรากฏทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้น กายบ้าง ใจบ้าง สืบต่อไปอีก เพราะฉะนั้นเมื่อสภาพธรรมใดปรากฏ สติก็จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นได้ จะรู้อะไรถ้าไม่รู้สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในขณะนี้ จะรู้อะไรถ้าไม่รู้เสียงกับได้ยินที่กำลังมีในขณะนี้ ปัญญาจะรู้อะไร การศึกษาธรรมอย่าให้เป็นการศึกษาโดยไร้จุดหมาย หรือไม่รู้ว่าจะศึกษาไปทำไม บางคนอาจจะบอกว่า ศึกษาเพื่อรู้แจ้งสภาพของนิพพาน บางคนบอกว่าเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอรหันต์ แต่ถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็เป็นพระอรหันต์ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจุดประสงค์ของการศึกษาก็คือ มีความเข้าใจถูก มีความเห็นถูก ในสิ่งที่มีจริงๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมหรือธาตุแต่ละอย่างเท่านั้น ศึกษาเพื่อเข้าใจถูกเพื่อเห็นถูกในสภาพธรรมที่กำลังมีจริงๆ

บุตร คำถามในนิรณันตสูตร มีการแสดงธรรม ๖ อย่างเพื่อละกามฉันทะ ถามเรื่องอสุกนิมิต คือถือเอาอสุก ๑ ข้อสอง ถามเรื่องการประกอบความเพียรบ่อยๆ เจริญอสุกภาวนา เพราะฉะนั้นมี ๒ คือ อสุกนิมิต ๑ อสุกภาวนา ๑ เพื่อละกามฉันทะ ถามว่าในการศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติเป็นอย่างไร คุณอสุกในรูปภาพเท่านั้น ไม่ได้ไปดูจากศพจริงๆ ที่ป่าช้า จะถือว่าเจริญอสุกภาวนา ได้ไหม

สุจินต์ โดยมากก็เป็นเรื่องชื่อ คือชื่อนี้หรือเปล่า ชื่อนั้นหรือเปล่า แต่ตามความจริงต้องรู้ว่าอสุกภาวนานั้นคืออะไร การอบรมเจริญภาวนามี ๒ อย่างคือ สมถภาวนากับวิปัสสนาภาวนา สมถภาวนาทั้งหมดเป็นการระงับกิเลส คือระงับความยินดีทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าไม่เห็นสิ่งที่น่าพอใจ จะเกิดพอใจขึ้นได้อย่างไร ในเมื่อไม่เห็นสิ่งนั้นเลย แต่เมื่อเห็นสิ่งที่น่าพอใจแล้วเกิดความยินดี

ติดข้อง พอใจขึ้น ขณะนั้นจึงรู้ว่าความยินดีพอใจทั้งหมดในวันหนึ่งๆ มีมาก ตั้งแต่ลืมตาขึ้นมาก็ดัดข้องแล้ว พอตื่นก็ติดแล้ว ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้นต้องเป็นปัญญาระดับหนึ่ง คือก่อนการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาพุทธเจ้า ไม่มีผู้รู้หนทางที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ฉะนั้นจึงแสวงหาทางที่จะระงับกิเลส ซึ่งมีหลายทางแต่ทั้งหมดก็เป็นไปเพื่อละความติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัส แต่สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาจะอบรมไม่ได้เลย ถ้าขาดปัญญาและสัมปชัญญะ ทำไม่ต้องรอนจนกระทั่งถึงไปดูลูก ถ้าขณะนี้มือกุศลจิตเกิด ด้วยสติสัมปชัญญะจึงรู้ว่า ขณะใดเป็นอกุศล และขณะที่กุศลจิตเกิดก็รู้ว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดกุศล ไม่ต้องรอกอยไปจนถึงลูก เพราะเหตุว่าถ้าขณะนี้จิตไม่สงบ ไม่เป็นกุศล ก็จะไม่รู้ว่าจะสงบขณะใด เพราะอะไร อารมณ์ของสมถภาวนามีถึง ๔๐ ไม่ใช่มีแต่ลูกเท่านั้น ขณะใดที่เป็นกุศลขณะนั้นจะมีความยินดีพอใจที่เป็นโลกะไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็ไม่จำเป็นต้องไปคิดถึงเรื่องของลูก แต่ถ้าขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นก็ไม่ต้องห่วงเรื่องของลูก ผู้ที่รอโอกาสที่จะให้กุศลเกิด ผู้นั้นเป็นผู้ประมาท เพราะไม่ควรรีรอโอกาสหรือเลือกอารมณ์ที่จะทำให้กุศลจิตเกิด

สนทนาธรรมที่วัดสำเภาทอง

วันพุธที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๓

บุตร คำถามของอุบาลีก็ชื่อ อมเป็ก ถามเรื่องตัดตรมมจัตตดา และอุเบกขา คำทั้งสองมีรรถต่างกันอย่างไร มีการเกี่ยวข้องกับการเจริญสติปัฏฐานหรือไม่

สุจินต์ ตัดตรมมจัตตดาเป็นเจตสิกฝ่ายดี คือ เป็นโสภณเจตสิก ลักษณะของตัดตรมมจัตตดา คือสภาพที่เป็นกลาง ไม่เป็นไปในอกุศลฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเลย ตัดตรมมจัตตดาเกิดขณะใดจิตก็เป็นโสภณขณะนั้น ตามธรรมชาติย่อมเป็นโลกะบ้าง โทสะบ้าง หวั่นไหวไปในสิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉะนั้นเวลาที่ธรรมฝ่ายดีเกิดขึ้นก็มีตัดตรมมจัตตดาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ขณะนั้นเป็นสภาพที่สภาพที่หวั่นไหว เป็นกลาง จึงเป็นกุศลได้ ความไม่หวั่นไหว ความเป็นกลางของตัดตรมมจัตตดา นั้นมีลักษณะที่เป็นอุเบกขา คือเหมือนกับการวางเฉย เพราะฉะนั้นคำว่าอุเบกขาจึงมีความหมายหลายอย่าง หมายถึงความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ ซึ่งเป็นเวทนาเจตสิกก็ได้ แต่วันหนึ่งๆ ก็เห็นสัตว์ บุคคลที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์มาก แต่เมื่อเป็นตัดตรมมจัตตดาก็กว้างเฉยเพราะเข้าใจเรื่องกรรมของแต่ละสัตว์นั้น เพราะฉะนั้นขณะเฉยๆ หรือวางเฉยไม่หวั่นไวนั้นเป็นเวทนาเจตสิกก็ได้ เป็นตัดตรมมจัตตดาเจตสิกก็ได้ เป็นปัญญาเจตสิกก็ได้ เป็นปัญญาเจตสิกในการอบรม

เจริญวิปัสสนาก็ได้ เพราะฉะนั้นก็ให้ทราบว่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีหลายระดับ สภาพธรรมใดมีหน้าที่อย่างใดในระดับไหน ก็กระทำหน้าที่ในระดับนั้น

บุตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา แต่เฉพาะโลภะ เจตสิกไม่เป็นทุกข์สัจจะ คือเป็นสมุทัยสัจจะ ถามว่า ที่โลภะไม่ใช่ทุกข์สัจจะ แล้วเป็นทุกข์อย่างไร

สุจินต์ พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ เป็นหนึ่งไม่เป็นสอง คือเมื่อตรัสอย่างไรความจริงก็เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อทรงแสดงว่าสังขารธรรมทั้งหลายเป็นทุกข์ คำนี้ไม่ผิดเลย ต้องถูก เพราะว่าสภาพธรรมใดก็ตามที่มีเหตุปัจจัยเกิดแล้วจะไม่ดับนั้น ไม่มีเลย เพราะฉะนั้นสังขารธรรมทั้งหมดเป็นทุกข์ แต่ในการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ริยสัจธรรมนั้น ก็จะต้องเข้าใจธรรมที่เป็นผลและธรรมก็ต้องเป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้นเมื่อยังไม่มีโลกุตตรจิตเกิด จะให้ระลึกว่าโลกุตตรจิตก็เป็นทุกข์ เพราะเป็นสังขารธรรมเกิดดับด้วยเช่นกันนั้นก็ระลึกไม่ได้ เพราะโลกุตตรจิตไม่ได้เกิดปรากฏให้ระลึก เพราะฉะนั้นจิตอื่นทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นจิตอะไร เช่น จิตที่มีราคะ หรือจิตที่ปราศจากราคะ สติก็เกิดระลึกพิจารณาได้ ไม่ใช่ไม่ได้

เพราะฉะนั้นที่ว่สังขารธรรมทั้งหลายเกิดแล้วดับเป็นทุกข์นั้นต้องถูกต้อง แต่อะไรเป็นเหตุของทุกข์ ในบรรดาสภาพธรรมทั้งหมดที่เกิดต้องมีเหตุ เพราะฉะนั้นเหตุของทุกข์ทั้งหมดก็ได้แก่โลภะเจตสิกที่ทรงแสดงไว้ เพื่อให้เห็นว่าตราบใดที่ยังไม่เห็นลักษณะของโลภะ ยังไม่ละโลภะ ก็ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่าทรงแสดงตามเหตุ ตามผล ตามกิจการงาน เช่น ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้หรือควรพิจารณาให้รู้ความจริง ในขณะที่อบรมเจริญปัญญาต้องมีความเห็น โลภะซึ่งเป็นเหตุของทุกข์ด้วย มิฉะนั้นก็ละโลภะไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นจึงชี้ให้เห็นว่าโลภะนั้นเองเป็นเหตุของทุกข์ทั้งหมด ซึ่งถ้าไม่เห็นอย่างนี้ก็ละโลภะไม่ได้การละโลภะไม่ใช่ใครนียกอยากจะละก็ละได้ แต่ต้องเป็นปัญญาที่อบรมแล้วจึงสามารถเห็นโลภะและละโลภะได้ การละโลภะต้องละตามลำดับ คือต้องละโลภะที่เกิดกับความเห็นผิดในการอบรมเจริญปัญญาด้วย เพราะบางคนก็เข้าใจผิดว่าหนทางอื่นนั้นจะทำให้ปัญญาเกิดได้ แต่ความจริงนั้นไม่ใช่หนทาง เพราะเข้าใจผิด การอบรมเจริญปัญญาเป็นเรื่อง “ละ” โดยตลอดด้วยความรู้ และความรู้เท่านั้นจึงจะได้ ถ้าไม่มีความรู้เกิดขึ้นก็ไม่มีอะไรจะละโลภะหรืออกุศลได้เลย ผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญาโดยไม่มีความรู้ความเข้าใจเลยนั้นย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะเหตุว่าปัญญาต้องเป็นความเห็นถูก ซึ่งเริ่มจากการฟังแล้วก็เข้าใจขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏโดยสติเกิดแล้วระลึกลักษณะของสภาพนั้น ขณะนั้นจึงจะเป็นปัญญา

การรู้การเข้าใจอริยสัจ ๔ ไม่ใช่เพียงรู้ชื่อ ว่าอริยสัจมี ๔ มีทุกข์อริยสัจจะ นิโรธสัจจะ มรรคสัจจะ ไม่ใช่เพียงการจำชื่อได้หรือท่องได้ แต่ต้องเป็นความเข้าใจในอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญารู้เข้าใจอย่างละเอียดข้อความในพระไตรปิฎกแสดงไว้ว่า อริยสัจทั้ง ๔ ลึกซึ้งมาก ยากที่จะเห็นได้เพื่อให้พุทธบริษัทเข้าใจผิดคิดว่าการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ นั้นง่าย จึงได้ทรงแสดงอริยสัจธรรม ๔

ไว้ ๓ รอบ คือ สัญญา กิณญา และกตญา ในอริยสัจทั้ง ๔ แสดงให้เห็นว่ายากหรือง่าย ต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้องจริงๆ จึงสามารถอบรมเจริญสติปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เข้าใจผิดคิดว่าตนเองสามารถที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

มีคำถามของพระภิกษุชื่อ พระภิกษุเลื่องอื่น จำพรรษาในวันสำเภาทองนี้ คำถามมีว่า โลกะ โทสะ โมหะ นำสัตว์ไปพระนิพพานได้หรือไม่ ด้วยประการใด

สุจินต์ ถ้าได้ก็ไม่ต้องอบรมเจริญปัญญา เพราะว่าทุกคนมีโลกะ โทสะ โมหะ

บุตร ถามตัวปัญญาที่กำหนดรู้อุปาทานขันธ์ทุกขในสติปัญฐาน ๔ มีกายในกาย เป็นต้นนี้ เป็นการเจริญปัญญาเพื่อกำหนดรู้อุปาทานขันธ์ทุกข เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญานี้ชื่อว่า เจริญสภาพธรรมเป็นทุกข เพราะว่าปัญญาคืออยู่ในอุปาทานขันธ์ทุกขด้วย เหมือนกับเป็นการเจริญทุกขด้วยหรืออย่างไร

สุจินต์ ปัญญามีหลายระดับ ปัญญาที่มีทั้งโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา ถ้ายังไม่มโนพหวนเป็นอารมณ์ ขณะนั้นก็ปัญญาก็สามารถรู้ลักษณะสภาพธรรมซึ่งเป็นขันธ์ เป็นอุปาทานขันธ์ เพราะฉะนั้นทราบได้ที่ปัญญายังไม่ถึงระดับที่เป็นโลกุตระ ก็ยังไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ปัญญาที่เป็นไปในทาน ศีล สมถภาวนา ไม่สามารถจะดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาซึ่งไม่ใช่ขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นภาวนา จึงจะเป็นปัญญาที่จะออกจากสังสารวัฏได้

บุตร เป็นปกติสำหรับผู้เจริญสติปัญฐานนี้ บางครั้งมีมโนทวารปิดบังปัญจทวาร คือปิดบังไม่ให้เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง ข้อความนี้เป็นอย่างไร เพื่อไม่ให้ผู้เจริญสติปัญฐานหลงในสภาพธรรม

สุจินต์ ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏ เช่น ทาดากำลังเห็น แต่ว่าไม่ได้รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ เพราะเห็นเป็นคน เห็นเป็นสิ่งที่ต่างๆ เพราะฉะนั้นความนึกเรื่องคน เรื่องสิ่งต่างๆ จากสิ่งที่มองเห็นนี่เอง ปิดบังไม่ให้เห็นความจริงว่า แท้ที่จริงสภาพธรรมที่ปรากฏสั้นมาก เกิดแล้วก็ดับไป นี่คือการนึกทางมโนทวารที่ปิดบังปัญจทวาร ขณะนี้ไม่ปรากฏเลยว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาดับ ทุกคนมีความรู้สึกเหมือนเห็นตลอดเลา แท้ที่จริงแล้วมีมโนทวารวิจิตร เกิดดับสืบต่อระหว่างจิตที่เห็นและจิตที่ได้ยินทางปัญจทวารแต่ละวาระ

เพราะฉะนั้นพอพูดถึงทางตา ทุกคนก็รู้เพราะกำลังเห็น ทางหูทุกคนก็รู้เพราะกำลังได้ยิน ถ้าได้กลิ่น ดอกไม้หอมๆ ก็เป็นทางจมูก รสร่อยหรือไม่ร่อยที่ปรากฏก็เป็นรูปที่ปรากฏทางลิ้น ขณะนี้เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งก็ปรากฏทางกาย แต่ไม่รู้เลยว่าหลังจากที่ทางปัญจทวารวาระหนึ่งวาระใด ทวารหนึ่งทวารใดดับแล้ว มโนทวารวิจิตรต้องเกิดสืบต่อทันทีหลังจากที่ภวังคจิตดับแล้ว เพราะฉะนั้นในขณะที่ตัวเองเหมือนกับเห็นแล้วได้ยิน มโนทวารอยู่ที่ไหนไม่รู้ เพราะฉะนั้นในขณะที่ปัญจทวารเกิดดับสืบต่อกัน

ปรากฏโดยมีมโนทวารคัน จึงไม่ประจักษ์ลักษณะของมโนทวาร จะรู้ได้เข้าใจได้ก็ในขณะที่ไม่มีทางปัญจทวารเกิดเลย ขณะที่มันแต่จิตสำนึก จึงจะเข้าใจว่าขณะนั้นเป็นมโนทวารวิจิตร

บุตร สติปัญฐาน จะเป็นไปทางปัญจทวารได้หรือไม่ครับ

สุจินต์ ขณะนี้มีทางตาและทางหู สติเกิดหรือเปล่า ถ้าสติปัญฐานเกิด สติปัญฐานนั้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมอะไร

บุตร ในที่นี้อยากจะถามว่า สติปัญฐานเป็นไปในปัญจทวารที่เป็นกุศลขณะทางตา ทางหู ได้ไหม

สุจินต์ กำลังจะให้เข้าใจจริงๆ ว่าปัญญาที่เข้าใจสภาพธรรม คือในขณะนี้ที่กำลังมีธรรมจริงๆ ปรากฏ จึงจะสามารถเข้าใจได้ว่า กำลังเห็นมีสิ่งที่ปรากฏ และมีจิตที่เห็นในขณะนี้เห็นสภาพรู้ สติปัญฐานเกิดหรือเปล่า ขณะนี้ไม่ได้พูดเรื่องราว กำลังพูดถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริงๆ ที่สามารถจะเข้าใจได้ ถ้าจะพูดถึงเรื่องสติปัญฐานทางปัญจทวารว่าเกิดได้ไหม ก็ต้องเข้าใจว่าขณะนี้กำลังเห็นเป็นหนึ่ง ในปัญจทวาร ขณะที่กำลังได้ยินก็เป็นหนึ่งในปัญจทวาร ขณะที่กระทบสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ก็เป็นหนึ่งในปัญจทวาร สติปัญฐานเกิดหรือเปล่า เพราะฉะนั้นการฟังธรรมต้องใคร่ครองสิ่งที่ได้ยินได้ฟังด้วย ไม่ใช่เพียงฟังแล้วจะให้เป็นไปตามที่ได้ฟัง แต่จะต้องพิจารณาว่าเป็นความจริงหรือไม่ ถ้าสติปัญฐานเกิดในขณะนี้สติปัญฐานจะระลึกถึงอะไร

ถ้าสติปัญฐานไม่เกิด นามธรรมและรูปธรรมเมื่อมันดับไปโดยเปล่าประโยชน์ คือไม่มีใครรู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น เพราะฉะนั้นถ้าสติปัญฐานเกิดไม่ใช่ว่าระลึกอย่างอื่น แต่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังมีจริงๆ ในขณะนี้ทางหนึ่งทางใด เพราะฉะนั้นสติปัญฐานเป็นมหากุศลจิตที่เกิดทางมโนทวาร ไม่ใช่พร้อมกับปัญจทวารซึ่งรูปกำลังปรากฏ เมื่อสติปัญฐานเกิดจึงตามรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางหนึ่งทางใดแต่ไม่ใช่ทวารเดียวกัน ในขณะที่สติปัญฐานทางมโนทวารเกิดขึ้นรู้ลักษณะของรูป ก็เป็นการรู้รูปที่ปรากฏทางหนึ่งทางใดในปัญจทวาร ถ้าระลึกถึงนามธรรมก็รู้นามธรรมซึ่งเกิดดับสืบต่อแล้วยังปรากฏลักษณะของสภาพธรรมนั้นให้ศึกษาให้เข้าใจถุกว่ามันเป็นลักษณะของนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม การเกิดดับของสภาพธรรมเร็วมาก

ขณะที่กำลังเห็น มีใครสามารถบอกได้ว่า ทางปัญจทวารหรือจักขุทวารดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดคันแล้ว มโนทวารก็รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ มีใครสามารถที่จะแยกสองทวารนี้ได้ ขณะที่อ่อนหรือแข็ง กำลังปรากฏ แล้วสติระลึกถึงลักษณะที่ปรากฏ มีใครบอกได้บ้างว่าลักษณะนั้นปรากฏทางทวารไหน เพราะปัญญาที่จะรู้ความต่างของมโนทวารและปัญจทวารต้องเป็นวิปัสสนาญาณ เพราะฉะนั้นก็ต้องถามผู้ที่ศึกษาธรรมว่าหากกุศลจิตเกิดได้ก็ทวาร คำตอบคือ ๖ ทวาร เพราะฉะนั้นจะรู้ได้ว่าขณะไหนมีมหากุศลญาณสัมปยุตเกิดทางปัญจทวาร เพราะฉะนั้นรู้ลักษณะของรูปธรรม ขณะที่สติปัญฐานระลึกเพื่อศึกษาให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่ว่าไม่มีทางปัญจทวารใดทวาร

หนึ่งปรากฏให้รู้ แต่ขณะที่สติปัญฐานเกิดทางมโนทวารนั้นก็สืบทอดสลับกับทางปัญจทวารด้วย เมื่อ
อกุศลจิตมีปัญหาเกิดร่วมด้วยทางมโนทวาร ค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ
มหากุศลจิตนั้นก็ต้องรู้ลักษณะของรูป รู้ชัดเจนด้วยความเห็นถูกในลักษณะของรูปธรรมนั้นด้วย

บุตร การเจริญสติปัญฐาน ต้องมีสติก่อนหรือไม่

สุจินต์ มีสติแต่ไม่มีปัญญาก็เจริญสติปัญฐานไม่ได้

บุตร มีคำถามในเรื่องสติปัญฐาน ในอริยาบถบรรพทั้ง ๔ มีการขึ้น เดิน นั่ง นอน ถามว่า ใครเดิน การเดิน
ของใคร เดินได้เพราะอาศัยอะไร คำถามทั้งหมดนี้ ถามเพื่อให้มีสติหรืออย่างไร

สุจินต์ เพื่อให้เข้าใจถูกต้อง ถ้าเป็นความคิดว่าเราเดิน ถูกต้องหรือไม่ ขณะนี้ไม่มีใครเดิน ไม่ได้หมายความว่า
เราคิดเองว่าถูก แต่ต้องมีสภาพธรรมนั้น แต่ถ้าไม่มีสภาพธรรมปรากฏแล้วก็คิดเอาเองว่า ไม่ใช่เรา
ไม่ใช่ตัวตน อย่างนั้นจะเป็นเพียงความคิดหรือว่าเป็นความรู้จริงๆ ว่าไม่ใช่เรา ถ้าเป็นเพียงความคิดว่า
ไม่ใช่เรา ถ้าเป็นเพียงความคิดว่าไม่ใช่เราก็ไม่ต้องอาศัยการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย
ก็แค่คิดกันว่าไม่ใช่เราที่กำลังนั่งเท่านั้น

เพราะฉะนั้นการตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงก็ต้องมีลักษณะสภาพธรรมปรากฏ แล้วไม่เคยรู้
ไม่เคยเข้าใจถูก เพราะมีความเห็นว่าสภาพธรรมนั้นเป็นเรา เพราะฉะนั้นปัญญาคือความเห็นถูกจะเริ่มเมื่อ
ได้ฟังพระธรรมที่ทรงแสดงจากการตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมให้เข้าใจว่าเป็นสภาพธรรมจริงๆ ทุก
คนยึดถือสภาพของรูปตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าว่าเป็นเรา แม้ว่ารูปนั้นไม่ปรากฏ แต่ก็จำไว้ว่ามีรูป ขณะนี้
ทุกคนกำลังจำว่ามีเราเป็นอัตตสัญญา โดยที่ไม่รู้ความจริงว่าที่ยึดถือรูปอะไรที่ตัวว่าเป็นเรา

บุตร รูปทั้งหมด

สุจินต์ รูปทั้งหมดแล้วมีลักษณะอะไร ถ้าไม่มีลักษณะแล้วจะบอกว่าเป็นรูป ถูกหรือผิด เพราะฉะนั้นต้องมี
สภาพธรรมซึ่งปรากฏแล้วไม่รู้ตามความเป็นจริง จึงเข้าใจว่าเป็นเรา เพราะฉะนั้นรูปอะไรที่ปรากฏที่ตัว
ที่เข้าใจว่าเป็นเรา เพราะว่ามีรูป ถ้าไม่มีรูปจะเป็นตัวได้ไหม เพราะฉะนั้นรูปอะไรที่ตัว

บุตร อยู่ในตัวก็มีเอ็น มีรื้อน อ่อน แข็ง

สุจินต์ เพราะฉะนั้น ถ้ารูปเอ็น รูปรื้อน รูปอ่อน รูปแข็ง ไม่ปรากฏจะรู้ไหมว่า ขณะที่อ่อนปรากฏนั้นก็เห็น
ลักษณะของรูปที่อ่อน รูปอ่อนที่อื่นก็อ่อน รูปรื้อนที่อื่นก็รื้อน รูปเอ็นที่อื่นก็เอ็น เพราะฉะนั้นรูปก็เป็น
รูป ไม่เป็นของใคร รูปเกิดมาอย่างไร ดับไปอย่างไรก็ไม่รู้เลย ปัญญาเป็นสภาพธรรมที่เห็นถูกต้อง
เข้าใจถูกต้องในสภาพธรรมที่มีจริงๆ จนกระทั่งละคลายการยึดถือรูปว่าเป็นเรา ถ้าจะกล่าวว่าปัญญา

เห็นถูกในรูป คือเห็นว่ารูปเป็นรูปไม่ใช่เรา ก็ต้องมีลักษณะของรูปปรากฏให้ปัญญาเห็นถูกต้อง เพราะฉะนั้นปัญญาลักษณะของรูปใดรูปหนึ่งที่ปรากฏที่ตัวตามปกติตามความเป็นจริง การรู้ลักษณะของสภาพธรรมไม่ผิดปกติ แต่เมื่อไม่ได้ฟังพระธรรมก็ไม่เข้าใจสภาพธรรม ไม่เคยระลึก ไม่เคยรู่ว่ารูปมีลักษณะอย่างไร ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เราอย่างไร

เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว ก็รู้ว่าไม่มีอะไรที่เกิดแล้วไม่ดับ ไม่มีอะไรซึ่งเป็นของเรา ทั้งหมดเป็นอนัตตา เมื่อเข้าใจอย่างนี้จริงๆ ก็จะระลึกรู่ว่ารูปที่ปรากฏที่ตัว มีลักษณะอย่างไร ขณะนั้นเป็นสติที่กำลังระลึกรู้ลักษณะของรูปที่ตัว แล้วค่อยๆ มีความเห็นถูก มีความเข้าใจถูกว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง จนกระทั่งสามารถประจักษ์การเกิดดับของรูป รู้สภาพธรรมที่ไม่มีแล้วมีแล้วหายไป เมื่อประจักษ์ลักษณะของรูปที่เกิดแล้วดับ สภาพธรรมใดที่มี แล้วหายไปนั้นเป็นของใครไม่ได้ เพราะว่าหมดแล้ว ไม่มีแล้ว เมื่อเป็นปัญญาจริงๆ ก็สามารถที่จะรู้จริงในลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ ข้อที่น่าคิดและไม่ควรจะลืมคือ ถ้าปัญญาไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้แล้ว ปัญญาจะรู้อะไร

บุตร ในพระวินัยปิฎกแสดงว่า พันปีแรกมีพระอรหันต์ได้ปฏิสัมภิทาพันปีที่สองมีพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ พันปีที่สามมีพระอนาคามี พันปีที่สี่มีพระสกทาคามี พันปีที่ห้ามีพระโสดาบัน ในพระสูตรมีการแสดงว่า ในพันปีแรกมีพระอรหันต์ได้ปฏิสัมภิทา พันปีที่สองมีพระอรหันต์ได้อภิญญา ๖ พันปีที่สามมีพระอรหันต์มีวิชา ๓ พันปีที่สี่มีพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ พันปีที่ห้ามีพระอนาคามี ในพระวินัยและพระสูตรต่างกัน ข้อความนี้เป็นอย่างไร

สุจินต์ ในสมัยตปาสาทิกา จุลวรรค ภิกขุณีชั้นธกะแสดงความเลื่อมของพุทธกาล ในสมัยพระผู้มีพระภาค พระสมณโคดมพระองค์นี้ ส่วนในอรรถกถา สัมปทาสนียสูตร แสดงความเลื่อมของพระศาสนาในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เราอยู่ในสมัยพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราอยู่ในสมัยพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณโคดมพระองค์นี้พันปีที่เท่าไร ขณะนี้เป็นพันปีที่ ๓ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องคิดถึงใครทั้งสิ้น คิดถึงหนทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม สำคัญกว่าเพราะเหตุว่า ถ้าไม่ใช่หนทางที่ถูก ก็ไม่สามารถจะมีแม้แต่พระอริยบุคคลขึ้นพระโสดาบันได้

บุตร ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานและสมถกรรมฐาน ทั้งสองนี้ธรรมอย่างไหนถึงพระนิพพานได้รวดเร็วกว่า

สุจินต์ สมถภาวนาคือการอบรมจิตให้สงบจากอกุศล เป็นกุศลที่มั่นคงขึ้นถึงอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นฌานจิตขั้นต่างๆ ผลก็คือถ้าฌานจิตเกิดก่อนจุติจิตก็เป็นปัจจัยให้เกิดเป็นพรหมบุคคลในพรหมภูมิได้ แต่ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมขณะนี้ตามความเป็นจริง ก็ไม่มีทางที่จะถึงนิพพานได้เลย สภาพธรรมกำลังปรากฏเท่าๆ ยังไม่รู้ แล้วจะไปรู้นิพพานได้อย่างไร

สนทนาธรรมที่วัดสวนโมกขพลาราม กรุงเทพมหานคร

คืนวันพุธที่ ๖ ธ.ค. ๕๓

บุตร กามราคะและกามุปาทานต่างกันอย่างไร

สุจินต์ ต่างกันที่อุปาทานเป็นการยึดถือในกามนั้น กามราคะเป็นความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ขณะที่มีความยึดมั่น ขณะนั้นเป็นอุปาทาน

บุตร วิภวตัณหา ที่แปลว่า ตัณหาที่ปราศจากภพ ถ้าปราศจากภพทำไมจึงจัดเป็นตัณหา

สุจินต์ ข้อความในพระไตรปิฎกแสดงว่า วิภวตัณหา ได้แก่ความยินดีในความเห็นผิดว่าขาดสูญซึ่งเป็นอุจเฉททิฏฐิ

บุตร ในขณะที่มีวิปัสสนา วิปัสสนาที่เป็นโลกียะ มีวิบากที่เป็นไปในภพด้วยหรือไม่

สุจินต์ ตราบใดที่ยังไม่ใช่โลกุตระกุศล กุศลนั้นๆ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดอีกได้

บุตร ในคัมภีร์อังกูตตรนิกาย มีพระพุทธพจน์แสดงถึงพระนิพพานเป็นอายตนะ แต่ว่าอายตนะ ไม่ใช่อาภาสอันญายตนะเป็นต้น ไม่ใช่เป็นที่ไป ไม่ใช่เป็นที่มา ถามว่าอายตนะนั้นเป็นอายตนะอะไร บางท่านกล่าวว่า ธรรมายตนะเป็นนิพพาน ถูกต้องหรือไม่

สุจินต์ สภาพธรรมทุกอย่างเป็นอายตนะ เพราะฉะนั้นแล้วแต่ว่า สภาพธรรมนั้นจะจัดเป็นอายตนะประเภทใด นิพพานเป็นสิ่งที่จริง ซึ่งไม่สามารถที่จะรู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้นก็เป็นสภาพธรรมที่รู้ได้ทางใจ จึงเป็นธรรมายตนะ

บุตร โลกะ โทสะ โมหะ ทั้ง ๓ ธรรมอะไรจะง่ายกว่าธรรมอื่น

สุจินต์ ธรรม ๓ อย่างนี้ พระอนาคามีบุคคลและโทสะได้ แต่โลกะและโมหะต้องเป็นพระอรหันต์จึงจะได้

บุตร คำถามของอุบาลีว่า ชื่อ ม่อม สำนักปฏิบัติบางสำนักกล่าวว่านั่งเป็นรูป รู้ว่านั่งเป็นนาม เคยอ่านในพระพุทธฎีกาทรงแสดงว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เวลานั่งก็มีสติระลึกรู้ลักษณะของธรรมที่ปรากฏ

สุจินต์ ถ้าบอกว่านั่งเป็นรูป แล้วเป็นรูปอย่างไร ก็ต้องรู้ว่า รูปคืออะไร และรูปมีจริงหรือเปล่า สิ่งที่มีจริงและไม่สามารถจะรู้อะไรได้โดยนั้น ไม่ว่าจะมองเห็นหรือมองไม่เห็น ก็เป็นรูปธรรมทั้งหมดเพราะเหตุว่าไม่

รู้อะไร ต้องรู้อย่างนี้ก่อน ที่พูดว่า นั่งเป็นรูปก็ต้องรู่ว่ารูปเป็นอย่างไร จะได้รู้อะไรเป็นรูปบ้าง ซึ่งวันนี้ก็คงจะมีการบ้านที่จะต้องคิดว่าอะไรเป็นรูปบ้าง ขณะนี้มีรูปไหม

บุตร มีครับ

สุจินต์ อะไรบ้าง ต้องรู้อะไรก่อน

บุตร รูปที่กำลังเห็น ในกายก็มีการไหว มีตึง เป็นรูป

สุจินต์ เสียงเป็นรูปหรือเปล่า เป็นรูป เพราะฉะนั้นก็เข้าใจให้ถูกต้องว่าสิ่งที่จริง ๆ มีลักษณะปรากฏแต่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย เป็นรูปถ้าไม่มีตา จะเห็นรูปไหม (ไม่เห็น) ถ้าไม่มีหู ได้ยินเสียงรูปไหม (ไม่ได้ยิน) ไม่ใช่เป็นเสียงของรูป แต่เสียงนั่นเองเป็นรูป รูปที่ตาเห็นกับรูปที่หูได้ยินเหมือนกันไหม (ไม่เหมือน) รูปมีหลายอย่าง และแต่ละอย่างก็ปรากฏได้แต่ละทาง รูปนั่งได้ไหม (ไม่ได้) ก็เป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะแข็งไม่แข็ง ร้อน ไม่ร้อน เพราะฉะนั้นรูปจริงๆ ที่มีลักษณะที่ตัวก็คือ เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ตึงบ้าง ไหวบ้าง ถ้ารู้อย่างนี้จริงๆ ก็สามารถจะประจักษ์การเกิดดับของรูปนั้นๆ ได้ ถ้าเข้าใจถูกต้อง รูปทั้งตัวเคลื่อนไหว เหลือตรงไหน รูปตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าหายไปหมด เหลือนิดเดียว เหลือตรงไหน ถ้ายังมีท่าทางที่นั่นรวมกันอยู่ จะหมดความเป็นเราไม่ได้เลย แต่ตามความจริงที่รูปจะไม่เป็นเราได้เลย ก็เพราะว่ารูปจะเหลือตรงส่วนที่ปรากฏ แล้วแต่ว่าขณะนี้ส่วนใดปรากฏ แข็งหรือร้อน ตึงหรือไหว รูปตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ก็คือมหาภูตรูปที่เขยิบคิดว่ามีอยู่ ความจริงนั้นมิได้อยู่เฉพาะแต่ที่ปรากฏคือ เมื่อกระทบสัมผัสเท่านั้น ถึงแม้ยังไม่ใช้วิปัสสนาญาณ ความจริงเป็นอย่างนี้หรือเปล่า ลองพิจารณาดู มิใคร่ว่าจริงหรือไม่จริงบ้าง ที่ว่ามีรูปปรากฏเฉพาะส่วนที่กระทบสัมผัสเท่านั้น ส่วนอื่นไม่เหลือเลย

ทุกคนขณะนี้คงจำไว้ได้ว่า ขณะนี้มีทั้งแขน ทั้งขา ทั้งหน้า ทั้งตัว ตรงที่เขยิบเป็นแขนถ้าไม่กระทบสัมผัส ขณะนี้ มิใคร่รู้อะไรปรากฏตรงนั้นบ้าง ทั้งศีรษะ คิ้ว ตา จมูก ปาก ปรากฏหรือเปล่าถ้าไม่กระทบสัมผัส จริงหรือไม่จริง ต้องพิสูจน์ ต้องพิจารณา แม้ขณะนี้จะเป็นจริงอย่างนี้ ก็ไม่ยอมละความยึดถือที่เขยิบคิดว่ายังมีเราอยู่ วิปัสสนาญาณเป็นการประจักษ์ความจริงของสภาพธรรมอย่างนี้ตามปกติ แต่ที่ขณะนี้ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ แม้ว่าความจริงเป็นอย่างนี้ คือไม่มีอะไรเลย นอกจากรูปตรงที่ปรากฏเท่านั้น เพราะไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ทั่วแท้ที่จริงแล้วก็ยังเป็นลักษณะของรูปที่มีเมื่อปรากฏ เมื่อกระทบสัมผัสเท่านั้นเอง ขณะใดที่ไม่กระทบสัมผัส รูปที่มีปัจจัยเกิดขึ้นก็เกิดแล้วดับอย่างรวดเร็วโดยที่ไม่ปรากฏเลย ถ้าเข้าใจความจริงอย่างนี้ เวลาที่สัมผัสเกิดระลอกก็มีเฉพาะลักษณะของรูปที่ปรากฏ ที่ตรงที่สัมผัสเท่านั้น เมื่อมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ว่าจะ เป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็จะทำให้ค่อยๆ คลายความเป็นตัวตนลง วิปัสสนาญาณที่รู้แจ้งสภาพธรรม ก็รู้อะไรด้วยปัญญาที่สามารถคลายความเป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้นไม่ต้องทำอะไรเลยที่ผิดปกติ เพราะแม้ในขณะที่เห็นก็ไม่มีใครทำ แต่มีปัจจัยที่จะให้สภาพธรรมนี้เกิดขึ้นทำหน้าที่เห็น ขณะนี้ไม่มีตัวตนที่จะทำหน้าที่ของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดได้เลย เมื่อสภาพธรรมใดมีปัจจัยเกิดขึ้น ก็ทำหน้าที่ของสภาพธรรมนั้นๆ ต้องเริ่มเข้าใจให้ถูกต้องว่าไม่มีเราทำอะไรเลย แต่ว่ามีสภาพธรรมเท่านั้นที่เกิดขึ้น แล้วทำหน้าที่ของสภาพธรรมนั้นๆ โดยการฟัง ทุกคนเข้าใจว่าเห็นเป็นสภาพธรรมที่มีจริง และเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วก็ดับไปไม่ใช่ของใคร ได้ยินก็เป็นสภาพธรรมอีกชนิดหนึ่งซึ่งไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เมื่อมีปัจจัยก็เกิดขึ้นได้ยินเสียง บังคับให้ไม่ได้ยินก็ไม่ได้ เมื่อมีปัจจัยได้ยินก็ต้องเกิดได้ยินแล้วก็ดับไป ถ้าเข้าใจว่าเป็นสภาพธรรมเพิ่มขึ้นๆ ก็จะไม่มีการ เพราะฉะนั้นขณะนี้ก็มีสภาพธรรม เป็นสภาพธรรมทั้งหมด แต่ยังไม่รู้จริงๆ ว่าเป็นสภาพธรรม เป็นสภาพธรรมทั้งหมด แต่ยังไม่รู้จริงๆ ว่าเป็นธรรม เพราะฉะนั้นก็ต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะรู้จริง

บุตร โลกจิตและมัจฉริยะนี้ ธรรมทั้งสองนี้เกิดร่วมกันได้หรือไม่

สุจินต์ ไม่ได้เลย โลกเป็นสภาพที่ติดข้อง มีความยึดมั่นพอใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ เวลาที่เกิดมัจฉริยะ คือความตระหนี่ ความหวงแหน ขณะนั้นไม่สบายใจ ขณะที่กำลังตระหนี่ ความรู้สึกเป็นอย่างไร

บุตร สภาพในใจไม่สบาย

สุจินต์ ขณะใดที่มีความรู้สึกไม่สบายใจ จิตขณะนั้นเป็นจิตประเภทไหน

บุตร เป็นโทสะ

สุจินต์ พระผู้มีพระภาคทางพระมหากรุณาแสดงให้รู้ว่า จิตแต่ละชนิดนั้น มีเวทนาใดเกิดกับจิตได้ มิฉะนั้นก็จะเข้าใจผิดคิดว่าความตระหนี่เกิดกับโลกะ ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเหตุว่า สภาพธรรมเกิดดับสืบต่อกันเร็วมาจนปรากฏเสมือนว่าพร้อมกัน เช่น ในขณะที่เห็นต่างกับขณะที่ได้ยิน แต่ก็เสมือนว่าทั้งเห็น ทั้งได้ยินพร้อมๆ กันด้วย

บุตร ความกลัวใจ เป็นสภาพธรรมอะไร

สุจินต์ ความกลัวทุกชนิด ไม่ว่ากลัวอะไร ขณะนั้นความรู้สึกเป็นอย่างไร

บุตร สะดุ้งกลัว ความรู้สึกขณะนั้นไม่สบายใจ เป็นจิตประเภทโทสะเป็นอกุศล

เวลาเหลืออีก ๑๐ นาที คืบนี้เป็นคืบสุดท้ายที่สันทนาธรรมในพนมเปญ น่าเสียดาย เพราะมีปัญหา
มากมาย มีคำถามว่าทุกวันนี้มีพุทธบริษัทผู้ใดผู้หนึ่งสำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามีได้ไหม
ครับ

สุจินต์ ถ้ามีความเข้าใจที่ถูกต้อง และมีการอบรมเจริญปัญญา ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุ เมื่อเหตุสมควรแก่ผล ผลก็เกิด
ได้

บุตร ธรรมในภาษาเขมรว่า โทว แลว่า ส่งสัตว์ คือกุศลธรรมนี้ส่งสัตว์ไม่ให้เกิดไปสู่อบาย แต่เฉพาะอกุศล
ธรรมและอพยัคคธรรมนี้ มีการส่งสัตว์อย่างไร

สุจินต์ ถ้าเป็นอกุศลกรรมบถครบองค์ก็ทำให้เกิดในอบายภูมิได้ และอพยัคคธรรมที่ส่งสัตว์ ก็ได้แก่วิบากจิต
และเจตสิกที่ส่งสัตว์โดยเกิดในภพภูมิต่างๆ

บุตร คำถามนี้ยังไม่เข้าใจถูกต้องในคำว่าธรรมในหมวด ๓ มี กุศล ธรรม อกุศล ธรรม อพยัคค ธรรม
คำถามนี้หมายถึงเฉพาะธรรมฝ่ายดีเท่านั้น

สุจินต์ ธรรมฝ่ายดีก็ได้แก่กุศลธรรม และอพยัคคธรรมฝ่ายดีก็ได้แก่ โสภณเจตสิกที่เกิดกับโสภณวิบากจิตและ
โสภณกิริยาจิต

บุตร มีคำถามสุดท้ายนี้คือ พระนิพพานนี้เป็นอย่างไร

สุจินต์ ต้องเป็นปัญญาจึงจะรู้ได้

บุตร สุดท้ายนี้ คุณแม่จะกล่าวอะไรให้ผู้ฟังในที่นี้บ้างครับ

สุจินต์ พวกเราที่มาร่วมเทศกัมพูชา ขออนุโมทนาในกุศลจิตของทุกท่านที่มีความสนใจศึกษาธรรม ซึ่งก็จะ
เป็นปัจจัยให้อบรมเจริญปัญญาสืบต่อไป ไม่หยุด

บุตร พระคุณเจ้าต้องการสวดมนต์ให้คุณแม่และทุกคนเป็นครั้งสุดท้ายก่อนกลับ ขอเชิญคุณแม่ไปข้างหน้า
พระคุณเจ้าครับ (เสียงพระคุณเจ้าสวดมนต์จบ) คุณแม่เป็นธรรมทูตที่มาแสดงธรรมที่กัมพูชา
คณะกรรมการในวัดนี้ ขอเชิญคุณแม่เขียนเอกสารเพื่อเป็นที่ระลึกในการมาแสดงธรรมที่วัดนี้

จากพนมเปญ เราเดินทางออกจากโรงแรมตั้งแต่ตีห้าครึ่งของเช้าวันที่ ๗ ธ.ค. ๕๓ เพื่อขึ้นเครื่องบิน เวลา ๗ นาฬิกาไปเสียมเรียบ ใช้เวลาบินเพียง ๓๐ นาที ก็ถึงเสียมเรียบ จากสนามบินรถพาเข้าพักที่โรงแรมลักกล (ในอดีต ประเทศกัมพูชา ชื่อ นครักกล) มองเห็นปราสาทนครวัดอยู่ข้างหน้า เดินทางประมาณไม่ถึง ๑๐ นาที ก็ถึงโรงแรม เมื่อเข้าที่พักแล้ว ก็เดินทางประมาณไม่ถึง ๑๐ นาทีก็ถึงโรงแรม เมื่อเข้าที่พักแล้ว ก็เดินทางไม่ไกลจากโรงแรมมากนักไปชมปราสาทผ่านด่านหน้าของเจ้าสีหนุ และโรงแรมขนาดใหญ่หลายแห่ง ข้างทางร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ บ้านเมืองดูสะอาดร่มรื่นน่าอยู่กว่าที่กรุงพนมเปญมาก ในการชมปราสาทต้องเสียค่าเข้าชมคนละ ๒๐ เหรียญสหรัฐ ต่อการชม ๑ วัน คณะเรามีคนนำเที่ยวชาวเขมรที่พูดไทยได้ ชื่อคุณประเสริฐ และคุณวิระ พาไปเที่ยวนครวัด ซึ่งสร้างใน พ.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๖๓ ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๗ ปราสาทสร้างโดยเอาหินมาวางซ้อนๆ กัน มีใบหน้าคนซึ่งมีลักษณะเดียวกันหมด ๒๑๖ หน้า เชื่อว่าเป็นใบหน้าของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร นอกจากนี้ยังมีกลุ่มปราสาทประกอบด้วย ปราสาทบาเยน ลานชนช้าง ปราสาทบาปวน ปราสาทวิมานอากาศ ที่นี้ท่านอาจารย์ และอาจารย์บุตร สวางษ์ และคณะญาติโยมและพระภิกษุในกัมพูชาสนทนารธรรมที่บัลลังก์ลานชนช้างในบริเวณปราสาทด้วย ในตอนบ่ายหลังกลับไปรับประทานอาหารกลางวันก็ถึงโรงแรมแล้วได้ไปชมนครวัด ซึ่งยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดาสถูปารวมของขอมโบราณ สร้างครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๖๕๘ ในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ปราสาทสร้างด้วยหินมาจากเขาภูเขา ซึ่งห่างออกไป ๕๐ กม. นครวัดเป็นปราสาทปรางค์ ๕ ยอด ยอดกลางสูง ๖๕ เมตร ใช้แรงงานคนนับแสน ช้าง ๔ หมื่นเชือก และหินที่ใช้ทั้งหมด ๖ แสนลูกบาศก์เมตร รวมเวลาในการก่อสร้างทั้งหมด ๓๗ ปี จุดเด่นของนครวัดคือที่ฝาผนังปราสาทมีภาพนางงาอัปสรคอยดูแลศาสนสถานนี้รวมทั้งสิ้น ๑๖๓๕ นาง ใช้เวลาเดินชมนานหลายชั่วโมงจึงทั่ว สมเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกจริงๆ เมื่อรับประทานอาหารเย็นที่โรงแรมแล้วก็มีกิจกรรมสนทนาธรรม

เช้าวันที่ ๘ ธ.ค. ๕๑ ออกเดินทางไปชมบันไดไฮสโรว์ (บันทวยศรี) อยู่ห่างจากเมืองเสียมเรียบ ๕๐ กม. เพิ่งเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมเมื่อ ๓ ปีก่อน (เก็บเงินค่าชมอีก ๒๐ เหรียญสหรัฐ) เดิมไปยากมากเพราะอยู่ในเขตเขมรแดง ปัจจุบันถนนกำลังทำอยู่ บางช่วงเป็นหินก้อนใหญ่ๆ ทำให้การเดินทางไม่สะดวกเท่าที่ควร สองข้างทางเป็นทุ่งนามีข้าวออกรวงสวยงาม ผ่านหมู่บ้านที่ทำน้ำตาลโตนด ร่มรื่น ผ่านปราสาทกระวานสระสงรับันทายกเคยหรือภูฏี และปราสาทแปรรูป บันทวยศรีแปลว่าเขตที่อยู่ของสตรี เป็นรัตนชาติแห่งศิลปะขอม จัดว่าเป็นปราสาทที่มีทับหลังสมบูรณ์ที่สุด สร้างใน พ.ศ. ๑๕๑๐ สมัยพระราชนทรวรมันที่ ๑ และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ ก่อสร้างด้วยหินทรายสีแดงทำให้มองเห็นปราสาทสีชมพู มีขนาดเล็ก แต่มีลายสลักเรื่องราวรามเกียรติ์สวยงามมากได้เห็นอัปสรที่สวยงามมากที่สุดในเขมร หลงชมบันทวยศรีแล้ว รับประทานอาหารกลางวัน ที่โรงแรม แล้วไปเที่ยวทะเลสาบ ระยะทางจากโรงแรมประมาณ ๓๐ นาที รถแล่นบนถนนเลียบริมน้ำเสียมเรียบที่ไหลลงทะเลสาบ ผ่านหมู่บ้านริมแม่น้ำที่ทำประมง เรืองเรือคล้ายเรือจ้างมี ๑๐ ที่นั่ง เป็นเก้าอี้หวายพร้อมชูชีพทุกที่นั่ง มีประทุนและม่านกันแดด เรือแล่นผ่านเรือนแพของชาวประมงที่เป็นชาวเขมรและเวียดนาม มีแพขายของที่ระลึกแพเลี้ยงปลา ที่นี่พวกเราขึ้นไปแวะอุดหนุนและเข้าห้องน้ำในแพด้วย เรือแล่นช้าๆ ให้ชมต้นไม้ในทะเลสาบจนถึงตัวทะเลสาบจริงๆ ก็หยุด เพราะทะเลสาบใหญ่มาก มองไม่เห็นฝั่งตรงข้ามเลย เห็นแต่ระลอกคลื่นที่พัดพริ้ว อากาศเย็นสบาย สดชื่นจริงๆ จากทะเลสาบ คุณประเสริฐผู้นำเที่ยวพาพวกเราไปซื้อของที่ตลาด มีของที่ระลึกมากมาย มากกว่าที่พนมเปญเสียอีก กลางคืนมีการสนทนาธรรมเช่นเคย เราเดินทางกลับกรุงเทพฯเช้าวันที่ ๘ ธ.ค. ๕๑ ถึงกรุงเทพฯด้วยความสุขสวัสดิ์

ต่อไปนี่เป็นการถอดเทปการสนทนาธรรมระหว่างคณะศึกษารธรรมที่โรงแรมโซฟิเทล กรุงพนมเปญ และโรงแรมคักดลก เสียมเรียบ โดยคณะศึกษารธรรมจากสหรัฐอเมริกา มีคุณปรเมศวร์และคุณอ้อย ทิพยจันทร์ คุณจารุณและคุณชัย ปิว ดร.จรัญ ใจหนักแน่น คุณนีน้า วันกอร์ค้อม คุณโจนาธานและคุณซาร่าห์ แอบบ็อต คุณกระยาทิพย์ ประภาวัต คุณพรณิภา วิมุกตานนท์ และผู้ร่วมฟังด้วย

สุจินต์ เวลาที่ปัญญาขึ้นวิปัสสนาญาณเกิด เกิดโดยที่เราไม่ได้คาดหวัง เราไม่ต้องคิดไปก่อนว่า เดียวก็จะเกิด กำลังใกล้จะเกิดนั้นผิดเพราะการอบรมเจริญปัญญาเป็นเรื่องละเอียด ถ้ามีความต้องการแทรกเข้ามาก็ไม่ใช่นทางแล้ว พาไปที่อื่นแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นหนทางอบรมปัญญาที่ละเอียดมาก สมจริงดังข้อความที่ว่า อริยสัจ ๔ เห็นยากเพราะลึกซึ้ง แม้แต่การอบรมเจริญแต่เป็นความเข้าใจถูกต้องแต่ต้น ตั้งแต่เดี๋ยวนี้เป็นสังขารขั้นที่จะปรุงแต่งให้สัมผัสเกิดระลึก ขณะที่สัมผัสสิ่งที่แจ้งทั้งวันก็ไม่เคยมีสติเลย เพราะพอกระทบแจ้งก็เป็นโตะ เป็นอะไรไปเลย แต่เวลาที่ฟังแล้วเข้าใจว่า แจ้งเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ฟังบ่อยๆ เข้าใจมากขึ้นก็จะมีสติญาณความจำที่มั่นคงว่า ทุกขณะเป็นธรรมหมด นี่เป็นขั้นแรก ก็ต้องไม่ลืมว่าทุกอย่างเป็นธรรม เพราะเมื่อไม่ลืมก็เป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกรู้สภาพแจ้งหรือกลิ่นหรือสภาพธรรมใดๆ แล้วแต่ปัจจัยที่สติจะเกิดระลึกที่ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และธาตุรู้ซึ่งกำลังรู้แจ้งนั้นก็

ไม่ใช่เราเลย แต่กว่าจะรู้ว่าเป็นธาตุรู้ ไม่ใช่เรา ก็ต้องอบรมอย่างเดียว นั่นคือลักษณะของนามธรรม ซึ่งไม่มีรูปใดๆ เกิดจนตายไม่เคยขาดนามธรรมเลยสักขณะเดียว เพราะฉะนั้นเมื่อสติเกิดก็จะค่อยๆ เริ่มเข้าใจลักษณะที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมที่เคยได้ฟังและศึกษาจากคัมภีร์คำร่าต่างๆ แต่ขณะที่กำลังระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็จะเริ่มเข้าใจลักษณะของรูป ลักษณะของนาม เพราะขณะนั้นสติระลึกไม่ใช่เพราะเราทำ ก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่าทุกชีวิตเป็นจิต เจตสิก รูป ขณะที่สติระลึก แล้วค่อยๆ เข้าใจขึ้น ทีละเล็ก ทีละน้อย นั่นคือสติปัญญา จนกว่าจะถึงวันหนึ่งซึ่งวิปัสสนาญาณเกิด สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม โดยไม่มีสิ่งอื่นเจือปนเลย สภาพที่เป็นธาตุรู้ ปรากฏทางมโนทวาร โดยไม่มีอะไรเหลือเลย นอกจากธาตุรู้ซึ่งเป็นนามธรรม และรูปธรรมซึ่งปรากฏทีละอย่าง วิปัสสนาญาณเป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้งความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏทางมโนทวาร เราเคยได้ยินปัญจทวาร มโนทวาร และแม้ขณะนี้ก็มีมโนทวารคั่นทางปัญจทวารแต่ละทวาร แต่ละวาระ แต่มโนทวารไม่เคยเปิดเผยเลย เพราะถูกปัญจทวารปิดบัง มโนทวารที่ถูกปัญจทวารปิดบังก็คือขณะที่คิดถึงชื่อเรื่องราวต่างๆ จึงปิดบังการเกิดดับของสภาพธรรมขณะนี้ ซึ่งเกิดแล้วดับแล้วจริงๆ เมื่อปัญญาตีปิดบัง จึงทำให้ไม่รู้ปรมาตม์ แต่เมื่อปัญญาอบรมเจริญจนเป็นวิปัสสนาญาณ มโนทวารปรากฏ จึงหมดความสงสัยในมโนทวาร ขณะนี้สภาพธรรมปรากฏทางปัญจทวาร ทางตา ทางหู แต่เวลาคิดนึกไม่มีอะไรปรากฏออกมาทางตา ทางหูเลย ไม่มีสี ไม่มีเสียงใดๆ ทั้งสิ้น ขณะที่กำลังคิดนึก โดยการศึกษาจำไว้ว่ามีมโนทวาร แต่สภาพของมโนทวารไม่ปรากฏ แต่ปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณต้องรู้สภาพธรรมทางมโนทวารทั้งหมด สภาพธรรมปรากฏทางมโนทวารทีละอย่าง ขณะนั้นจะรู้สึกอย่างไร

จารุริน ท่านอาจารย์บอกว่า เป็นอย่างไรก็ได้ อาจจะตกใจกลัวด้วยก็ได้

สุจินต์ แล้วแต่จะ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นเลยในชีวิต แต่ปัญญาขณะนั้นก็สามารถรู้ลักษณะนั้นเป็นนามธรรม จึงจะเป็นวิปัสสนาญาณ ที่จะตกใจหรือประหลาดใจว่าทำไมสภาพธรรมปรากฏอย่างนี้ เพราะไม่เคยคิดเลยว่าโลกที่เคยมีนั้นจะไม่มีเพราะปรกติมีโลกตลอด เพราะมีตา มีหู ทำให้โลกปรากฏว่าโลกเป็นอย่างไร จนกว่าจะถึงเวลาที่โลกปรากฏโดยไม่มีอะไรนอกจากจิต ซึ่งกำลังรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเท่านั้นและสภาพธรรมที่เกิดปรากฏนั้นก็เพราะเหตุปัจจัย จึงจะประจักษ์แจ้งว่ารูปปรากฏทางปัญจทวารสืบต่อทางมโนทวารนั้น ไม่ผิดความจริงเลย

แม้แต่คำว่า “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” ก็ไม่ผิดความจริง ปัญญาต้องรู้อย่างนี้ คือทุกอย่างที่ทรงแสดงไว้เป็นความจริงที่ปรากฏให้รู้ได้ ตั้งแต่ขั้นแรกคือรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เราไม่กระโดดไปที่อื่นเลย แต่จะต้องอบรมปัญญาจนกว่าจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมก่อน ยังไม่รู้ว่าเป็นโลกมโนจิต มีทกฐิเกิดร่วมด้วยหรือไม่ เพราะเมื่อศึกษาเรื่องของสภาพธรรมนั้น ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมยังไม่ปรากฏเลย เรารู้แต่ชื่อ แล้วเราก็กล่าวว่าโลกะนี้มีทกฐิเกิดร่วมด้วย โลกะนั้นมีมานะเกิดร่วมด้วย แต่ไม่ใช่รู้สภาพธรรมที่กำลังเกิดปรากฏแล้วดับ สภาพธรรมเกิดแล้วดับหมดไปแล้ว เร็วมาก เราเพียงแต่รู้ชื่อธรรม เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าใจสภาพธรรมจริงๆ นั้น ไม่ใช่

เพียงรู้เรื่องชื่อ จุดประสงค์ของการได้ฟังพระธรรมนั้น ไม่ควรเพียงเพื่อรู้เรื่องราวของธรรม แต่ต้องประพฤติปฏิบัติตามทั้งอบรมเจริญปัญญาโดยนัยของพระสูตร โดยนัยของพระอภิธรรม โดยนัยของพระวินัย

จรัญ ประพฤติตามทั้ง ๓ นัยต่างกันอย่างไรครับ

สุจินต์ ต่างกันค่ะ พระวินัยเป็นเรื่องการประพฤติทางกายวาจา เมื่อศึกษาพระวินัยก็รู้ว่าเป็นการอบรมความประพฤติทางกาย วาจาจนด้วยกุศลจิต ตัวอย่างภิกษุณีเข้าไปในบ้านของใครแล้วนั่งโดยเจ้าของบ้าน ไม่ได้เชื้อเชิญก่อน เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระองค์ทรงบัญญัติให้เจ้าของสถานที่เชื้อเชิญแล้วจึงนั่งได้ เพราะฉะนั้นเวลาไปบ้านใคร เจ้าของยังไม่ได้เชื้อเชิญ ควรนั่งไหม แม้เพียงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้ รวมทั้งในมรรยาทในการบริโภค ฯลฯ ก็ทรงแสดงไว้พร้อมในพระวินัย ซึ่งทุกคนก็ประพฤติปฏิบัติตามได้ ไม่ต้องไปนั่งนับว่าศีลของเราเพิ่มจากศีล ๕ เป็นเท่าไร เพราะเป็นเรื่องของความประพฤติทางกาย วาจา สำหรับพระสูตรนั้นก็ละเอียดมาก เช่น ทุกขทุกข วิปริณามทุกข์ สังขารทุกข์ ทำให้เข้าใจ ศรัทธา หิริโอตตปละละเอียดขึ้น แม้ขณะที่ฟังธรรมก็มีศรัทธา มีสติ มีหิริ มีโอตตปละ แต่ก็ไม่เห็นว่ามีหิริโอตตปละ แม้ว่าความจริงขณะนั้นมีหิริโอตตปละ กุศลจิตเกิดขึ้นขณะใดขณะนั้นก็จะมีหิริโอตตปละเกิดร่วมด้วย โดยไม่ต้องคิดว่าเราละอายหรืออะไร ไม่ใช่ว่าเราต้องคิดก่อนแล้วละอายเรา จึงมาฟังธรรม ไม่ใช่อย่างนั้นสภาพธรรมที่ละอายเกิดขึ้นขณะใดจึงเป็นกุศลขณะนั้น เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจให้ละเอียดยิ่งขึ้น โดยนัยของพระอภิธรรมคือ ตรงตามลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง และไม่ใช่เพียงรู้เรื่องของนามธรรม รูปธรรม แต่ต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏด้วย ซึ่งเมื่อสติปัญญานเกิดก็ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะ

อย่างเวลาที่ความโกรธเกิด มีใครบ้างไม่รู้ แม้ไม่เรียนพระอภิธรรมก็รู้ เวลาที่อิจฉาหรือริษยา ต้องเรียนอภิธรรมไหมจึงจะรู้ ก็ไม่ต้องเรียน แต่เป็นเรา ไม่รู้ว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างเพราะฉะนั้นโดยนัยของพระอภิธรรมจึงรู้ว่าทั้งหมดไม่ใช่เรา เมื่อมีความจำที่มั่นคงในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่อนัตตาแบบหลอกลวง ไม่ใช่ทำอะไรก็ได้เพราะทุกอย่างเป็นอนัตตา นั่นพูดเอาเอง แต่อนัตตาจริงๆ นั้น ปัญญาเข้าถึงความเป็นอนัตตาหรือยัง หรือเพียงพูดตามว่าทุกอย่างเป็นอนัตตา คนที่เพียงเรียน กับผู้ที่อบรมเจริญปัญญา รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้นปัญญาต่างกันมาก ซึ่งต้องตรง ถ้าเรารู้ว่าเพียงรู้ชื่อก็จะไม่หยุดอยู่เพียงรู้ชื่อ ต้องอบรมเจริญปัญญาจนสามารถที่จะรู้ว่าความเป็นอนัตตาจริงๆ สมกับที่เราบอกว่าธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา มิฉะนั้นก็เหมือนกับคำอุปมาที่ว่า ทพพิไม่รู้อรสแห่ง เพราะฉะนั้นถ้าเรียนโดยไม่รู้อารมณ์ของสภาพธรรมที่ชาติๆ ก็แค่นี้ คือเรียนไปลืมไป

แต่ถ้ารู้ว่าที่เรียนก็เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมเดี๋ยวนี้ ทุกอย่างที่จะเข้าใจได้ตามกำลังของเรา เช่นอารมณ์จิตไม่อารมณ์ไม่ได้เลย จิตเป็นสภาพรู้ ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นอะไรก็ได้ทั้งหมด เป็นจิตก็ได้ เป็นเจตสิกก็ได้ เป็นรูปก็ได้ เป็นนิพพานก็ได้ บัญญัติเรื่องราวก็เป็นอารมณ์ของจิตที่คิดนึก เพราะฉะนั้นก็รู้ว่าขณะไหนจิตรู้บัญญัติ ขณะไหนจิตรู้ปรมาตม ถ้าเป็นปรมาตมต้องมีลักษณะเกิดขึ้นและดับไป มีลักษณะจริงๆ ถ้าขณะนั้นไม่มีลักษณะของปรมาตมเป็นอารมณ์ ขณะนั้นก็มิบัญญัติเป็นอารมณ์

เมื่อรู้อย่างนี้ สติก็จะระลึกลักษณะที่เป็นปรมาตม์ เพราะสติปัญญานี้ต้องรู้ปรมาตม์ การศึกษาเพื่อรู้ให้เข้าใจ ถูกต้องว่า ควรจะอบรมปัญญาอย่างไร ทุกอย่างที่เราเรียนรู้ตั้งแต่ต้นต้องเก็บสะสมโดยเป็นสังขารขั้นปฐม แต่งเป็นปัจจัยให้ปัญญาเจริญขึ้น

ถาม ปัญญา กับ ญาณ มีความหมายเดียวกัน แต่จะต่างกันด้วยระดับหรือเปล่า

สุจินต์ แล้วแต่ที่ใช้กะ เช่น กุศลญาณสัมปยุต เป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิก

ถาม เรียนใหม่ๆ ตอนแรกขั้นต้น ก็ต้องเป็นชื่อเรื่องราวทั้งหมด แล้วมันจะหายไปได้อย่างไร

สุจินต์ ตอนแรกเราเรียนชื่อ แต่เป็นชื่อของอะไร อย่างจิตนี่เป็นชื่อของอะไร เป็นชื่อของอะไร เป็นชื่อของสภาพธรรมที่มีจริงฯ ซึ่งเป็นธาตุรู้ หรือสภาพรู้ เพราะฉะนั้นเราไม่คิดที่คำว่าจิต เปลี่ยนชื่อจิตเป็น วิญญาณก็ได้ เป็นมโนก็ได้ แต่หมายความว่าสภาพที่รู้เวลาที่จิตเกิดต้องรู้ไม่รู้ไม่ได้ ถ้าเราเข้าใจ ถูกต้องมันคงอย่างนี้ เวลานอนหลับ มีจิตไหม มี ขณะนอนหลับ จิตรู้อารมณ์ไหม ก็จะเปลี่ยนสภาพ ลักษณะของจิตไม่ได้เลย จิตเป็นสภาพรู้ ก็ต้องเป็นสภาพรู้ แต่อารมณ์ขณะทีนอนหลับไม่ปรากฏ เพราะเป็นภวังค์สืบต่อจากปฏิสนธิ ซึ่งสืบต่อจากจิตใกล้จะตายของชาติก่อน เพราะฉะนั้นก็เข้าใจ ภวังค์จิตว่าเป็นจิตที่ไม่อาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นทวารที่สามารถรู้อารมณ์ได้ เพราะจิตเป็น สภาพที่ต้องรู้ เมื่อเข้าใจลักษณะความเป็นจริงของสภาพธรรมได้ จึงจะเป็นความถูกต้อง ถ้าติดขัดกับ สภาพธรรมก็แสดงว่าขณะนั้นไม่ใช่ความเห็นถูก ไม่ใช่ความเข้าใจถูก

ถาม หมายความว่า พอเข้าใจสภาพจิต เจตสิก ก็ทำงานกันไปเองหรือครับ

สุจินต์ ขณะนี้สภาพธรรมก็ทำกิจของตนๆ กันอยู่แล้ว แต่เราไม่รู้ว่าเป็นจิต เป็นเจตสิก แต่เมื่อศึกษาจึงรู้ว่าจิต เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ อย่างเดียว ไม่จำ ไม่โกรธ ไม่รัก ไม่ชัง นี่คือหน้าที่ของจิต คือเป็นใหญ่ สามารถที่รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏในขณะนี้ รูปทางตาขณะนั้นกำลังปรากฏเป็นเสียงหลายเสียง แต่จิตก็สามารถจะรู้ได้ทุกเสียง คือจิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้ง รู้ชัดในลักษณะต่างๆ ของอารมณ์ แต่ไม่ใช่ปัญญา ปัญญาเป็นความเห็นถูก ความเข้าใจถูกว่า เป็นสภาพธรรมไม่ใช่เรา

ถาม ที่คุณนุชถามว่า นึกตรงที่แจ้ง เป็นชื่อ และอาจารย์ก็บอกว่ายังดีกว่าไปคิดเรื่องอื่น

สุจินต์ คิดเรื่องจิต เจตสิก รูป ก็ยังดีกว่าคิดเรื่องอื่น

ถาม ก็คล้ายๆ กับเราไปคิดที่เราทำสมาธิที่ไปกำหนดรู้

สุจินต์ ทุกคนห้ามความคิดไม่ได้ มีปัจจัยให้คิดก็คิดเรื่อยๆ แต่ก่อนเคยคิดเรื่องคนนั้น คนนี้ สิ่งนั้น สิ่งนี้ เมื่อได้ฟังธรรม ก็คิดเรื่องจิตบ้าง เรื่องเจตสิกบ้าง แต่ก็ต้องรู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงความคิด ไม่ใช่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม คือปัญญาต้องรู้เพิ่มขึ้น

ถาม ที่นี้ถ้าคิด กลายเป็นนิสัยว่าต้องกำหนดรู้อย่างนั้นหรือเปล่า

สุจินต์ เพราะฉะนั้นปัญญาจึงต้องเจริญขึ้น คือรู้ว่าขณะนั้น ไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรม เป็นการคิดเรื่องสภาพธรรมเมื่อกระทบกับลักษณะที่แจ้ง ก็คิดว่านี่คือแจ้ง คิดว่าแจ้งเป็นรูป คือนึกถึงชื่อ นึกถึงคำ เพราะฉะนั้นต่อไปก็ต้องรู้ว่าขณะที่กำลังรู้ความจริงแจ้งเป็นลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง แจ้งเกิดดับ แต่ต้องรู้ด้วยปัญญา เมื่อปัญญาไม่เกิดก็เหมือนกับว่ามีสภาพธรรมอยู่แล้วตลอดเวลา แต่ความจริงไม่ใช่ ขณะนั้นสภาพธรรมต้องเกิดจึงกระทบแล้วปรากฏได้ แล้วก็ดับทันที ฟังแล้วก็เห็นเหตุเป็นผลที่ถูกต้อง และเมื่อประจักษ์จริงๆ ก็ต้องเป็นอย่างนี้

กระยาทิพย์ เคยไปปฏิบัติมา คล้ายกับติดคำภาวนา แล้วค่อยๆ หายไป มันอยู่ที่ว่าเราเสพคุ้นกับอะไร ตอนที่เรียน แล้วก็เลิกทำอย่างนั้นมานานแล้ว ตอนนี้ก็เสพคุ้นกับการนึกถึงเรื่องราวของสภาพธรรมบ่อยๆ แล้วก็รู้ว่านี่คือสภาพนึกคิด ท่านอาจารย์บอกว่าจนกว่าเราจะรู้ว่าเป็นสภาพคิดนึก แล้วที่ห่วงว่าเหมือนท่องบ่นก็จะค่อยๆ หายไป

โจนาราน อาจารย์บอกว่า ความแจ้งเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับตลอดเวลา

สุจินต์ แจ้งเกิดจึงปรากฏ ถ้าไม่เกิดไม่ปรากฏ จริงหรือไม่ เพราะฉะนั้นปัญญาต้องรู้จริงทุกอย่าง

โจนาราน รู้ลักษณะของแจ้งเมื่อปรากฏ กับรู้ว่าเกิดดับ ไม่เหมือนกันใช่ไหม

สุจินต์ ต้องเป็นปัญญาต่างกัน เพราะฉะนั้นปัญญารุ่นแรกไม่สามารถประจักษ์การเกิดดับได้เลย เพราะไม่เคยรู้ลักษณะของนามธาตุ รูปธาตุเลย เพียงแต่ได้ยินได้ฟังว่ามี เดียวนี้ก็มี แต่ลักษณะของธาตุก็ยังไม่ได้ปรากฏ เพราะฉะนั้นวิปัสสนาญาณจึงมีหลายระดับ ต้องเป็นไปตามลำดับขั้นด้วย จะไปประจักษ์การเกิดดับก่อนก็ผิด ใครที่พยายามดูนาม ดูรูป เพื่อที่จะประจักษ์การเกิดดับ แล้วบอกว่าประจักษ์แล้ว ก็รู้ว่าคนนั้นผิด

พรณิภา เป็นไปได้ไหมที่บางคนคิดว่านั้นเป็นสติปัญฐานถูกแล้ว แต่ความจริงแล้วนั้นคือการเข้าใจผิด

สุจินต์ ส่วนมากใช้ชื่อสติ แต่ไม่รู้ลักษณะของสติ ใช้คำว่าปัญญา โดยไม่รู้จักปัญญา แต่บอกว่าให้ใช้ปัญญา แล้วปัญญายู่ที่ไหน

พรรณิภา ผู้ที่ศึกษาอย่างตัวเอง คิดว่าสติปัญญาเกิดแล้ว โดยเข้าใจผิดจากการฟัง

สุจินต์ เพราะฉะนั้นจึงต้องฟัง ต้องพิจารณาใคร่ครวญให้เข้าใจ เช่นสติไม่ใช่สมาธิ ที่รู้ว่าปฏิบัติผิดก็เพราะเข้าใจผิดว่าสมาธิเป็นสติสมาธิ เป็นสภาพธรรมที่จดจ่ออยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอารมณ์เดียว แต่สติไม่ใช่สมาธิ สติเป็นโสภณสาธารณเจตสิกเกิดเฉพาะกับโสภณจิต สติเกิดกับกุศลทุกระดับตั้งแต่ทานศีล สมณะ วิปัสสนา สติปัญฐานคือขณะที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ นี่คือการเข้าใจจากการฟัง ก่อนฟังไม่เคยระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ค่อยๆ เริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือนามธรรมกับรูปธรรม เช่นขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เห็นมีกำลังเห็น แต่เห็นเป็นสภาพรู้ เห็นไม่มีรูปร่างใดๆ เลยทั้งสิ้น แต่เห็นกำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

เห็นเป็นนามธรรมที่สามารถจะมองเห็นอะไรๆ นี่เป็นกิจหน้าที่ของธาตุชนิดนั้น เป็นธาตุที่ไม่มีรูปร่างเลย ปัญญาค่อยๆ อบรม ค่อยๆ เข้าถึงสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม นั่นคือสติปัญฐาน เพราะเมื่อมีสภาพธรรมปรากฏ สติเกิดระลึกถึงสภาพธรรมที่ปรากฏแล้วเริ่มค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องขึ้นตามความเป็นจริง ถ้าคนอื่นบอกว่าไม่ใช่สติปัญฐาน ในเมื่อขณะนั้นค่อยๆ เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริงๆ ที่กำลังปรากฏ ใช่หรือไม่ใช่สติปัญฐานนั้นไม่ได้อยู่ที่คำของใคร แต่อยู่ที่ความจริง ขณะนั้นมีสภาพธรรม ปรากฏเคยหลงลืมบ่อยๆ แต่เมื่อสติเกิดระลึกถึงกำลังค่อยๆ เข้าใจลักษณะที่มีจริงๆ ที่กำลังปรากฏ นั่นคือสติปัญฐาน เพราะฉะนั้นโดยชื่อที่รู้ว่าสติปัญฐาน ๔ คือกาย เวทนา จิต ธรรม แต่กาย เวทนา จิต ธรรมก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริงเดี๋ยวนี้ เช่น แข็งมีจริงกำลังปรากฏ แม้ว่าสติเกิดระลึกถึงเพียง ๒-๓ ครั้ง ความรู้ก็ยังไม่ชัด แต่อุปมาการจับด้ามมีดที่ละ ๑ ขณะ ก็ทำให้ด้ามมีดลึกได้ เพราะฉะนั้นปัญญาที่เกิดขึ้นทีละครั้งก็ทำให้เกิดความสมบูรณ์ของปัญญาได้ จะต้องมีความมั่นคงมั่นใจว่า ปัญญาจะต้องรู้สิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้น ถ้าสิ่งนั้นไม่ปรากฏเพราะหมดไปแล้วหรือยังไม่เกิด ปัญญาที่ไม่สามารถจะรู้ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีความจริง ขณะนี้ทำให้เข้าใจปฏิบัติจนอุปาทาได้ว่าขณะที่ไม่เข้าใจนั่นเอง คือ อวิชชา

อวิชชาต้องเกิดกับจิต จะเกิดกับรูปไม่ได้ ขณะใดที่ไม่เข้าใจความเป็นจริงของสภาพธรรม ขณะนั้นคืออวิชชา ยิ่งเรียนละเอียด ก็รู้ว่าขณะไหนเป็นอกุศล ขณะไหนเป็นวิบากจิต วิบากจิตไม่มีอวิชชาเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ว่ามีอวิชชาอาศัยอยู่ในจิตทุกขณะตราบใดที่ยังไม่ได้ดับอวิชชา ความเข้าใจละเอียดขึ้นๆ ทำให้เริ่มอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ความจริง โดยไม่คิดในเรื่องราว ในตัวหนังสือ แต่รู้ว่าการอ่านมาก ฟังมาก ศึกษามาก ก็เป็นประโยชน์ เพราะทำให้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ต้องศึกษาพิจารณาธรรมด้วยความเข้าใจและเห็นประโยชน์ ต้องอดทนในการอบรมเจริญปัญญา เป็นเรื่องกาลเวลา ซึ่งในพระไตรปิฎกมีคำว่า จีรกาลภาวนา เมื่อศึกษาประวัติของท่านที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ที่ท่านได้อบรมเจริญปัญญามาก นานมาก เราก็ไม่ต้องห่วงว่าเราอบรมมานานเท่าไรแล้ว เพราะขณะนี้ เป็นเครื่องวัดปัญญาตามความเป็นจริงว่า สามารถเข้าใจปรมัตถธรรมทุกขณะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่ใช่เรื่องราวเพราะทุกขณะเป็นปรมัตถธรรม

ถาม สติเป็นโสภณเจตสิก เกิดกับกุศล ถ้าสติระลึกโทสะ หรืออกุศลสิ่งที่ไม่ดี จะถูกต้องหรือเปล่า

สุจินต์ อะไรที่จริงก็ถูกทั้งนั้นเลย สิ่งที่มีจริงทั้งหมดจริง อกุศลก็จริงสติไม่เกิดพร้อมกับอกุศลจิต แต่สติเกิดขึ้นต่อไปได้ เพราะฉะนั้นจึงมีคำว่าตามรู้ แสดงว่าสิ่งนั้นเกิดแล้ว ถ้าไม่เกิดก็ไม่ปรากฏ อกุศลเกิดและดับ แล้ววาระต่อไปก็เป็นกุศลจิตที่สติระลึกรู้ลักษณะของอกุศลนั้นซึ่งเกิดดับสลับสับกันอย่างรวดเร็ว เพราะสภาพธรรมแต่ละลักษณะเกิดดับสลับต่อกันหลายวาระ

ถาม คราวนี้ก็กำหนดว่า นี่เป็นโทสะ นี่เป็นโลภะ

สุจินต์ นี่เป็นความคิด เมื่อรู้ว่าเป็นความคิดก็เลิกคิด เพราะว่าถึงไม่คิดก็มีสภาพธรรม เช่น รูปแข็งไม่ต้องคิดก็มี เพราะฉะนั้นแทนที่จะคิดก็เริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรม ไม่คิด เป็นคำๆ แต่ค่อยๆ ใส่ใจค่อยๆ เข้าใจสิ่งที่มีจริงปรากฏ เช่นเดียวกับเวลาที่เห็น สัมรู้ว่าเป็นส้ม ไม่ต้องคิดว่า นี่ส้ม

ถาม เพื่อฝากถามว่า เคยนั่งสมาธิมาก่อน และมีความรู้อย่างที่เราศึกษา แต่ก็ยังเลิกนั่งสมาธิไม่ได้ เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนใจนั่งสมาธิแล้วสบายใจขึ้น ผมก็อธิบายว่า เป็นการคิด ตรงนั้นเป็นโลภะ เมื่อสบายใจก็อยากทำ แต่อาจจะไม่สบายทุกครั้งเพราะว่าเป็นอนัตตา บางครั้งอาจจะไม่สำเร็จ แต่เขาบอกว่า ๘๐% นั่งแล้วเขาสบายใจขึ้น ก็อยากทำต่อ ขอให้ท่านอาจารย์ช่วยตอบ

สุจินต์ จริงๆ แล้วชาวพุทธเรา มีหลายประเภท ชาวพุทธที่ไม่เรียนธรรมเลยก็มี ไม่ฟังธรรมเลย ไม่เข้าใจธรรมเลยก็มี ชาวพุทธที่เรียนนิดๆ หน่อยๆ ผิดๆ ถูกๆ ก็เยอะ เพราะว่าพระธรรมเป็นสิ่งที่ยากและลึกซึ้งมากละเอียดมาก การเรียนต้องเรียนอย่างรอบคอบต้องถี่ถ้วน และรู้จุดประสงค์ว่าเรียนเพื่ออะไร ข้อนี้สำคัญมาก ส่วนใหญ่ของที่คนไปวัด เพราะรู้สึกสบาย พอเข้าวัดก็สบายแล้วเอาแค่นี้ เขาไม่คิดถึงปัญญาเลย ไม่คิดว่าพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อะไร พระมหากรุณาที่ทรงแสดงธรรมตามที่ทรงตรัสรู้มากมายมหาศาล เป็นความจริงที่ลึกซึ้งที่สามารถจะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทสำหรับเขา เรื่องการดับกิเลสเขาไม่คิด เรื่องความรู้เขาไม่คิด เขาคิดแต่เพียงว่าเขาสบายใจ เพราะฉะนั้นเขาก็อยู่ในระดับที่ว่าอะไรที่ทำให้สบายใจก็ต้องการสิ่งนั้น

โจนาธาน เรามีวิธีต่างๆ ที่จะกำจัดโทสะที่เกิดขึ้น อาจจะฟังเทศธรรมหรือนั่งสมาธิ เป็นเพียงแต่ทำให้โทสะลดลง แต่ไม่สามารถทำให้โทสะไม่เกิดอีกได้ เช่นเดียวกับอกุศลจิตอื่นๆ

สุจินต์ เพราะฉะนั้นเราจะไม่คิดถึงคนอื่นเลยว่าเขาต้องการอะไร ไม่ว่าจะต้องการความสบายใจหรืออะไร แต่ตัวเรากลับมาแล้วโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรม ไม่ง่ายเลย ยากมาก คู่ที่ได้จากประชากรของประเทศไทยหรือของโลก เพราะฉะนั้นถ้าเรามีโอกาสที่จะอบรมเจริญความรู้จริง เราต้องใช้คำว่าจริงเพราะว่าเราไม่ต้องการสิ่งที่หลอกลวง หรือชั่วคราว เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่คำสอนของพระอรหันต์สัมมาสัม

พุทธเจ้า ถ้าต้องการเพียงให้สบายใจเท่านั้นก็ไม่จำเป็นต้องนับถือพระพุทธรูปเจ้า อ่านตำราอะไรก็ได้
ไปรอบๆ ไปวันๆ

แต่ว่าสิ่งที่ยากแสนยากที่จะรู้ก็คือ ความจริงขณะนี้คืออะไร ถ้าไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็
แสดงความจริงของสภาพธรรมขณะนี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องเรียนเพื่อให้เข้าใจความจริง ปัญญา
เป็นสังขารขั้นที่ปรุงแต่งให้ปัญญาค่อยๆ เจริญขึ้น ขณะนี้มีใครบอกว่า ต้องการที่จะรู้แจ้งนิพพาน หรือ
จะไปนิพพานบ้าง เพราะขณะนี้ยังไม่รู้ว่ามีนิพพานเป็นอย่างไร ในเมื่อยังไม่รู้สภาพธรรมขณะนี้เลย แล้ว
หวังจะไปนิพพาน อธิษฐานขอไปนิพพานโดยไม่รู้ว่านิพพานเป็นอะไร แล้วจะถึงนิพพานได้อย่างไร
เมื่อปัญญารู้และเข้าใจความจริงของสภาพธรรม ปัญญาก็โน้มไปโอนไปสู่นิพพาน โดยไม่ใช่ตัวคนที่
ฝันไป เมื่อรู้และเข้าใจความจริง ก็จะทำได้ค่อยๆ โน้มไป ช้าหรือเร็วแล้วแต่กำลังของกิเลส กำลังของ
ปัญญา

เพราะเหตุว่า ไม่มีตัวคนที่สามารถฝันอภิสายที่สะสมมานานแสนนาน แสนโกฏิกัปหรือนานกว่านั้นได้
แต่ปัญญาที่อบรมแล้วจะรู้ตัวจริงของธรรมซึ่งไม่ใช่เรา แต่เป็นสภาพธรรมที่สะสมมาจึงเกิดขึ้นขณะนี้
เป็นอย่างนี้ เพราะว่ามีปัจจัยที่จะเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นไม่ต้องกฎเกณฑ์อะไร เพราะรู้ว่าเป็นอนัตตา
จริงๆ ทำตามกฎเกณฑ์อะไรไม่ได้เลย นอกจากเป็นแต่ละคน คนละหนึ่งเดียว ไม่ซ้ำกันเลย ไม่มีใครซ้ำ
ใคร ทุกคนที่สะสมมาก็เป็นหนึ่งๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นจะไปเอากฎอะไรมาทำให้ปัญญาเกิดออกจาก
ฟังธรรม ศึกษาธรรม พิจารณาและสนทนาธรรมเป็นปัจจัยให้ปัญญาค่อยๆ เข้าใจขึ้น บางคนก็คิดว่ามา
ฟังธรรมต้องนั่งขำหัวมั่วๆ นั่นก็ไม่ใช่เหตุผลของการอบรมปัญญาความเห็นถูกเลย

สนทนาระหว่างคณะศึกษานิเทศก์

ที่โรงแรมคัลลิก เลียมเรียบ

วันศุกร์ที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๔๓

เวลา ๑๔.๐๐

- ถาม** ปัญหาในชีวิตประจำวันของผม เป็นคนกังวล เครียด ใช้นั่งสมาธิเพื่อลดความเครียด แต่ก็อยู่แค่นั้น ไม่รู้จะทำอะไรต่อไปแล้ว
- สุจินต์** แล้วจะอยากจะได้อะไรคะ
- ตอบ** อยากมีความสุขตามที่ตัวเองอยากได้ นี่อะไรแล้วสมหวังจะมีความสุขมาก ชีวิตของผมมีทุกข์มาก พอทุกข์หายไปก็มีความสุขอยากเป็นอย่างนี้นานๆ คิดว่านั่งสมาธิแล้วมีความสุข คิดว่าเป็นบุญ
- ปริยา** เดินนั่งสมาธิมานาน วันละ ๒ ชั่วโมง คิดว่าเป็นสุข นั่งไปนั่งมาก็ตัน แล้วสุขจริงหรือเปล่า พอว่างๆ ก็มาศึกษาทางนี้ ก็รู้ว่าไม่ใช่สุขแล้ว เป็นความไม่รู้มากกว่า เพราะตอนนั่งไม่รู้อะไรเลย เพียงแต่ตอนนั่งไม่ทุกข์ใจ เมื่อมาศึกษาพระธรรม จึงรู้ว่าตอนนั่งสมาธิเป็นโลกะ
- นินา** ทุกอย่างพิสูจน์เองได้ อาจารย์สุจินต์พูดเรื่องการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินและเสียงที่ปรากฏทางหู ซึ่งต้องพิสูจน์ได้ การเห็นไม่เหมือนกับคิดเรื่องสิ่งที่เห็นแล้ว เรื่องของสัตว์บุคคล โตะ แก้อ้อ ไม่เหมือนกันเลย และพิสูจน์เองได้ทุกอย่าง โดยทวารทั้ง ๖ เท่านั้น เป็นโลก ๖ โลก เพราะเราคิดว่ามีคน มีสัตว์ มีโตะ มีแก้อ้อ แต่ที่จริงเป็นเพียงนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง
- นิภัทร** จะพิสูจน์ด้วยตนเองได้อย่างไร มีเครื่องมืออะไร
- นินา** ฟังบ่อยๆ เรื่องเห็น เรื่องได้ยิน ฟังบ่อยๆ เข้าใจดีขึ้น เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มีสติระลึกลักษณะที่ปรากฏ ที่ละเอียดที่ละน้อย แต่ต้องจำว่าไม่ใช่ตัวตนที่เจริญความเข้าใจ
- ประทีป** นั่งสมาธิแล้วเห็นว่าเป็นการสะสมบาป
- สุจินต์** พอจะเห็นไหมว่า เป็นบาปที่ไปนั่ง (เห็นครับ) รู้สึกว่าพูดง่ายว่าเป็นบาป ทั้งที่สบายใจ นี่แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่เข้าใจจริงๆ ก็ไม่รู้เวลาที่รู้สึกสบายใจ ไม่ใช่กุศล แล้วไปหลงคิดว่าเป็นกุศลไปทำขึ้นมาด้วยความพอใจของเรา ความจริงกุศลเกิดได้โดยไม่ต้องไปนั่งสมาธิ มีความเข้าใจถูกขณะใด ขณะนั้นก็ เป็นกุศลประเภทหนึ่ง กุศลมีหลายประเภท หลายคนคิดว่าเฉพาะการให้ทานเท่านั้นที่เป็นกุศล แต่

ความจริงขณะที่วิธิตคือเว้นทจริตก็เป็นกุศล ขณะที่ฟังธรรมในขณะนี้ก็เป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญาด้วย เป็นกุศลที่สูงกว่าขั้นทาน ขั้นศีล เพราะว่ากุศล ขั้นทาน ขั้นศีล ถึงแม้ไม่ใช่พระพุทธศาสนาก็มี แต่ว่าปัญญาที่จะเข้าใจธรรมที่มีจริงๆ นั้น ศาสนาอื่นไม่ได้สอนเลย เพราะศาสนานั้นๆ ไม่ได้ตรัสรู้ความจริงของสภาพธรรม

ปริยา กุศลที่เป็นสติปัญญานสูงกว่าสมถภาวนามาก ขอให้ฟังธรรมให้เข้าใจขึ้น บุญหรือกุศลคือความผ่องใสของจิต บุญกิริยาวัตถุมี ๑๐ ต่างกันเป็น ๓ ขั้น คือขั้นทาน การให้วัตถุ การอุทิศส่วนกุศล การพลอยยินดีในการทำกุศลของผู้อื่น ขั้นศีล วิธิต ทุจริตทางกาย วาจา มีศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้น การกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นเวทย์ยาวจัมมัย ก็เป็นกุศลขั้นศีล

นิภัทร อภัยยาวจัมมัย ความประพฤติดอ่อนน้อมด้วยกาย วาจา ใจ ต่อผู้สูงกว่าด้วยวัย ด้วยชาติ ด้วยคุณธรรม ก็เป็นกุศลขั้นศีล

จรัญ จำเป็นต้องจำธรรมทุกข้อที่เรียนหรือไม่

นิภัทร ต้องเข้าใจธรรมที่อยู่ในตัวเรา ไม่ใช่อยู่ในตำรา

ฟองจันทร์ ฟังธรรมมากๆ จะเกื้อกูลความเข้าใจไหมคะ

สุจินต์ เรื่องจำ ไม่ใช่เรื่องเข้าใจ

กุลวิไล ฟังท่านอาจารย์ให้เข้าใจสภาพธรรมในชีวิตประจำวัน จะเข้าใจมากกว่า

สวนโอสถ จากการเรียนปริยัติ ทราบว่าการจำนั้นสำคัญมาก ในมิลินทปัญหา นาคเสนเถระพูดเรื่อง สติมี ๑๑ อย่าง มีสติความจำสำคัญมาก ความจำคือสติด้วย ขอคุณแม่ช่วยอธิบาย

นิภัทร จำดีมีประโยชน์ แต่จำเพื่อประโยชน์อะไร

สวน เพื่อเจริญสติปัญญาน การจำอารมณ์ของสติปัญญาน

นิภัทร จำเพื่อไปสู่ความเข้าใจ การจำชื่อไม่นำไปสู่ความเข้าใจ ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม

สุจินต์ ความจำเป็นสติไม่ได้ ความจำเป็นสัญญาเจตสิก เวลาที่ผ่านพหุขณะใดต้องเข้าใจความหมายของพหุขณะนั้นๆ ให้ถูกต้อง เปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมนั้นไม่ได้ ขณะที่สัญญาเจตสิกเกิดร่วมกับ ความเพียร สัญญาเกิดร่วมกับปัญญา สัญญายังคงเป็นสัญญา แต่เพิ่มเจตสิกอื่นๆ ที่เกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้นสัญญาที่มั่นคงก็เพราะเหตุว่ามีปัญญาเกิดร่วมด้วย และสัญญาที่จำรรคากับสัญญาที่เกิดร่วมกับวิริยะเป็นสัญญาอีกระดับหนึ่ง สัญญานั้นจึงมีอีกชื่อหนึ่ง เพราะฉะนั้นจะทั้งความหมายหรือความเข้าใจที่ถูกต้องเดิมไม่ได้ จะเอาสัญญามาปนกับสติไม่ได้

สวน สัญญาเกิดกับกุศลหรืออกุศลก็ได้ สติเป็นโสภณเจตสิก สติระลึกรู้ในขั้นฟังธรรม หรืออ่านและเข้าใจธรรม ในมิลินทปัญหา กล่าวว่า การนับก็เป็นสติด้วย ขอเรียนเชิญอาจารย์

สุจินต์ เคยจำมากร สิมบ้างไหม (ลืม) แต่ถ้าเป็นการจำสิ่งที่เราเข้าใจแล้ว ผิดกันมาก เราจะไม่ลืมสิ่งที่เราเข้าใจ แต่ถ้าเราเพียงแต่จำชื่อ จำเรื่อง หรือหัวข้อต่างๆ เราลืมไหม เพราะฉะนั้นไม่ควรคิดว่า เมื่อตำราว่าอย่างไร ก็ควรตามตำราหมดโดยไม่เข้าใจความหมายของข้อความหรือคำนั้นๆ แต่เมื่อตำราเป็นอย่างนี้ ก็ควรเข้าใจความมุ่งหมายว่าทำไมจึงกล่าวเป็นลำดับอย่างนี้ ก็จะทำความเข้าใจเพิ่มขึ้นได้ และก็รู้ด้วยว่า ทำไมจึงควรที่จะตามลำดับด้วย แต่ไม่สำคัญเท่ากับการที่เราจะเข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้ เพราะฉะนั้นถ้าคุณสวนสามารถนำสิ่งที่จำมาแล้วทั้งหมดนั้น มาพิจารณาให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ อธิบายอรรถของสิ่งที่มีจริงๆ ในขณะนี้ ด้วยความเข้าใจจริงๆ จึงจะเป็นความเข้าใจของคุณสวนเองที่เกิดจากการอ่าน การฟัง การคิด การพิจารณา การไตร่ตรอง และการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น

เพราะฉะนั้นประโยชน์จริงๆ ของการศึกษาพระพุทธศาสนา คือการเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เราอาจจะเคยเรียนพระไตรปิฎกมามากมายในชาติก่อนๆ แล้วใครจำได้ แล้วชาตินี้ ถ้าเราไม่เข้าใจสภาพธรรม เราก็มานั่งจำใหม่ แต่ถ้าเข้าใจสภาพธรรมทันทีที่ได้ฟังก็สามารถเข้าใจสภาพธรรมนั้นได้ เพราะมีปัจจัยที่เกิดจากการฟัง แล้วเข้าใจ พิจารณารู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม พอใครพูดถึงเรื่องนามธรรมและรูปธรรม เราก็ไม่คิดว่าเป็นเพียงชื่อ บางแห่งแปลนามธรรมและรูปธรรมว่า name and form เราเข้าใจว่าอย่างไร แต่ถ้ามีคนเข้าใจสภาพธรรม name ที่แปลว่านามนั้นคืออะไร นาม เป็นภาษาบาลี แปลว่า น้อมไปสู่อารมณ์ เพราะฉะนั้นนามที่น้อมไปสู่อารมณ์ คือ สภาพของจิตและเจตสิก ซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้น ขณะใดที่จิต เจตสิกเกิด ต้องเป็นสภาพรู้ซึ่งต่างกับลักษณะของรูป นี่เป็นสิ่งที่เราจะต้องเข้าใจ ไม่ใช่ไปจำชื่อเฉยๆ เพราะฉะนั้นเมื่อมีความเข้าใจแล้ว ก็ไม่สับสน

อมรา นามทำให้เราต่างกับคนตาย เพราะมีสภาพรู้ ถ้าไม่ศึกษาเรื่องนามรูปให้ลึกซึ้งก็จะไม่รู้ว่ามีธาตุรู้คือนาม ทำให้เราต่างจากคนตาย

จรัญ ที่ท่านอาจารย์บอกว่า ถ้ามีความเข้าใจแล้วจะจำได้เอง ผมเข้าใจอย่างนี้ถูกไหมครับว่า ขณะฟังเรื่องธรรมแล้วเข้าใจสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง กุศลจิตเกิด ขณะนั้นมีสติขั้นฟังเกิด เมื่อสัญญาเจตสิกเกิดกับสติขั้นฟัง สัญญาความจำจะมีกำลังจึงทำให้จำได้

สุจินต์ สัญญาเกิดกับจิตทุกขณะ แล้วแต่ว่าจะเกิดกับจิตอะไร เกิดกับกุศลจิตขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นสมณะ ขั้นสติ ปัญญา เพราะฉะนั้นระดับของสัญญาก็ต่างกัน แต่สัญญาไม่ใช่สติ

อมรา สัญญาและสติเกิดร่วมกันได้ แต่ทำหน้าที่คนละอย่าง

สวน ธรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ธรรมจริงๆ คือปัจจัยพวกเราต้องศึกษาบ่อยๆ มหากุศลมีหลายขั้น ศรัทธาในพระพุทธเจ้ามีหลายระดับ สติระดับในการอ่านธรรม ในการฟังธรรม สัญญา เป็นความจำเกิดกับสติได้ แต่ผมขออนุญาตถามสติเกิดขึ้นได้ในมรรคมงคล ๕ เป็นอย่างไร

สุจินต์ เป็นสติปัญฐาน เว้นวิริติ ๓

สวน ขณะที่สติเกิดกับปัญญา เป็นญาณสัมปยุต ขั้นสติปัญฐาน

จรัญ บุญและบาปคืออะไร

ประทีป บุญคือจิตและเจตสิกที่เป็นกุศลขั้นทาน ศีล ภาวนา คือสมถและสติปัญฐาน ในขณะที่จิตไม่เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นบาป

สุจินต์ บาปคือสภาพธรรมที่ไม่ดีงาม บุญคือสภาพธรรมที่ดีงาม ธรรมเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก เพราะเกิดดับเร็ว จิตเจตสิกเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน บางครั้งเป็นกุศล บางครั้งเป็นอกุศล และก็สลับกันอย่างรวดเร็ว บางครั้งบอกไม่ถูกว่าขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศลจึงต้องอาศัยการศึกษาจึงจะรู้ว่า ขณะใดที่เป็นโลกะ โทสะ โมหะ และอกุศลจิตอื่นๆ เป็นบาป หรืออกุศล เช่น อิสสา มัจฉริยะ เป็นลักษณะของธรรมที่เป็นอกุศลทั้งนั้น ถ้าเป็นกุศลหรือเป็นบุญก็ตรงกันข้าม คือเป็นธรรมที่ดีงาม คือขณะที่จิตเจตสิกที่ดีงามเกิดร่วมกัน และมีทางของจิตคือ กาย วาจา เป็นทางของกุศลและอกุศล เพราะเหตุว่าไม่ได้มีแต่จิต เจตสิก มีรูปด้วย ถ้ามีแต่จิตที่เป็นกุศลหรืออกุศล คนอื่นจะเดือดร้อนไหมคะ (ไม่เดือดร้อน) แต่เพราะว่ามีรูปด้วย เวลาที่อกุศลจิตเกิดก็มีทางของการกระทำคือ กาย วาจา ที่ไม่ดี ซึ่งเกิดจากอกุศลนั้นเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน ความจริงเวลาที่อกุศลเกิดเบียดเบียนตนเองก่อน ขณะที่อกุศลเกิดไม่สบายใจเลย

แต่ว่าจะขณะที่เป็นโลกะ เราคิดว่า ดี โลกะเป็นความคิดต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อได้มาแล้วก็จิตใจเพลิดเพลินเป็นสุข สนุกสนานคิดว่าขณะนั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะฉะนั้นดีของเรากับดีของธรรมเป็นคนละอย่าง ดีของเราคือความรู้สึกเป็นสุข แต่จริงๆ แล้วโลกะเป็นอกุศล เพราะขณะนั้นเป็นสภาพที่ติดข้องติดข้องนิดหน่อยๆ ก็ไม่พอ ไม่พอใจ ต้องมากกว่านั้นให้ถึงกับเป็นโสมนัสเลย ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องการให้เกิดโสมนัสเวทนา ไม่ใช่เพียงอุเบกขาเวทนา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้จริงๆ ว่า ถ้าไม่ศึกษาธรรมก็เข้าใจธรรมผิด อย่างเวลาที่ไม่สบายใจแล้วไปนั่งสมาธิ ก็คิดว่าขณะนั้นเป็นกุศลแล้ว โดยที่ไม่รู้ว่าขณะนั้นมีโลกะ มีโมหะ มีทั้งความไม่รู้และมีความติดข้อง

ถ้าศึกษาธรรมแล้วจะทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ขณะที่เป็นกุศลต้องไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ และเข้าใจ
ถูกต้องว่ากุศลเกิดขึ้นเป็นไปในขณะไหนบ้าง สภาพจิตใจนั้นรู้ยาก แต่ถ้ามีการแสดงออกทางกาย ทาง
วาจา ก็พอจะรู้ แต่จะต้องตรง มิฉะนั้น ก็จะถูกลวง ให้เข้าใจผิด ขณะที่เห็นคนยากไร้ และคิดจะช่วย
ขณะคิดที่จะช่วยเป็นกุศลหรืออกุศล เพียงคิดก็เป็นกุศลแต่ยังไม่สำเร็จ เพราะยังไม่มีการกระทำ
มิฉะนั้นทุกคนต้องการรวยกุศล ขณะที่คิดเป็นบุญพเจตนา เป็นความคิดก่อนกระทำกุศล ซึ่งไม่แน่ว่า
การกระทำกุศลนั้นจะเกิดหรือไม่เกิด เพราะฉะนั้นกุศลจึงมี ๓ กาล คือ ก่อนที่จะทำ เป็นบุญพเจตนา
ขณะที่กำลังทำ จิตเป็นกุศลเป็นมูญจนเจตนา และหลังจากทำแล้วเป็นอปฺรเจตนา จิตเป็นกุศลผ่องใสที่
ได้ช่วยคนอื่นให้พ้นทุกข์ สะดวกสบายขึ้น เพราะฉะนั้นกุศลจึงมี ๓ กาล คือ ก่อนทำกุศล กำลังทำ และ
หลังจากที่ได้ทำกุศลแล้ว กุศลเป็นบุญกิริยา โดยย่อ คือ ทาน ศีล ภาวนา สำหรับภิกษุ คือ ศีล สมาธิ
ปัญญา บุญอยู่ทั้งใจ เป็นธรรมที่ดีงาม บาปอยู่ที่ใจเป็นธรรมที่ไม่ดี เช่น โลภะ โมหะ โทสะ วันนี้กุศล
หรืออกุศลมาก ผู้ที่ตรงจะได้สาระในพระธรรม

ฟองจันทร์ ถ้าตรง แต่ยังมีกุศลอยู่เรื่อยๆ แต่อย่างน้อยๆ ก็รู้ว่าตรง

กุลวิไล จากการศึกษา มีกุศล ๘ ดวง มีทั้งประกอบด้วยปัญญาและไม่ประกอบด้วยปัญญา ถ้าเรามีความเข้าใจ
เรื่องราวของสภาพธรรมไม่ใช่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เป็นปัญญาหรือไม่

สุจินต์ เป็น แต่น้อยมาก เหมือนต้นไม้ต้นเล็กๆ ขณะนี้ที่กำลังฟังธรรมก็เป็นกุศลขั้นภาวนาด้วย แต่ยังไม่ถึงสติ
ปัญฐานเกิด

กุลวิไล กุศลขั้นทาน ขั้นศีล เกิดยากในชีวิตประจำวัน ถ้าเข้าใจสภาพธรรม แล้วเจริญสติปัญฐาน ก็สามารถจะ
เจริญกุศลได้ในชีวิตประจำวัน

สุจินต์ ในที่นี้เราทุกคนเป็นคนดี ไม่ใช่คนร้าย ไม่ได้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดต่างๆ แต่อย่างนี้ไม่รู้
สภาพธรรม ไม่ว่ากุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิดก็ยังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นๆ ขณะทำกุศลก็ไม่ว่า
เป็นอกุศล หรืออาจจะรู้บ้าง ก็ยังทำ แต่ไม่รู้ว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้นจึงมีหลายชั้น ความ
จริงกุศลก็คือดี อกุศลคือไม่ดี ต้องมีปัญญาจึงจะรู้

ถาม การที่เราเห็นสัตว์ บุคคล นี่เป็นอกุศลหรือไม่

สุจินต์ การที่เห็นว่าเป็นสัตว์ บุคคล นี่เพราะสัญญาความจำ หลังจากที่มีมัตถธรรมดับไปแล้ว มีการทรงจำสิ่ง
ที่ปรากฏว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ใช่เป็นอกุศลเพราะความจำ พระพุทธเจ้าก็จำ เราก็จำ คนที่เคยฟังและ
ไม่เคยฟังต่างกันตรงที่คนไม่เคยฟังไม่มีปัญญารู้ชัด ฟังไม่รู้ว่าเป็นโทษของโมหะมากที่สุด

- จรัญ** การให้อภัยก็เป็นทานอย่างหนึ่ง ขอเรียนถามว่าเป็นกุศลอย่างไรครับ
- สุจินต์** อะ แปลว่า ไม่ ภัย คือความเดือดร้อน ประทุษร้ายต่างๆ ภัยคือไม่ให้เป็นภัยอย่างหนึ่งอย่างใดแก่คนอื่นเลย เว้นภัยทางกาย วาจา แก่คนอื่น ไม่เบียดเบียนแม้ด้วยใจ เป็นกุศลหรือเปล่า ขณะที่อภัยเป็นกุศล ขณะไม่อภัย คือยังโกรธอยู่
- กุลวิไล** การให้อภัยคือเมตตา ให้ความเป็นเพื่อน แม้เขาเป็นศัตรูของเรา
- ถาม** อยากมีกุศล อยากทำกุศล เป็นอะไรครับ
- สุจินต์** ขณะที่อยากและขณะที่ทำต่างขณะกัน ขณะที่อยากเป็นโลภะ ขณะที่ทำเป็นกุศล ต้องพิจารณาว่าเป็นความอยากหรือเป็นความตั้งใจจริงๆ ถ้าตั้งใจจริงๆ เป็นกุศล ต้องรู้ด้วยตัวเองคนที่อยากทำตรงกันข้ามกับคนที่ทำจริงๆ เป็นกุศล ต้องรู้ด้วยตัวเองคนที่อยากทำตรงกันข้ามกับคนที่ทำจริงๆ ถ้าเราทำสิ่งที่เราทำได้ทันที เป็นกุศลจิตทันที หรืออยากทำสิ่งที่เราทำไม่ได้ เช่น มีทรัพย์เงินทองมากมาย แต่บอกว่าถ้าถูกสลากรินแบ่งจะทำบุญ เพราะฉะนั้นต้องพิจารณาว่าเป็นความอยากหรือความตั้งใจขณะที่อยากเป็นโลภะ
- ถาม** ผู้ที่ฟังธรรม แล้วมีความเข้าใจสภาพธรรมในขั้นการฟัง จะต่างกับผู้รู้แจ้งสภาพธรรมอย่างไร ทั้งๆ ที่ต่างก็รู้สภาพธรรมไม่ใช่สัตว์ บุคคลเหมือนกัน
- สุจินต์** ปัญญาขั้นปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ไม่เหมือนกัน
- ถาม** ปัญญาขั้นที่ต่างกัน ต่างกันอย่างไร
- สุจินต์** ขณะนี้อะไรปรากฏ (แจ้ง) นั่นเป็นปริยัติ (ถ้าตอบว่าเป็นสภาพธรรม) เพราะอะไรจึงตอบว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง (เพราะว่าจำได้ว่าทุกอย่างเป็นสภาพธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง) นี่ก็เป็นปริยัติ
- ประทีป** ปัญญาขั้นปริยัติคือความรู้ที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่ามีธรรมเกิดได้ ๖ ทาง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทางตา รู้เฉพาะสีเท่านั้น ทางหูรู้เฉพาะเสียงเท่านั้นเอง สภาพธรรมไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน
- กุลวิไล** เคยฟังอาจารย์พูดว่า ให้หากุศลของคนอื่นเพื่ออนุโมทนา และหากุศลของตนเองเพื่อขัดเกลา ท่านอาจารย์พูดเอง หรือเป็นพุทธพจน์คะ
- สุจินต์** หาหรือเห็นคะ (เห็น) ถ้าคำไหนเป็นคำจริง ต้องเป็นพุทธดำรัส ไม่ว่าใครจะพูดโดยนัยใด ไม่ต้องไปตายตัวว่าอยู่ตรงไหน บรรทัดไหนในพระไตรปิฎก ถ้าเป็นคำจริงก็เป็นคำที่ทรงแสดงไว้ทั้งสิ้น

นิภัทร มีอยู่ในพระพุทธพจน์ว่า “ไม่ควรคำนึงถึงการทำงานสูงต่ำของบุคคลอื่น ควรคำนึงถึงการทำงานที่สูงต่ำของเราเอง”

สุจินต์ ตรงกันด้วยใช่ไหมคะ ที่กล่าวถึงหมายความว่าไม่ควรคำนึงถึงความไม่ดีของคนอื่น เพราะขณะนั้นจิตเศร้าหมองแน่นอน เวลาที่เห็นความไม่ดีของคนอื่น ให้ทราบทันทีว่า ลืมระลึกถึงจิตของตนเองขณะนั้น ถ้ามีกระจกส่องก็จะเห็นจิตของตนเอง ขณะนั้นว่าจิตอะไรที่คิดอย่างนั้น เพราะฉะนั้นแทนที่จะคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น ซึ่งทำให้เกิดอกุศล ก็ควรคิดถึงความดีของเขา ขณะที่คิดถึงความดีของใคร ถ้าไม่ริษยาหรือว่าไม่ลบหลู่ แข่งดี ขณะนั้นเป็นกุศล

นิภัทร ในสมัยพุทธกาลไม่มีหนังสืออ่าน การศึกษาคือการฟังโดยตรงไม่ผ่านตัวหนังสือ ผู้ฟังเข้าใจได้ทันที สมัยเรากว่า จะคลายความยึดในตำราที่ยากอยู่ขั้นหนึ่งแล้ว

ถาม ที่คุณเจริญรู้แจ้ง เป็นปริยัติหรือปฏิบัติ

เจริญ เป็นปฏิบัติ ...เอ้า...

กิมรต ถ้าพูดไม่ชัดเจน ไม่น่าจะใช่ปฏิบัติ

เจริญ ปริยัติ คือเข้าใจสภาพธรรมตามหนังสือ แล้วท่านอาจารย์ถามว่านี่จะเป็นผม แล้วมาศึกษาเรื่องผมในหนังสือ ผมไม่ทราบว่าขณะนั้นเป็นปริยัติหรือปฏิบัติ แต่ผมยังเห็นเป็นผมอยู่

สุจินต์ ถ้าเป็นปฏิบัติก็ต้องมีความต่างจากปริยัติ แต่เมื่อไม่ใช่ปฏิบัติก็สงสัยว่า นี่ปริยัติหรือปฏิบัติ ขณะนี้อะไรปรากฏ

เจริญ สภาพแข็งที่มีมือปรากฏ

สุจินต์ ปฏิบัติหรือปริยัติ

เจริญ ปริยัติครับ

สุจินต์ ถ้าเป็นปฏิบัติคือ

เจริญ สภาพธรรมอย่างนี้ เพราะฉะนั้น

สุจินต์ นี่คือความต่าง เพราะเหตุที่เราเข้าใจชื่อหรือความหมายของคำว่าสติ แต่เวลาที่สติเกิดขึ้นเป็นไปในทาน เราไม่รู้เลย เพราะไม่ปรากฏ เวลาสติเกิดขึ้นเป็นไปในศีลก็ไม่ปรากฏ ในขณะที่จิตสงบจากอกุศลก็ไม่ปรากฏว่าไม่ใช่ตัวตน แต่เวลาที่เป็นสติปัญญานั้นลักษณะของสติปรากฏ เพราะเหตุว่าเมื่อกระทบสิ่งที่แจ้งทุกคนตอบได้ว่า แข็ง เผ็ด ร้อน หวาน เสียงอะไรก็รู้ได้ตอบได้ เพราะจิตเป็นสภาพรู้แต่ละทาง เช่น จักขุวิญญาณกำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ โสตวิญญาณกำลังได้ยินเสียง ถ้ามีกลิ่นขาม วิญญาณกำลังรู้กลิ่น ถ้ากำลังลิ้มรสขาวาญญานกำลังลิ้มรส ถ้ากระทบสัมผัสกายวิญญาณก็เป็นสภาพที่รู้แข็ง ขณะนั้นไม่ใช่สติปัญญาน เป็นกายวิญญาณที่รู้แจ้งตามปกติธรรมดาที่ทุกคนตอบได้

แต่ถ้าขณะใดที่สัมผัสสติเกิด ระลึก ต้องมีความเข้าใจจากการฟังว่าไม่มีตัวตนเลย แต่มีธาตุหรือสภาพธรรมที่สามารถจะปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ อย่างสภาพธรรมที่ปรากฏทางกายก็เป็นลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ดิ่งหรือไหว ซึ่งขณะที่กำลังปรากฏ แต่เมื่อปรากฏแล้วผ่านไปเร็วมาก มโนทวารวิถีก็เกิดต่อรู้ว่า เป็นโตะ เป็นแก้ว แต่ถ้าขณะใดที่สติเกิดระลึก มโนทวารวิถีก็ลืมไม่รู้บัญญัติ เริ่มมีความเข้าใจเล็กๆ น้อยๆ เกิดขึ้นว่า เป็นสภาพธรรม โดยไม่ต้องนึกหรือพูด แต่กำลังเข้าใจลักษณะแข็งที่ปรากฏในขณะนั้นว่าเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะแข็ง

ขณะนั้นที่แข็งปรากฏ มีสภาพธรรม ๒ อย่าง คือแข็งกับรู้แข็ง ขณะนั้นที่สติเกิดและเริ่มจะค่อยๆ เข้าใจนั้นๆ สั้นมาก เพราะเกิดดับเร็วมาก จะเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งทันทีเลยไม่ได้ แต่ต้องระลึกรู้ทีละเล็กทีละน้อยว่า ลักษณะรู้คืออย่างนี้ สภาพธรรมที่กำลังรู้แข็งคืออย่างนี้ นี่คือสติปัญญาน แต่ยังไม่ใช่นักปฏิบัติ เป็นแต่เพียงการเริ่มอบรมความรู้ถูก ความเห็นถูก ในลักษณะของสภาพธรรมที่เคยเข้าใจว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นสิ่งโน้นสิ่งนี้เริ่มรู้ว่าเมื่อสติเกิดระลึกสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นเพียงธรรมแต่ละอย่างซึ่งมีจริงๆ เมื่อสติเกิดก็รู้ว่าขณะไหนหลงลืมสติ ขณะไหนมีสติ นี่เป็นขั้นต้น คือรู้ความต่างของขณะที่มีสติและขณะที่หลงลืมสติ ซึ่งเป็นปัจจัยจัดตั้ง เป็นเรื่องเฉพาะตัวจริงๆ คนอื่นไม่สามารถรู้ได้ว่า สติของใครระลึกที่ไหน สติของใครระลึกที่ไหน สติเกิดหรือไม่เกิด ผู้นั้นก็รู้เอง

สวน ข้อความในพระไตรปิฎก มีว่า การเห็นธรรมคือเห็นปัจจัยในนามธรรมและรูปธรรม การระลึกถึงรูปธรรม ต้องมีปัญญาที่มีกำลังกล้า อกุศลขณะนั้นเกิดไม่ได้ มีแต่สภาพรู้สภาพธรรม ตามความเป็นจริง การเจริญสติปัญญานเริ่มด้วยความเข้าใจ พิจารณาทุกทั้งข้างนอกและข้างใน... คิดเรื่องปัจจัยก็เป็นการปฏิบัติ

สุจินต์ ขณะคิดไม่ใช่ปฏิบัติ มีปัญญา ๓ ขั้น สุตตามขปัญญา ขึ้นฟังจินตามขปัญญา ขึ้นพิจารณา ภาพนามขปัญญา ขึ้นอบรม ขณะที่คิดไม่ใช่ขณะที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เพราะกำลังคิดเรื่องปัจจัย

นินา เราต้องรู้อกุศล ไม่ใช่พยายามขัดเกลาอกุศล เพราะเป็นไปไม่ได้ และมีวิปัสสนาญาณหลายระดับ ระดับที่ ๑ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ต่างกัน แต่รู้ปัจจัยไม่ได้ ต้องรู้ที่หลัง

จรัญ การที่สติเกิดระลึกรู้โทสะ ไม่เป็นการปฏิบัติอย่างไร

สุจินต์ เวลาโกรธ มีใครไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร เวลาที่โทสะเกิดทุกคนรู้ว่าไม่ใช่โง่กะ ไม่ใช่ทุศีล ลักษณะของโทสะหยาบกระด้าง แล้วใครไม่รู้ลักษณะของโทสะ (ไม่มีครับ) เพียงรู้อย่างนั้นไม่ใช่ปัญญา

จรัญ ถ้าเป็นปฏิบัติ จะระลึกรู้สภาพโทสะอย่างไรครับ

สุจินต์ เมื่อโทสะเกิด สติก็เกิดระลึกรู้ลักษณะอาการของโทสะว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ของเรา และไม่ใช่เรา เพราะปกตินี้เราโกรธ แต่เวลาที่สติเกิด ก็มีลักษณะของความโกรธปรากฏให้ระลึกให้รู้ว่าขณะนั้นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งความจริงปัญญาต้องเจริญจนกว่าจะรู้จันทินว่าทุกอย่างเป็นธรรม ทุกอย่างขณะนี้เป็นธรรมทั้งหมด ทุกทาง ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยการศึกษาว่าทุกอย่างเป็นธรรม แต่สติไม่ได้ระลึกทุกอย่าง เพราะฉะนั้นจะเข้าใจจริงๆ ว่าทุกอย่างเป็นธรรมไม่ได้โดยขั้นปรีชา ต้องเป็นขั้นปฏิบัติ

แต่ที่จะเข้าใจว่าทุกอย่างเป็นธรรมจริงๆ ก็คือเมื่อสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง จนกระทั่งปัญญาเจริญขึ้น และปรากฏสภาพธรรมซึ่งเป็นธรรม ไม่ใช่เรา อบรมเจริญต่อไปจนกว่าทุกอย่างเป็นธรรม ไม่สงสัยในลักษณะของนามธรรม และรูปธรรมใดๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ กำลังเห็นถ้าสติปัญญาไม่เกิด ไม่มีทางที่จะรู้ว่าเห็นเป็นธาตุรู้หรือสภาพรู้ ซึ่งเป็นลักษณะที่มีจริง แต่ว่าไม่มีรูปร่างใดๆ เลย ลองคิดถึงสภาพที่เป็นธาตุรู้ ซึ่งไม่มีรูปใดๆ เจือปนเลย ปรากฏให้ประจักษ์ลักษณะของธาตุรู้ทางมโนทวาร ต่างกับขณะที่มีทุกสิ่งทุกอย่างปรากฏพร้อมกัน สิ่งที่ปรากฏทางตากำลังปรากฏด้วย ฉะนั้นปัญญารู้จนอบรมเจริญสติปัญญา ระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรม ต้องอบรมเจริญถึงขั้นปฏิเวธ คือสภาพธรรมปรากฏตามความเป็นจริงทางมโนทวาร ไม่มีทางที่ปัญญารู้ขั้นที่ไม่ได้อบรมแล้วจะประจักษ์แจ้งรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้

จรัญ ปัญญาขั้นปรีชาจะเป็นปัจจัยให้ความโกรธลดลงได้หรือไม่

สุจินต์ ได้บ้าง ตามระดับขั้นของความเข้าใจถูก เพราะความจริงความโกรธก็ดับไปแล้ว ไม่มีความโกรธซึ่งไม่ดับ

สวน เมื่อถึงนี้ พูดเรื่องความคิดเป็นปรีชา ขอให้ช่วยอธิบายความต่างระหว่าง ปฏิบัติและปฏิเวธ

สุจินต์ เมื่ออธิบายแล้ว เรื่องของโทสะ ใครๆ ก็รู้ แต่เป็นเราที่โกรธ แต่เวลาที่สติเกิดก็คือโทสะที่กำลังปรากฏนั้นแหละ แต่เริ่มค่อยๆ เข้าใจว่าลักษณะนั้นเป็นสภาพธรรม ลองคิดดูว่าเป็นเราโกรธกับเป็นสภาพธรรม ต่างกันไหม เราโกรธ อย่างหนึ่งเลย แต่พอรู้ว่าเป็นสภาพธรรม ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ลักษณะหนึ่งและต้องรู้ทั่วทุกอย่าง ขณะนี้ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นสี จะเป็นเสียง คิดนึกทั้งหมด เป็นสิ่งที่สติ

ปัญญาระลึกจนรู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมจริงๆ เพราะฉะนั้นการศึกษาธรรมต้องตรงกับการอบรมเจริญปัญญา ที่จะต้องรู้ตามลำดับขั้นด้วย คือขั้นแรกรู้ว่าเป็นธรรม เมื่อรู้อย่างนี้เป็นขั้นปริยัติ ขั้นปฏิบัติก็คือสติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมจริงๆ ที่กำลังปรากฏ แล้วเริ่มเข้าใจว่าเป็นธรรม เพราะความเข้าใจว่าลักษณะนั้นเป็นธรรมกับความเป็นเราโกรธต่างกันมาก นี่ละ ทุกอย่างที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นธรรมแต่ละชนิดเพราะฉะนั้นเมื่อสติเกิดก็รู้ว่าสติระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางไหน

ถ้าสติระลึกถึงขณะที่โกรธ แต่ไม่ระลึกถึงสภาพธรรมอื่นๆ เลย เช่นทางตาไม่เคยระลึกเลย ก็จะไม่รู้ว่าขณะอื่นก็เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างด้วย เพราะฉะนั้นก็เริ่มเข้าใจสภาพลักษณะของปัญญา รู้ว่าปัญญาเจตสิกคือสภาพที่เข้าใจถูกต้องในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ และมีหลายขั้น ขั้นฟังก็ยังไม่มากนัก คือรู้ความหมายและชื่อของคำต่างๆ เป็นเพียงเรื่องราวเท่านั้น แต่เวลาใดที่สภาพธรรมใดเกิดปรากฏ เพราะเคยฟังเคยเข้าใจมามากแล้ว จึงทำให้เข้าใจสภาพของสัมมาสติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งระลึกได้ นั่นคือไปมัวคิดเรื่องเป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อมีปัจจัยที่สติจะเกิด สติก็เกิดได้ ไม่ต้องไปนั่งคิดว่าอีก ๑๐ ปี หรือว่าชาติหน้า เช่นเดียวกับเมื่อมีปัจจัยที่จะได้ขึ้น ได้ขึ้นก็เกิด มีปัจจัยที่จะเห็น เห็นก็ต้องเกิด มีปัจจัยที่สัมมาสติจะเกิด สัมมาสติก็เกิด เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องธรรมดา ควรเห็นถูกต้องว่าเป็นธรรมดา

ธรรมดาทุกอย่างเป็นธรรมดา ไม่อย่างนั้นก็อยากให้สติเกิดอีกด้วยความไม่รู้ แต่จริงๆ แล้ว การอบรมเจริญปัญญาต้องเพื่อละสติเกิดแล้วดับก็เป็นธรรมดา ทำไมจะต้องไปอยากอีก ก็แล้วแต่ว่ามีปัจจัยเมื่อไร สติก็เกิดเมื่อนั้น คือให้เข้าใจถ่องแท้ว่าสภาพธรรมทุกอย่างที่กำลังปรากฏขณะนี้ มีปัจจัยจึงเกิด เพียงแค่นี้ถ้าเข้าใจจริงๆ ก็ไม่เดือดร้อนแล้ว โลภะจะเกิดก็เพราะมีปัจจัย สภาพธรรมใดเกิดแล้วต้องดับแล้วจะไปทำอะไรกับสภาพธรรมที่เกิดดับ นอกจากศึกษาด้วยสติสัมปชัญญะ รู้ความจริงว่าเป็นธรรมตรงกับที่ได้ฟัง นี่คือการอบรมเจริญปัญญาพร้อมกับการศึกษา ไม่ใช่ศึกษาไปแล้วก็รอว่าเมื่อไรสติปัญญานะจะเกิด หรืออยากให้สติปัญญานะเกิด แต่เพราะความเข้าใจจริงๆ จะเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกถึงเป็นปกติธรรมดา ธรรมตาจริงๆ หมดก็หมด เกิดก็เกิด ก็เป็นการรู้ความต่างกันของขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ

สวน   ขณะที่สติเกิด เป็นญาติปัญญาใช้ไหมครับ

สุจินต์   ไม่ใช่ละ ญาติปัญญา คือวิปัสสนาญาณที่ ๑ นามรูปปัจจุเจกญาณ ขณะที่สติปัญญานะเกิดไม่ใช่วิปัสสนาญาณ

สวน   ขณะที่สติปัญญานะเกิด ระลึกถึงในนามธรรมและรูปธรรม

- สุจินต์** เล็กๆ น้อยๆ นิดๆ หน่อยๆ จนกว่าจะรู้ชัด เมื่อเพิ่งเริ่ม ก็ปรารถนายน้อยๆ จนกว่าจะถึงวิปัสสนาญาณ ญาณ
ปริญญา คือ ปัญญาที่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่ปรากฏ แต่ไม่ใช่สติปัญญา
ขั้นต้นๆ สติปัญญาเป็นขณะที่อบรมปัญญา
- สวน** ในวิสุทธิมรรค ทิฏฐิวิสุทธิ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ได้แก่ ญาณปริญญา
- นีน้า** คุณสวนโกรธหรือไม่สบายใจ ชอบไหมคะ
- สวน** ไม่ชอบ แต่ไม่รู้ว่าจะขณะนั้นเป็นอย่างไร
- นีน้า** คิดว่าทุกคนไม่อยากจะมีความโกรธ แต่เราลืมระลึกถึงลักษณะของความโกรธ ข้อนี้สำคัญ ทุกอย่าง
ปรากฏต้องรู้
- สุจินต์** ทุกอย่างที่มีจริงในขณะนี้ต้องรู้ว่าเป็นธรรม คำว่า “ธรรม” หมายถึง ชาติ เป็นสิ่งที่รู้ง่ายหรือยากที่จะรู้
เป็นชาติแต่ละอย่าง อย่างนามธาตุ ยากที่จะรู้แน่นอน ถ้าเป็นเราก็ไม่ใช่ธาตุ ถ้าไม่ใช่เรา ก็เป็นสภาพ
ธรรมที่มีจริง เป็นธาตุแต่ละชนิด
- จรัญ** เห็นความโกรธด้วยความเป็นตัวตน กับสติที่รู้สภาพจิตที่ดูร้ายด้วยความไม่มีตัวตน จะต่างกันอย่างไร
- สุจินต์** เห็นความโกรธ หมายความว่าอย่างไร ถ้าหมายความว่าลักษณะที่โกรธเกิดแล้วก็รู้ว่าเป็นโกรธก็เป็นของ
ธรรมดา
- จรัญ** แต่ท่านอาจารย์แสดงว่า คนที่ไม่ได้ศึกษาธรรมเป็นคนที่ไม่เข้าใจผิดว่ามีตัวตน ก็จะเห็นความโกรธได้
เหมือนกัน
- สุจินต์** ถูกต้องค่ะ ทุกคนรู้จักโกรธ เพราะเมื่อโกรธขึ้น ทุกคนก็รู้ว่าโกรธเป็นอย่างนี้ ถูกต้องใช่ไหมคะ
- จรัญ** การที่สติระลึกสภาพโกรธโดยไม่มีตัวตน จะต่างจากคนที่รู้ความโกรธด้วยความมีตัวตนอย่างไรครับ
- สุจินต์** คือต้องรู้ลักษณะที่ต่างกันของขณะที่มีสติกับหลงลืมสติ เพราะว่าเมื่อสติเกิดลักษณะของสติปรากฏ จึงรู้
ว่าขณะนั้นเป็นสติที่ระลึกสภาพโกรธ เมื่อสติเกิดลักษณะของสติก็ปรากฏเป็นสภาพที่ระลึกสิ่งที่สติ
ระลึกขณะนั้น ขณะใดที่สติเกิดไม่ใช่เรา ไม่ใช่ต้องเข้าห้อง นั่งนิ่งๆ สงบๆ แต่ว่าขณะนี้ธรรมดากำลัง
อย่างนี้ โทสะเกิด โทสะก็มีลักษณะอย่างหนึ่ง สติเกิด สติก็มีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง ถ้าสติเกิดที่ระลึก

ศึกษาผู้ลักษณะสภาพธรรม ที่ปรากฏในขณะนั้น ปัญญาที่เกิดพร้อมสติที่เริ่มเกิดนั้นอ่อนมากเพราะเป็นขั้นเริ่มเกิด

แต่ถ้าไม่มีความเข้าใจถูกในสัมมามรรค ก็จะเป็นเจตนา ความจงใจ เป็นมิฉลามรรค ฉะนั้น สัมมามรรค คือปัญญาที่เกิดจากการได้ฟังจนกระทั่งมีสัญญา ความจำที่มั่นคงว่าขณะนี้ เป็นธรรม ทำให้สัมมาสติเกิด ระลึกผู้ที่ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่ปรากฏ เมื่อศึกษาคือค่อยๆ เข้าใจลักษณะของ สภาพธรรมนั้นยิ่งขึ้น ขณะนั้นไม่ใช่ขั้นที่คิดเรื่องราวของสภาพธรรม แต่มีลักษณะของสภาพธรรม จริงๆ ปรากฏแก่สติ ทำให้เริ่มเข้าใจถูกในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ขณะนี้ธรรมก็ปรากฏ แต่อวิชชาไม่สามารถเห็นถูก เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมนั้นๆ ได้ เพราะอวิชชาไม่ใช่สติปัญญาน เพราะฉะนั้น เมื่อสติปัญญานเกิดก็ระลึกผู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ แล้วเริ่มที่จะค่อยๆ เข้าใจนี้ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา การศึกษาพร้อมทั้งศีล สมาธิ ปัญญาในขณะทีสติปัญญาน เกิด

ปรเมศวร ปฏิบัติจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อมีปริยัติที่ถูกต้องก่อน ใช่ไหมครับ

สุจินต์ ต้องเข้าใจก่อนว่า ปริยัติคืออะไร คือการศึกษาเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมว่าเป็นธรรม ไม่ใช่ เรา เพราะว่าตั้งแต่เกิดจนตายก็คือธรรมเกิดดับ แต่เป็นเราไปหมด แต่เมื่อมีการศึกษาปริยัติ ก็เริ่มเข้าใจ ว่า ที่เป็นเราก็คือ จิต เจตสิก รูป แต่ต้องลึกลงไปกว่านั้น คือรู้ว่าเป็นธรรม เราเรียนเรื่องปฏิสนธิจิต จิต ขณะแรกของชาติหนึ่งๆ เป็นธาตุรู้ เป็นนามธาตุ ซึ่งไม่ใช่รูปที่เกิดพร้อมกันในขณะที่ปฏิสนธิ แต่ก็ไม่มีใครไปรู้ตอนปฏิสนธิ แต่หลังจากนั้นลักษณะของรูปธรรมก็ปรากฏ ลักษณะของนามธรรมก็มี แต่เมื่อไม่ได้ศึกษา ก็ไม่มีการระลึก แต่เมื่อมีการศึกษาเข้าใจแล้ว ก็แล้วแต่ความเข้าใจเป็นปัจจัยให้สติเกิด ไม่ใช่เราอยากมีสติ แล้วสติเกิด แต่เพราะเข้าใจจริงๆ ความเข้าใจจริงๆ ว่าเป็นธรรม ก็เป็นปัจจัยให้สติ ปัญญานระลึกลักษณะที่เป็นธรรมได้

ปรเมศวร เพราะฉะนั้นต้องเริ่มด้วยการศึกษา ไม่ว่าจะมาจากการอ่าน การฟัง การสนทนา แต่ต้องเป็น การพิจารณาในคำสอนให้ถูกต้องตรงตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่สัตว์ บุคคล เป็นเพียงแต่ธาตุ และอบรมไปเรื่อยๆ

สุจินต์ แต่ต้องเข้าใจด้วยว่า ธรรมไม่ได้อยู่ในหนังสือหรือตำรา ต้องรู้ว่าทุกขณะเดี๋ยวนี เป็นธรรมทั้งหมด ศึกษาธรรมคือสิ่งที่กำลังมีเดี๋ยวนี กำลังปรากฏเดี๋ยวนี ข้อนี้ลืมไม่ได้เลย

ปรเมศวร การศึกษาต้องมาจากที่ใดที่หนึ่ง เพราะเราไม่สามารถรู้ได้เอง ต้องจากการฟัง การอ่าน การ พิจารณา

สุจินต์ พิจารณา คือ ขณะที่ฟังเข้าใจจริงๆ ว่า ธรรมที่ศึกษานั้นกำลังมีอยู่ในขณะนี้ ความเข้าใจนี้จะปฏิจจให้สติเกิดระลึก เพราะมีสภาพธรรมปรากฏทุกขณะคือ สภาพธรรมเดี๋ยวนี้ บางคนแยกปริยัติออกไปเป็นส่วนหนึ่ง และคิดว่าปฏิบัตินั้นต้องไปทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่ชีวิตปกติประจำวัน ลืมว่าขณะที่ศึกษาปริยัตินั้นศึกษาเพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ ศึกษาให้เข้าใจว่า ธรรมคือขณะนี้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็น ได้ยิน ซึ่งไม่เคยรู้ว่าเป็นธรรม เพราะฉะนั้นศึกษาเพื่อให้เข้าใจถูกต้องว่าขณะนี้นามธรรมเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ นามธรรมไม่ได้อยู่ในหนังสือ แต่ขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ฟังแล้วเข้าใจว่าเดี๋ยวนี้ที่กำลังเห็น เป็นนามธรรม เพราะว่าเป็นสภาพรู้ คำว่าสภาพรู้นี้ก็ยากแสนยากที่จะเข้าใจและประจักษ์ เพราะขณะเห็นมีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่สภาพนามธรรมที่เห็นนั้นไม่เคยปรากฏให้รู้เลยว่า เป็นธาตุหรือสภาพธรรมที่มีจริงอย่างหนึ่ง

แต่เมื่อเข้าใจแล้วก็รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้จะไม่ปรากฏไม่ได้ ถ้าไม่มีสภาพนามธรรมซึ่งเกิดแล้วเห็นสิ่งนี้ เพราะฉะนั้นก็ค่อยๆ เข้าใจสภาพเห็นที่กำลังเห็นขณะนี้ว่าเป็นธรรม เพราะฉะนั้นศึกษาธรรม ก็คือศึกษาให้เห็นถูกให้เข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่มีจริงในชีวิตประจำวัน ทุกขณะ ซึ่งก็จะปฏิจจให้สติเกิดระลึกได้ ค่อยๆ เข้าใจถูกต้องว่า ขณะนี้เป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ที่เห็นหรือขณะที่ได้ยิน ก็เป็นธาตุรู้เสียง

คนที่ฟังธรรมในสมัยที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ปรินิพพาน ฟังแล้วเข้าใจทันทีในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพราะว่าท่านเหล่านั้นอบรมมามาก ฟังมามาก พิจารนามามาก ถ้าอ่านประวัติของท่านเหล่านั้น ก็รู้ว่าก่อนชาติที่ท่านจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ท่านศึกษาท่านเป็นพหูสูตมากมายหลายชาติ พหูสูตก็คือ ฟังมากศึกษามากเพื่อเข้าใจสภาพธรรม อย่างที่คุณนิภัทรกล่าวตั้งแต่ต้นว่า ยุคนั้นไม่มีตัวหนังสือ เพราะฉะนั้นการฟังด้วยความเข้าใจ ไม่ได้นึกถึงตำราหรือข้อหนึ่งข้อใดซึ่งเขียนไว้เลย แต่สิ่งที่กำลังได้ฟังนั้นมีสภาพธรรมกำลังปรากฏให้พิจารณา ให้เข้าใจได้ทันที เพราะฉะนั้น การศึกษาของท่านเหล่านั้นจากการฟังและพิจารณาว่า สิ่งที่กำลังฟังนี่คือสิ่งนี้แหละที่กำลังปรากฏ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า เห็น เทียงหรือไม่ ท่านเหล่านั้นตอบว่า ไม่เทียง ท่านไม่ได้ไปจำมาจากตำราไหนเลย แต่มีเห็นที่กำลังเห็น และปัญญาที่อบรมมาแล้ว ทำให้เข้าใจความจริงของสภาพธรรมในขณะนั้นได้

คำว่าเห็น เป็นภาษาไทย ภาษาบาลี ใช้คำว่า จักขุวิญญาณเทียงหรือไม่เทียง ก็คือเห็นเดี๋ยวนี้ ท่านสามารถที่จะกล่าวได้ว่าไม่เทียง ก็คือเห็นเดี๋ยวนี้ ท่านสามารถที่จะกล่าวได้ว่าไม่เทียง แล้วระดับของปัญญา ซึ่งปัญญาของผู้ประจักษ์จริงๆ ตอบจริงๆ อย่างที่ถามคุณจรูญเมื่อคืนนี้ว่าแจ้งเป็นปริยัติหรือปฏิบัติ แล้วก็ต้องเป็นผู้ที่ตรง ถ้าเป็นปริยัติก็คือ รู้ว่าแจ้ง เป็นโตะ เป็นเก้อ เมื่อศึกษาที่รู้ว่าเป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งรู้ได้ทางกาย เป็นสภาพที่แจ้ง แต่ท่านที่ตอบแล้ว พอจบเทศนาก็เป็นพระโสดาบันหรือเป็นพระอรหันต์ แม้เราจะตอบเหมือนท่าน แต่ปัญญาถึงระดับท่านหรือเปล่า เพราะฉะนั้นจึงขึ้นอยู่กับระดับของปัญญา ซึ่งเมื่อสติปัญญาเกิดก็เริ่มที่จะเข้าใจความต่างของสติขั้นท่าน ขั้นศีล กับสติปัญญา เพราะว่าสติปัญญา มีลักษณะของสติที่เกิดปรากฏ ไม่ใช่เรา เป็นลักษณะของสติที่กำลังระลึกลักษณะ

ของสภาพธรรม สติปัญฐานเป็นสภาพธรรมที่ระลึกรู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามธรรมดาในชีวิตประจำวัน แต่ปัญญาซึ่งเกิดจากสติปัญฐานเป็นสภาพที่รู้ชัดตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้นๆ ปัญญาไม่ใช่สติ

สติเป็นสภาพที่ระลึก สติจะเป็นปัญญาไม่ได้เลย สติมีหน้าที่ระลึกตั้งแต่ต้นจนตลอด ส่วนปัญญาก็มีหน้าที่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามลำดับ แล้วแต่ว่าความเข้าใจนั้นถึงระดับที่สภาพธรรมจะปรากฏแจ่มแจ้งกับปัญญาหรือยัง เพราะขณะนี้ทุกคนรู้แจ้ง และรู้ว่าสติปัญฐานระลึกแจ้ง แต่ว่าความเข้าใจลักษณะของแจ้ง สั้นมาก แล้วมีสภาพธรรมอื่นปรากฏและหลงลืมสติต่อไปอีก เพราะฉะนั้นกว่าจะมีความเข้าใจมั่นคงว่าลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏนี้แหละจะปรุงแต่งให้ถึงวิปัสสนาญาณขั้นต่างๆ ถึงความเป็นพระอรหันต์ชั้นโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ แต่ไม่ใช่เพียงสภาพแจ้ง ต้องเป็นการรู้ทั่วในลักษณะของสภาพธรรมอื่นๆ ที่ปรากฏ ซึ่งไม่ใช่ขั้นฟัง แต่สติจะระลึกเลย ก็รู้ได้ว่า ไม่มีทางที่สภาพธรรมจะปรากฏอย่างที่เรารู้ว่า ทุกอย่างเป็นธรรม แต่ที่จะเป็นอย่างที่เรารู้ว่า ทุกอย่างธรรม ก็ต้องเริ่มด้วยสติที่ระลึก และความเข้าใจค่อยๆ เพิ่มขึ้น มากน้อยแค่ไหน แต่ละคนก็รู้อเอง ต้องเป็นคนตรงมาก คือรู้ก็รู้ ไม่รู้ก็ไม่รู้ นี่ก็คือประโยชน์แท้จริงของการศึกษา เพราะว่าคนที่ศึกษาโดยที่สติปัญฐานไม่เกิดเลยตลอดชีวิต คือทักขิไม่รู้อรสแกง แล้วขาดหน้าที่ต้องมาท่องใหม่ ต้องมาฟังใหม่ แต่ถ้าศึกษาด้วยธรรมจริงๆ ก็เริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ ซึ่งก็เป็นประโยชน์แท้จริงของการศึกษา คือปริยัติ และปฏิบัติ เพื่อที่จะถึงปฏิเวธ

ปรเมศวร ท่านอาจารย์เน้นเรื่องการศึกษาให้ถูกจุดประสงค์ ให้รู้สภาพธรรมที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เดียวนี้ การอ่านหนังสือปรมัตถธรรมสังเขปตามที่ท่านอาจารย์แนะนำ มีประโยชน์มาก ผมเข้าใจว่า การศึกษาธรรมเป็นจิรกาลาวาจริง ๆ ซึ่งเราไม่หวังว่า เราจะให้สติปัญฐานเกิดชาตินี้หรือเมื่อไรเลย

สุจินต์ การศึกษาลักษณะของสภาพธรรมเป็นจิรกาลาวา และที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ต้องศึกษาให้เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมก่อน

ปรเมศวร ถ้ามีบุคคลใดกล่าวว่า เราไม่ต้องศึกษาเลย เพียงพิจารณาธรรมเท่านั้น

สุจินต์ เป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าเราไม่ได้มีปัญหาอย่างพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยในพระชาติสุดท้ายนั้น ไม่ได้ฟังธรรมจากผู้อื่นเลย พระองค์จึงทรงพิจารณารลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ยามสุดท้ายก็ทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

ปรเมศวร จำเป็นไหมที่จะต้องอ่านหนังสือของท่านอาจารย์จนหมด

สุจินต์ ไม่ว่าจะอ่านอะไร ก็เพื่อเข้าใจสภาพธรรม เราอ่านกันมานานแล้ว ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา แต่เราก็ต้องมาสนทนาธรรมแล้วยังเน้นกันอยู่ต่อไปว่า ธรรมคืออะไร ธรรมที่เราได้ฟังมาทั้งหมด คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่ทดสอบความเข้าใจของเราว่าที่เราเข้าใจมาแล้วทั้งหมดนั้น สามารถที่จะเข้าใจลักษณะ

ของสภาพธรรมจริงๆที่กำลังปรากฏในขณะนี้หรือยัง ส่วนใหญ่มีการเรียน ๒ แบบ แบบท่อง แบบสอบ อันนี้ตัดไปได้เลย มีบางคนคิดว่าต้องท่อง แต่ท่องนั้นเพื่อจำ ไม่ใช่เพื่อเข้าใจและการท่องก็ต้องใช้เวลา มากด้วยที่จะจำ แล้วก็ลืมเมื่อไม่เข้าใจก็ไม่มีประโยชน์

แต่ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ เราเรียนอะไร เราเรียนให้เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริงๆขณะนี้ เพราะฉะนั้นเราลืมจุดนี้ไม่ได้ บางท่านเรียนแบบท่องจำและสอบ บางท่านเรียนท่องแต่ไม่สอบ บางท่านไม่ท่องไม่จำไม่สอบ เรียนไปหลายๆไม่ได้พิจารณาว่าจุดประสงค์ของการเรียนนั้นเพื่อเข้าใจของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้นเมื่อรู้จุดประสงค์ก็จะไม่เรียนสิ่งที่ระดับปัญญาของเราไม่สามารถจะเข้าใจได้ เพราะว่าปัญญาของเราไม่ใช่ปัญญาของเราไม่สามารถจะเข้าใจได้ เพราะว่าปัญญาของเรา ไม่ใช่ปัญญาระดับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องทราบทั่วกัน ๓ ปีฏก ที่ทรงแสดงถึง ๔๕ พรรษา นั้นด้วยพระปัญญาโดยละเอียดยิ่ง ทุกคนอ่านคัมภีร์เล่มเดียวกัน แต่ทำไมปฏิบัติผิดกัน นี่แสดงว่า เข้าหรือไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการศึกษา ไม่รู้ว่าศึกษาอย่างไรจึงจะเข้าใจตัวธรรมจริงๆ เพราะฉะนั้นเมื่อ ศึกษาข้อความใดในพระไตรปิฎก ทั้งพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ก็จะต้องรู้ว่าเราสามารถมีความ เข้าใจในสิ่งที่ได้อ่านนั้นระดับไหน เข้าใจได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น หรือเข้าใจได้อย่างพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า ศึกษาแบบทฤษฎีวิชาการหรือศึกษาด้วยคิดว่า ความเข้าใจจากการศึกษานั้นจะเกื้อกูล ให้เข้าใจธรรมได้ถูกต้องชัดเจน เช่น เมื่อเข้าใจอารมณ์ปัจเจกอะไรๆ ก็ตามที่จิตรู้เป็นอารมณ์ของจิต อารมณ์นั้น คือสิ่งที่จิตกำลังรู้ เพราะฉะนั้นในขณะนี้ เดียวนี้เอง เราก็เข้าใจถึงปัจเจกหนึ่งซึ่งสำคัญ ขาด ปัจเจกนี้ไม่ได้เลย คือถ้าไม่มีสิ่งที่ถูกจิตรู้ จิตก็เกิดไม่ได้ เช่น ถ้าเสียงไม่กระทบหู จิตได้ยินก็เกิดขึ้น ไม่ได้ เพราะฉะนั้นแม้แต่อารมณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่จิตรู้ก็เป็นปัจเจกหนึ่งโดยเป็นอารมณ์ปัจเจกที่เกื้อกูลให้ เกิดขึ้น และคำอุปมาที่ช่วยให้เข้าใจขึ้น คือถึงแม้ว่าจิตเป็นธาตุเป็นสภาพรู้ แต่ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ใน ขณะนั้น จิตจึงเกิดขึ้นได้ เหมือนคนทุพลภาพ ไม่มีเรี่ยวแรง ยืนได้แต่ต้องอาศัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะจับจะ โหนเหนี่ยวรั้ง ให้ตัวยืนขึ้นได้ สิ่งนั้นคืออารมณ์ ถ้าเข้าใจปัจเจกนี้ได้ เมื่อศึกษาปัจเจกอื่นๆ ทีละเล็กทีละ น้อยไปด้วยความเข้าใจก็เป็นปัจเจกให้เข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้ สิ่งใดที่ศึกษาแล้วทำให้เราเข้าใจ สภาพธรรมในขณะนี้ ก็จะเกื้อกูลให้สัมมาสติเกิดระลึก แต่ถ้าสิ่งใดที่อ่านแล้ว ไม่สามารถเข้าใจลักษณะ ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพียงจำๆ เอาไว้หลายๆ ก็ไม่มีประโยชน์

ปรเมศวร์   ที่เราศึกษากันมา ก็ไม่ได้เพื่อจำ

สุจินต์   คุณแจ้คงจำได้ว่า เมื่อครั้งหลังที่ไปอเมริกา ดิฉันบอกคุณแจ้ว่า เริ่มสนใจที่จะเข้าใจสติปัญฐานได้ แล้วใช้ไหมคะ เพราะมีพื้นความเข้าใจพอที่จะให้สติปัญฐานเกิด ส่วนใหญ่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง สติปัญฐานเมื่อผู้ฟังมีความเข้าใจธรรมเพียงพอแล้ว เพราะคนที่เข้าใจธรรมแล้ว ไม่ควรละเลยการอบรม เจริญสติปัญฐานซึ่งเป็นการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เป็นการอบรมปัญญาเพื่อประจักษ์แจ้งความ จริงของสภาพธรรมซึ่งเป็นอริยสัจธรรม ถ้าเราเพียงพูดเรื่องราวของธรรมไปเรื่อยๆ โดยไม่มีความเข้าใจ เรื่องสติปัญฐาน สติปัญฐานก็ไม่เกิด

- ปรเมศวร์** การศึกษาที่อเมริกา ไม่มีใครเป็นอาจารย์ เราช่วยกันอ่านหนังสือปรมัตถธรรมสังเขปเป็นหลัก แต่ไม่ได้อ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถา และเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่
- สุจินต์** แต่ก็เป็นเรื่องราวของธรรม คุณอรรถกถาพิเคราะห์กับหนังสือปรมัตถธรรมสังเขป อย่างไหนจะช่วย หรือว่าต้องทั้ง ๒ อย่าง
- อรรถกถา** คิดว่าที่จะเข้าใจธรรมได้ ต้องฟังและพิจารณา การอ่านก็เป็นการอบรมในลักษณะหนึ่ง แต่การฟังเทพกระผมคิดว่ามีความสำคัญมาก
- สุจินต์** ที่จริงหนังสือปรมัตถธรรมสังเขปเป็นส่วนเล็กน้อยมากที่รวบรวมการบรรยายธรรมบางส่วน แต่ส่วนอื่นนั้นก็มีพระวินัยด้วยมีพระสูตรด้วย บางคนไม่อ่านเลย แต่ดิฉันก็บอกว่ายังไม่พอ เพราะที่ดิฉันนำมาบรรยายนั้นน้อยมาก คืออยากให้ทุกคนสัมผัสพระไตรปิฎกที่แท้จริง เต็มที่ที่ดิฉันนำมาเฉพาะส่วนที่จะทำให้ค่อยๆ เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วไปอ่านเอง ความรู้ก็จะแตกฉานยิ่งขึ้น แต่ไม่ควรที่จะไม่อ่านเองเลย
- เพิ่มสมบัติ** ผมฟังเทพท่านอาจารย์ตั้งแต่ต้นจนจบหลายเที่ยว แต่ถ้าอ่านแต่หนังสือปรมัตถธรรมสังเขปแต่ไม่ได้ฟังเทพ ก็อาจจะเข้าใจได้ไม่เท่า ทั้ง ๒ อย่างยิ่งดี
- พองจันทร์** แต่ถ้าฟังเทพและอ่านหนังสือ ไม่ได้พิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เหมือนกัน
- ปรเมศวร์** ถ้าจะพิจารณาสภาพธรรมโดยไม่ได้อ่านเลยก็ไม่ถูกต้อง
- อมรา** ทุกคนต้องเริ่มต้นตั้งแต่พื้นฐานว่าสติปัญญาคืออะไร เมื่อเข้าใจแล้ว ก็แล้วแต่การสะสมของแต่ละคน ถ้ารู้แล้วอบรมเจริญปัญญาก็สามารถบรรลุได้ แต่ถ้าเรียนมากแต่ไม่พิจารณาไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ก็ไม่เข้าใจตัวสภาพธรรมจริงๆ
- ปรเมศวร์** ได้รับคำแนะนำมากมายในการอ่าน การฟังธรรม ซึ่งไม่เหมือนกันเลย ขอคำแนะนำจากท่านอาจารย์ด้วยครับ
- สุจินต์** อาจจะยังไม่เข้าใจคำว่า อ่าน ดิฉันอ่านพระไตรปิฎกจบแล้ว ส่วนไหนที่คิดว่าสติปัญญาของดิฉันไม่ถึง ดิฉันก็ไม่ไปสนใจในส่วนนั้น แต่ส่วนไหนเป็นประโยชน์ สามารถที่จะเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ ดิฉันก็สนใจศึกษาพิจารณาให้เข้าใจถูกต้อง แจ่มแจ้งขึ้น ชีวิตประจำวันเป็นธรรมที่เราผ่านไป ข้ามไป ก็ไม่ได้ประโยชน์ แม้ข้อความสั้นๆ เล็ก ซึ่งไม่ใช่เรื่องยาก เรื่องใหญ่ เรื่องละเอียดเลย แต่เป็นชีวิตจริงๆ ซึ่งเตือนใจ เตือนสติให้เห็นประโยชน์ของการละคลาย กำทำให้เห็นพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาค ซึ่งพร่ำสอนแม้เพียงข้อความสั้นๆ ก็มีได้ทรงละเว้น เพราะว่าอริยาธยาศัยของแต่ละคนสะสมมาต่างกันมาก เพราะฉะนั้นการศึกษาของดิฉันเอง ดิฉันจะอ่านสิ่งที่ดิฉันเข้าใจได้ อันนี้แน่นอน ถ้าจะให้

ดิฉันอ่านอะไรซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้ตลอดหมด ดิฉันก็จะไม่ไปพยายามเข้าใจตลอดหมด และถ้าเป็นเพียงจำ หรืออ่านเท่านั้น ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร แต่ข้อความแม้เพียงเล็กน้อย แต่เป็นประโยชน์ ดิฉันก็จะศึกษาพิจารณา สิ่งนั้นให้แจ่มแจ้งชัดเจน เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น

ดิฉันจะอ่านทั้งพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม เมื่อรรถถายังไม่ถึงพระไตรปิฎกก็ยากมาก อรรถสาธิตี อรรถถาสังคณีปกรณ์ ซึ่งเป็นพระอภิธรรมคัมภีร์แรกก็มีเรื่องที่จะบรรยายได้มากมาย ยังไม่ต้องไปถึงปิฎกฐาน ซึ่งเป็นคัมภีร์สุดท้ายที่ยากที่สุด เพราะฉะนั้นสำหรับตัวดิฉันเอง ที่ได้บรรยายเรื่องปัจฉย ๒๔ เพื่อให้คนอื่นได้เข้าใจ ก็เพราะว่าเมื่อศึกษาสภาพปรมัตถธรรมคือ จิต เจตสิก รูป นั้น ก็ควรเข้าใจความเป็นปัจฉยของสภาพธรรมนั้นๆ ด้วย มีกฤษฎาของท่านเคยบอกว่าคิดว่าชาติหนึ่งไม่มีวันเข้าใจเรื่องปัจฉยเลย ท่านอ่านพระไตรปิฎกมาก รวมทั้งปัจฉยแต่ก็ต้องมีคำอธิบายให้ท่านเข้าใจความหมายของปัจฉย การอธิบายให้ค่อยๆ เข้าใจตั้งแต่ต้น เช่น จิต เจตสิก ต้องเกิดพร้อมกันเป็นนามธรรมด้วยกัน เข้ากันได้สนิท ปราศจากกันไม่ได้ แต่ไม่ใช่สภาพปรมัตถ์เดียวกัน การเป็นปัจฉยของจิตของเจตสิกที่เกิดขึ้นพร้อมกันนั้นเป็นสัมปยุตปัจฉย เพราะเป็นนามธรรมด้วยกัน นามธรรมและรูปธรรมแม้จะเกิดดับพร้อมกัน แต่ลักษณะต่างกัน สัมปยุตกันคือ เข้ากันสนิทอย่างนามธรรมและนามธรรมไม่ได้เลย เพราะสภาพหนึ่งเป็นรูปธรรม อีกสภาพหนึ่งเป็นนามธรรม แม้ว่าจะเป็นสหชาติปัจฉย เกิดพร้อมกันก็ตาม ก็เป็นปัจฉยโดยวิปยุตปัจฉย นามธรรมเป็นปัจฉยแก่รูปธรรมได้รูปธรรมก็เป็นปัจฉยแก่นามธรรมได้ แต่ต้องเป็นโดยวิปยุตปัจฉย คือเป็นปัจฉยโดยเข้ากันสนิทอย่างนามธรรมเป็นปัจฉย แก่นามธรรมไม่ได้ จึงไม่ใช่สัมปยุตปัจฉย นี่คือพยายามค่อยๆ ให้เข้าใจปัจฉย เท่าที่พื้นฐานของผู้ที่ได้ศึกษาปรมัตถธรรมมาเรื่องจิต แต่ไม่มีพื้นฐานความรู้เลยว่า ปรมัตถธรรม คืออะไร มีอะไรบ้าง ก็จะเข้าใจต้องแท้ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ความเข้าใจเบื้องต้นอย่างถูกต้องจริงๆ

สำหรับตัวดิฉันเอง ดิฉันเรียนเพื่อเข้าใจอย่างเดียว เท่าที่จะเข้าใจได้ด้วย ถ้าส่วนไหนเกินความสามารถที่ปัญญาจะเข้าถึงก็ไม่สนใจ ดิฉันไม่ต้องการเอาชื่อมาพูดหรือเอามาเรียงลำดับ หรือเอามาเขียนแผนผังให้คนดู แต่อยากให้เรามีความเข้าใจจริงๆ เพราะฉะนั้นดิฉันทราบว่า ถ้าดิฉันจะทำแผนผังก็ยากเกินไป ไม่ต้องคิดอะไรเลย ดูเอาแล้วก็คิดว่าตัวเองเข้าใจการศึกษารวมให้เข้าใจจริงๆ นั้นไม่ต้องคิดเรื่องแยกเป็นปริกเขต เพราะเมื่อเข้าใจธรรมหนึ่งธรรมใดจริงๆ ก็เข้าใจได้โดยตลอด แม้ปฏิสนธิจิต ๑ ขณะ เป็นชาติอะไร มีอารมณ์อะไร มีปัจฉยอะไร ก็ต้องมีกรรมปัจฉย เพราะปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต คือพิจารณาเข้าใจคำที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ใช่ทำตามตำราแต่ไม่รู้เรื่องเลย นี่คือจุดประสงค์ของการศึกษาที่เป็นพื้นฐานให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุด เพราะฉะนั้นดิฉันจะแนะนำให้ท่านอ่านพระไตรปิฎกและอรรถถาเพิ่มเติมจากการฟังคำบรรยายและการสนทนาธรรม แต่ต้องรู้จักตัวเองว่าสามารถเข้าใจข้อความธรรมนั้นๆ ได้จริงๆ หรือเปล่า และเข้าใจได้แค่ไหน ไม่ใช่เพียงเข้าใจตัวเลขหรือจำนวนของสภาพธรรมนั้น

สำหรับดิฉันเอง ดิฉันจะศึกษาเพื่อเข้าใจสิ่งที่กำลังอ่าน อย่างต้องแท้ อย่างลึกอย่างละเอียด คือไม่ผ่านไป แม้แต่แว้งคิด ซึ่งขณะที่เป็นภวังค์ สภาพธรรมไม่ได้ปรากฏ แล้วขณะต่อไป ทำไมสภาพธรรมปรากฏได้ น่าอัศจรรย์ไหม เป็นส่วนที่จะเข้าใจคำว่า อยตนะ หรือเปล่า ว่าตรงไหน เมื่อไรเป็นอายตนะ

มันจะนั่นก็เรียนไปแต่ชื่อ แต่ต้องรู้แม้ขณะที่ไม่ใช่วิจิตรว่าเป็นขณะที่อารมณ์ไม่ปรากฏ จิตทุกขณะทุก
ประเภทต้องรู้อารมณ์ แต่จิตบางประเภทรู้อารมณ์ได้โดยไม่อาศัยทวารหนึ่งทวารใด ซึ่งทำให้เข้าใจความ
ต่างกันของขณะที่เป็น เป็นวิจิตรและขณะที่ไม่ใช่วิจิตร

ขณะที่ศึกษาเข้าใจอย่างนี้ ซึ่งขณะที่สภาพธรรมปรากฏก็ปรากฏอย่างนี้ ทุกพยัญชนะในพระสูตรแม้สั้น
ก็คือ พระอภิธรรม พระสูตร และพระอภิธรรมต้องสอดคล้องกันด้วย เมื่ออ่านพระสูตรใดแล้วต้อง
เข้าใจถึงแก่นคือสภาพธรรมที่กล่าวถึงตรงนั้นด้วย เช่น ธาตุวิภังคสูตร เป็นเรื่องของธาตุทั้งหมดโดย
ละเอียด เป็นขั้นๆ ก่อนที่จะรู้ความเป็นปัจจัยของสภาพธรรมนั้นๆ เพราะฉะนั้นการศึกษาของแต่ละคนก็
เป็นไปตามกำลังความสามารถของแต่ละคน ถ้าใครมีปัญหาสามารถศึกษาธรรมขั้นละเอียดและ
เข้าใจจริงๆ ลึกด้วย ชัดด้วย ตรงด้วย จริงด้วย ก็ควรศึกษาธรรมขั้นละเอียดนั้นๆ ยิ่งขึ้น แต่ถ้าเพียงจำได้
เท่านั้นก็ไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้นต่างคนก็ต่างอัธยาศัย

นิภัทร อย่างลิ้มว่า เราเป็นผู้เริ่มศึกษา เพราะผู้ที่ศึกษาจริงๆ คือพระเสกขะ มี ๗ จำพวก ตั้งแต่พระโสดาบัน
จนถึงพระอรหันตมรรค เพราะฉะนั้นไม่ต้องกังวล เพราะเราเพิ่งเริ่มศึกษา แต่ต้องมั่นคงในความถูกต้อง
ของสภาพธรรม ๖ ทางนี้ คือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สุจินต์ เพราะฉะนั้นการศึกษานั้น ถ้าแทรกความเข้าใจขั้นปฏิบัติด้วยก็จะมีประโยชน์ ไม่ใช่เพียงรู้ตามเรื่องราว
แต่เป็นการศึกษาพิจารณาสภาพธรรมจริงๆ ซึ่งผู้ศึกษาสามารถอบรมเจริญปัญญารู้สภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏได้จริงๆ ถ้าคุณแจ้ถามคนที่ไปเรียน บางคนจะตอบว่าฟังโดยไม่เข้าใจก็ยังดีกว่าไม่ฟัง แต่ฟัง
โดยไม่เข้าใจ ก็คือสะสมความเข้าใจ เพราะฉะนั้นตรงกับจุดประสงค์ของการเรียนไหม ถ้าเพียงแต่
สะสมความไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้นควรพยายามเข้าใจสิ่งที่เรียนให้มีความเข้าใจเพิ่มขึ้น อย่าคิดว่าฟังไม่
เข้าใจก็ยังดี จะดีได้อย่างไร เมื่อสะสมความไม่เข้าใจไป ทำไมไม่สะสมความเข้าใจ คือเข้าใจในสิ่งที่
ได้ยิน ได้ฟัง โดยการไตร่ตรองพิจารณาจริงๆ

มีคนหนึ่งถามก็ครั้งก็ตอบว่าสัญญาเป็นรูป แล้วอย่างนี้จะเรียนอะไร เพราะฉะนั้นต้องทราบว่าการ
อบรมเจริญปัญญานั้นต้องมีการตั้งต้น ถ้าไม่เข้าใจก็ต้องย้อนกลับไปตอนต้น จะเข้าใจธรรมได้ลึกซึ้งก็
ต่อเมื่ออบรมสติปัญญา เริ่มรู้จักตัวจริงๆ ของสภาพธรรม การที่จะเข้าใจสภาพธรรมได้นั้น ไม่ใช่เพียง
ฟัง นี่เป็นเหตุที่ฉันบอกคุณแจ้ให้สนใจที่จะเข้าใจสติปัญญา เพราะศึกษาเรื่องปริยัติมาพอสมควร
แล้ว ควรศึกษาปริยัติและอบรมสติปัญญาด้วย

อมรา สิ่งปรากฏก็คือสิ่งที่พิสูจน์ความเข้าใจที่เรียนมา ไม่ว่าจะศึกษาเรื่องอะไรทั้งสิ้น

ประทับใจ...สหายธรรม...กัมพูชา

ประทับใจไมตรีจิต
ประทับใจในศรัทธา
รอยยิ้มพิมพ์ใจนัก
ทุกวัดที่ผ่าน
“อุณาโลม” คือวัดแรก
วัดสามชื่อ “ธุดงค์”
ตั้งแถวเรียงรายรับ
เสื่อสาปปลาตรง
มาลัยมะลิร้อย
ชาวพุทธกัมพูชา
ท่านอาจารย์เยือนเขมร
ทอแสงอันเจิดจรัส
ขามสนทนารธรรม
กระแสดั่งเมตตา
เป็นบุญพุทธบริษัท
กุศลจิตน้อมนำไป
จวบจนถึงวันจาก
ญาติธรรมกัมพูชา
ประทับใจกุศลจิต
ทุกคนมีน้ำใจ

จากญาติมิตรกัมพูชา
ที่มีต่อท่านอาจารย์
คำกล่าวทักแสนอ่อนหวาน
ประทับใจลึ้มไม่ลง
วัดสองแปลก “ตวลตุมปง”
วัดที่สี่ “สำเภาทอง”
สองมือจับประคับประคอง
กลีบดอกไม้โปรยปรายมา
ดูสายสร้อยแห่งศรัทธา
กับพุทธไทยสายสัมพันธ์
เปรียบเชกเช่นดวงตะวัน
ฉายแสงธรรมนำชีวา
ท่านเลิศล้ำด้วยปัญญา
ตอบปัญหาซึ่งจับใจ
สดับอรรถจิตแจ่มใส
วิบากกรรมน้อมนำมา
จำใจพรากจำจากลา
ที่มาส่งกงอาลัย
จากญาติมิตรร่วมทางไป
พบกันใหม่ด้วยกุศลกรรม

อุไรวรรณ เนาวรุจิ (เข็ม)

๔-๕ ธันวาคม ๒๕๕๓